

”On jotain mistä me emme tiedä, jotain yliluonnollista ehkä?”

Yliopisto-opiskelijoiden kummat kokemukset

Anne Luoranen

Pro gradu -tutkielma

Uskontotiede

Historian, kulttuurin ja taiteiden tutkimuksen laitos

Humanistinen tiedekunta, Turun yliopisto

Huhtikuu 2024

Turun yliopiston laatu järjestelmän mukaisesti tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu Turnitin OriginalityCheck -järjestelmällä.

TURUN YLIOPISTO

Historian, kulttuurin ja taiteiden tutkimuksen laitos / Humanistinen tiedekunta

LUORANEN, ANNE: ”On jotain mistä me emme tiedä, jotain yliluonnollista ehkä?” –
Yliopisto-opiskelijoiden kummat kokemukset

Pro gradu -tutkielma, 103 s., 3 liites.

Uskontotiede

Huhtikuu 2024

Tämä pro gradu -tutkielma käsittelee yliopisto-opiskelijoiden kokemia kummia kokemuksia niiden herättämien tunteiden, pohdinnan, selitysmallien ja vaikutusten kautta. Tarkoitukseni oli selvittää, minkälaisia kummaksi tulkittuja kokemuksia yliopisto-opiskelijat olivat kokeneet, millaisia tunteita ne olivat heissä herättäneet, millaisia selitysmalleja kokemuksille annettiin ja miten ne olivat vaikuttaneet kokijoidensa elämään. Lisäksi tarkastelin, miksi kokemukset päädyttiin tulkitsemaan kummiksi ja miten kummiin kokemukseen liittyvä stigma näkyi opiskelijoiden vastauksissa.

Kummia kokemuksia on tarkasteltu aiemmin muun muassa uskontotieteen, folkloristikan, uskontososiologian ja antropologian tieteenaloilla. Tutkimukseni teoreettinen viitekehys muodostuu aiempiin tutkimuksiin perustuvasta, kokijalähtöisestä suhtautumisesta omakohtaisiin yliluonnollisiin, selittämättömiin ja kummallisiin kokemuksiin. Tutkimuksen keskeisenä käsitteenä toimii kumma, jota hyödynnän Marja-Liisa Honkasalon ja Kaarina Kosken toimittaman Mielen rajoilla -teoksen mallin mukaisesti. Tutkimusaineistoni koostuu 53:n Turun yliopiston humanistisen ja matemaattis-luonnontieteellisen tiedekunnan opiskelijan anonyymeista kyselyvastauksista, jotka kokosin yliopiston omia sähköpostilistoja hyödyntäen tammi-helmikuussa 2023. Tutkimusaineisto on tarkoitettu tallentaa HKTL-arkistoon tutkimuksen loputtua.

Analysoin aineistoni teoriaohjaavan laadullisen sisällönanalyysin avulla. Sen kautta selvisi, että opiskelijat olivat kokeneet monenlaisia, toisistaan selkeästi erottuvia kummia kokemuksia, joihin suhtautuminen vaihteli positiivisesta negatiiviseen. Kokemuksia oli selitetty itselle niin erilaisten kummien toimijoiden, omien taitojen, tilanteiden ja tunteiden, kuin luonnollisten selitystenkin kautta. Kokemusten tulkitsemiseen juuri kummiksi kokemuksiksi vaikutti eniten itse kumma tapahtuma, mutta myös kokemuksen konteksti, ainutlaatuisuus ja toistuvuus tulivat esiin. Kokemukset olivat aineiston perusteella vaikuttaneet kokijoidensa elämiin enimmäkseen positiivisesti, mutta kumman kokemiseen liittyvä stigma näkyi vastauksissa myös varsin selkeästi. Kummat kokemukset paljastuivat aineistossa yliopisto-opiskelijoita mietityttäväksi tapahtumiksi, joiden tulkintaan vaikuttivat monet eri tekijät.

Tutkimukseni tarjoaa uutta tietoa nuorempien suomalaisten kummista kokemuksista, siitä, miten nämä kokemukset vertautuvat aiempaan tutkimukseen, sekä pohdintaa kummasta paitsi analyttisenä käsitteenä, myös yleisesti ilmiönä. Tutkimus haastaa myös pohtimaan omakohtaisiin kummiin kokemukseen länsimaissa liittyvää stigmaa, ehdottaen, että kokemuksiin kannattaisi suhtautua mielenkiinnolla epäilyn sijaan.

Asiasanat: yliluonnolliset ilmiöt, selittämättömät ilmiöt, kumma, opiskelijat, uskontotiede, maailmankuva, kokemukset

Sisällysluettelo

1. JOHDANTO	1
1.1 AIHEEN ESITTELY JA TUTKIMUKSEN LÄHTÖKOHDAT.....	1
1.2 TUTKIMUSKYSYMYKSET	3
1.3 KUMMIEN KOKEMUSTEN LYHYT HISTORIA	4
1.3.1 EUROOPPA, SUOMI JA HISTORIALLISET KUMMAT KOKEMUKSET	4
1.3.2 KUMMAT KOKEMUKSET JA NYKYAIKA.....	8
1.4 AIHEEN AIEMPI TUTKIMUS.....	11
1.4.1 KUMMIEN KOKEMUSTEN TARKASTELU USKONTOTIETEESSÄ.....	11
1.4.2 KULTTUURIHYPOTEESI JA ELÄMYSHYPOTEESI	15
1.4.3 NYKYISEN TUTKIMUSKENTÄN MONET NÄKÖKULMAT	18
1.5 TEOREETTINEN VIITEKEHYS.....	22
1.5.1 KOKEMUS JA KOKIJAN NÄKÖKULMA.....	22
1.5.2 KOKEMUKSISTA KÄYTETTY TERMINOLOGIA TÄSSÄ TYÖSSÄ	25
1.5.3 KUMMA ANALYYTTISENA KÄSITTEENÄ	29
2. AINEISTO.....	32
2.1 YLIOPISTO-OPISKELIJAT KOHDERYHMÄNÄ	32
2.2 KYSELYTUTKIMUKSEN SUUNNITTELU JA AINEISTON KOKOAMINEN.....	34
2.3 KYSELYN VASTAAJAT DEMOGRAFISTEN TIETOJEN VALOSSA.....	36
2.4 LAADULLINEN SISÄLLÖNANALYYSI	38
2.5 EETTISET KYSYMYKSET	40
3. ANALYYSI	43
3.1 KUMMIEN KOKEMUSTEN ERILAISET ILMENEMISMUODOT	43
3.1.1 AISTIKOKEMUKSET, ELI AISTEILLA HAVAITTAVA KUMMA	43
3.1.2 FYYSISEEN MAAILMAAN VAIKUTTAVA KUMMA	47

3.1.3 AAVISTUKSET JA ENTEET	49
3.1.4 UNIKOKEMUKSET	50
3.1.5 MUUT KOKEMUKSET JA KOKEMUKSETTOMAT VASTAAJAT	51
3.2 KOKEMUSTEN HERÄTTÄMÄT TUNTEET	52
3.3 MIKSI KOKEMUKSET KOETTIIN KUMMIKSI	57
3.4 KOKEMUSTEN ERILAISET SELITYSMALLIT	59
3.4.1 TIETOISET KUMMAT TOIMIJAT	59
3.4.2 OMAT TAIDOT, AJATUKSET TAI TUNTEET	62
3.4.3 LUONNOLLISET SELITYKSET	63
3.4.4 SELITYSMALLEJA OHJAAVAT TEKIJÄT	64
3.5 KUMMIEN KOKEMUSTEN VAIKUTUKSET KOKIJOIHINSA.....	68
3.5.1 VAIKUTUKSET ARKIELÄMÄÄN	68
3.5.2 VAIKUTUKSET MAAILMANKUVAAN	69
3.6 KUMMA JA STIGMA.....	71
4. YHTEENVETO.....	78
4.1 MITÄ AINEISTO KERTOO YLIOPISTO-OPISKELIJOIDEN KUMMISTA KOKEMUKSISTA.....	78
4.2 JOHTOPÄÄTÖKSET	83
4.3 MAHDOLLISUUKSIA JATKOTUTKIMUKSEEN.....	88
5. LÄHDELUETTELO.....	93
LIITTEET	99
LIITE 1 : SÄHKÖPOSTILISTOILLE LÄHETETTY VIESTI.....	99
LIITE 2 : KYSELYN KYSYMYKSET	100

1. Johdanto

1.1 Aiheen esittely ja tutkimuksen lähtökohdat

Se tulee yllättäen. On aivan tavallinen päivä, ja teet jotakin täysin arkista ja tavallista, kun yhtäkkiä jotain tapahtuu. Se, mitä tämä on, voi vaihdella suuresti: se voi olla kummallinen tunne, yhtäkkiä ilmestyvä näky tai aistimus, tavarankäytön liikahtus omalta paikaltaan toiseen tai uni, jota et vain saa mielestäsi. Se alkaa usein yllättäen, ja saattaa loppua aivan yhtä nopeasti, jättäen jälkeensä hämmennyksen, ja tunteen siitä, että mitä äsken tapahtuikaan, se oli jotain poikkeavaa. Jotain, joka ei tunnu sopivan täysin tähän maailmaan, tai ainakaan omaan arkeesi, mutta joka tästä huolimatta juuri tapahtui sinulle. Olet juuri kokenut kumman kokemuksen.

Tämän pro gradun aiheena ovat suomalaisten yliopisto-opiskelijoiden kummat, arkikielessä usein yliluonnollisiksi luonnehditut kokemukset. Edellä oleva aloituskappale on yksi tapa, jolla omakohtainen kumma kokemus voi näyttäytyä kokijalleen: monet tämän gradun aineistokyselyyn vastanneet kuvailivat kokemustaan vastaavanlaisella tavalla. Siitä, mitä kummat kokemukset pohjimmiltaan ovat tai voivat olla, ei ole kuitenkaan historiallisesti vallinnut laajaa yksimielisyyttä. Kummien kokemusten kirjo on laaja ja vaihteleva: sen alle voi kuulua melkein mitä vain ennalta tietämisestä ruumiista irtautumiseen ja kuolleiden kohtaamisesta selittämättömiin aistihavaintoihin. Laajimmillaan kumman kokemuksen voi määrittellä olevan melkein mikä tahansa kokemus, joka tuntuu kokijastaan arkisesta ja tavanomaisesta poikkeavalta. (Honkasalo 2017a, 11–12.) Näitä kokemuksia kuitenkin yhdistää se, että niitä on yleensä pidetty varsin marginaalisena ilmiönä. Niitä kokeneiden ihmisten määrää on pyritty määrittämään esimerkiksi erilaisten gallupien avulla, joiden tuloksissa yliluonnollisia kokemuksia kertoo kokeneensa keskimäärin noin 10 prosenttia vastaajista (ks. Wooffitt 1992). Kyselyt eivät ole kuitenkaan ongelmaton tapa määrittää kokijoiden määrää, sillä eri ihmiset määrittelevät yliluonnollisen eri tavoin, ja monet tutkijat arvelevatkin, että kokemukset ovat paljon yleisempiä, kuin kyselyt antavat ymmärtää. (Rancken 2017, 47–48.) Esimerkiksi tutkija Marja-Liisa Honkasalo on arvioinut, että kummat kokemukset ovat suurin piirtein yhtä yleisiä kuin sydämen rytmihäiriöt, eli ainakin 40 % ihmisistä kokisi niitä jossakin vaiheessa elämänsä. Kummien kokemusten ilmenemismuodot vaihtelevat: ihmiset kertovat muun muassa selittämättömistä läsnäolon tunteista, kuolleiden kohtaamisesta, tapahtumien tietämisestä ennalta ja äänistä vailla lähdettä, tapahtumista, jotka voivat vaihdel-

la vain hieman kummallisista maailmankuvaa muuttaviin, mahdottomilta tuntuviin kokemuksiin. Kaikkia näitä kokemuksia yhdistää kuitenkin se, etteivät ne ole hyväksytyt osa modernia yhteiskuntaa. Aiheen ympärillä käytävä yhteiskunnallinen keskustelu palaa aina uudelleen samaan kysymykseen: voivatko kummat kokemukset oikeasti olla todellisia? (Honkasalo 2017a, 11–12.) Monet ihmiset päätyvätkin vaikenemaan aiheesta hulluksi tai harhaiseksi leimautumisen pelossa, jääden kokemustensa kanssa yksin (Korkeila & Koski 2017, 242–245).

Päädyin itse tutkimaan aihetta aiemman kiinnostuksen ohjaamana. Olen aina ollut kiinnostunut yliluonnollisista kokemuksista ja niistä kerrotuista tarinoista, ja päädyin kirjoittamaan niistä myös kandidaatin tutkielmani. Siinä keskityin tarkastelemaan, miten kummat kokemukset ilmenivät, millaisia tunteita ne herättivät kokijoissaan, millaisia selitysmalleja kokemuksille annettiin ja millaisia yhteisiä tekijöitä kokemuksilla oli. Aineistonani toimivat Suomi24-keskusteluketjut, joissa ihmiset kertoivat omista kummista kokemuksistaan, ja pohtivat niitä yhdessä. Tämä aineisto tarjosi paljon, mutta monia asioita jäi silti mielestäni vielä hämärän peittoon. Niinpä päätin jatkaa aiheen parissa myös pro gradu -tutkielmani yhteydessä, keskittyen tällä kertaa suomalaisten yliopisto-opiskelijoiden kummiin kokemuksiin. Tutkimuskohteena kummat kokemukset kiinnittyvät uskontotieteen kenttään muun muassa maailmankuvien ja erilaisten uskomusten tarkastelun kautta: kummia kokeneet voivat nojata useisiin erilaisiin selitysmalleihin ja käsityksiin maailmasta pohtiessaan omia kokemuksiaan, ja omakohtaisella kokemuksella saattaa olla huomattaviakin vaikutuksia kokijan elämään ja maailmankuvaan. Aihetta on myös tutkittu aiemmin uskontotieteessä ja sen lähialoilla. Palaan aiempiin tutkimuksellisiin näkökulmiin ja niiden esittelyyn tarkemmin luvussa 1.4.

Aiheen tutkimus on mielestäni tärkeää monestakin syystä. Kummat kokemukset ovat jo itsessään kiinnostava tutkimuskohde esimerkiksi universaaliutensa (ks. McClenon 2000) ja monipuolisuutensa vuoksi, ja niitä on mahdollista lähestyä useista eri näkökulmista (ks. luku 1.4). Tutkimuksen tärkeämpi aspekti tulee kuitenkin mielestäni esiin kumman yhteiskunnallisen aseman kautta. Omakohtaiset kummat kokemukset ovat vieläkin yhteiskunnan marginaalissa, eikä niistä ole sopivaa puhua julkisesti, ellei halua kohdata epäilyjä kokemuksen aitoudesta ja omasta mielenterveydestä. Ne ovat kuitenkin kokijoilleen täysin todellisia kokemuksia, joita voidaan pohtia vuosia, ja joille annetaan monenlaisia merkityksiä. Aiheen tieteellinen tutkimus tarjoaakin kumman kokijoille

yhden väylän, jota pitkin saada äänensä kuuluviin ja päästä kertomaan omista kokemuk-
sistaan ilman pelkoa leimautumisesta, parhaassa tapauksessa purkaen aiheen ympärillä
olevaa stigmaa ja auttaen ihmisiä ymmärtämään toisiaan paremmin. Kummat kokemuk-
set ovat osa ihmisenä olemisen moninaisuutta, ja kuten edellä mainitsin, luultavasti pal-
jon yleisempiä kuin voisi luulla – näin ollen niitä on syytä pyrkiä ymmärtämään pa-
remmin myös tieteellisen tutkimuksen saralla.

1.2 Tutkimuskysymykset

Tässä tutkimuksessa tarkoitukseni on tarkastella suomalaisten yliopisto-opiskelijoiden
kummia kokemuksia niiden kokijoiden henkilökohtaisesta näkökulmasta ja tuoda esiin
kokemuksiin liittyviä tunteita ja pohdintaa. Koska nuorempien ihmisten kummat koke-
mukset ovat jääneet aiemmassa, suomalaisessa tutkimuksessa varjoon (ks. alaluku 2.1),
halusin paikata tätä tutkimusaukkoa keskittymällä omassa tutkimuksessani yliopisto-
opiskelijoiden kummiin kokemuksiin. Ikänsä lisäksi yliopisto-opiskelijat tarjoavat kiin-
toisan vastaajaryhmän myös aiheeseeni nähden, sillä he toimivat sellaisen instituution
viitekehyksessä, jossa perinteisesti painotetaan tieteellistä skeptisismiä, näyttöön perustu-
vuutta ja rationaalisuutta. Tutkimukseni tarkoitus onkin tuoda mahdollisimman hyvin
esiin erilaisten omakohtaisten kummien kokemusten laaja kirjo ja niihin liittyvät henki-
lökohtaiset merkitykset. Tutkimuskysymykset ohjaavat tätä prosessia. Ne käsittelevät
kokemuksia varsin laajasti ja yleisellä tasolla, ja syntyivät paitsi oman kandidaatin tut-
kielmani kysymysten perusteella, myös oman kiinnostukseni ohjaamina. Tutkimuskysy-
symykseni ovat seuraavat:

1. Millaisia kummia kokemuksia yliopisto-opiskelijat ovat kokeneet?
 - 1.1. Millaisia tunteita kummat kokemukset herättävät kokijoissaan?
 - 1.2. Mitkä tekijät vaikuttavat siihen, että kokemus tulkitaan kummaksi?
2. Millaisia selitysmalleja yliopisto-opiskelijat ovat antaneet kummille kokemuk-
silleen, ja millaiset tekijät ohjaavat näitä tulkintoja?
3. Miten kokemukset ovat vaikuttaneet kokijoihinsa (yliopisto-opiskelijoihin)?
 - 3.1 Miten kummiin kokemuksiin liittyvä stigma näkyi vastauksissa?

Tutkimuskysymysten tarkoituksena on avata yliopisto-opiskelijoiden kummia koke-
muksia ja niihin liittyvää pohdintaa monesta eri näkökulmasta käsin. Kysymykset myös
heijastavat työni rakennetta: aloitan aineistoni analyysin luvussa 3 ensimmäisestä tutki-

muskysymyksestä, ja etenen kysymys kerrallaan, kunnes kaikki tutkimuskysymykset on käsitelty.

1.3 Kummien kokemusten lyhyt historia

1.3.1 Eurooppa, Suomi ja historialliset kummat kokemukset

Mitä tahansa aihetta on vaikea lähestyä ja tutkia ymmärtämättä sen historiallista kontekstia ja muutosta ajan kuluessa. Niinpä käsitelen tätä näkökulmaa tässä luvussa, ennen kuin siirryn tarkastelemaan aiheen aiempaa tieteellistä tutkimusta. Kummia kokemuksia on koettu koko ihmiskunnan historian ajan, joskaan niitä ei ole välttämättä aina luokiteltu kummiksi. Eurooppalaisessa kontekstissa varhaisimmat maininnat kumman kohtaamisesta tulevat Platonilta ja Homerokselta, jotka käsitelivät teoksissaan daimoneita, olentoja, jotka määräisivät ihmisten elämän kulusta ja saattoivat vaikuttaa siihen. Daimonit saattoivat toimia myös viettelijöinä, ja saada toiminnallaan ihmisen menettämään harkintakykynsä ja käyttäytymään kummallisesti (nykyaikaisena vertailukohteena ks. Honkasalo 2017b). Molempien teoksissa korostui näkökulma maailmankaikkeudesta tuonpuoleisten olentojen asuttamana paikkana, joilla oli tärkeä merkitys maailmanjärjestyksen ylläpitäjinä. Antiikintutkimuksessa nämä kuvaukset on tulkittu usein runoudeksi, mutta esimerkiksi antiikin tutkija E.R Dodds [1951] on kritisoinut tätä näkökulmaa, esittäen, että antiikin aikana kumma oli konkreettinen, olennainen ja tavallinen osa ihmisten elämää. Tämän käsityksen voi kuitenkin katsoa alkaneen hitaasti muuttua Aristoteleen tutkimusten ja teosten myötä, joissa korostui erityisesti aistien ja havainnoinnin merkitys tiedon tuottamisessa. Monet tieteenhistorioitsijat ovatkin nähneet Aristoteleen tutkimukset käännekohtana, josta käsin nykyinen, länsimainen, empiirinen käsitys maailmasta alkoi kehittyä, ja yliluonnolliset kokemukset alkoivat siirtyä yhdestä tiedon tuottamisen tavasta uskonnon ja magian tulkintakehyksen piiriin. Tässä vaiheessa historiaa ei voi kuitenkaan vielä puhua tieteen eriytymisestä omaksi alakseen: myös varhaisten luonnontieteiden piirissä hyödynnettiin yliluonnollisia selityksiä, ja esimerkiksi magian käytännöt toimivat pitkään länsimaisten tieteellisten menetelmien rinnalla. (Honkasalo 2017a, 38–39; Rancken 2017, 67.)

Keskiajalle tultaessa magian ja uskonnon välit alkoivat muuttua jännitteisemmiksi. Tämä johtui ensisijaisesti uskonnon kasvaneesta valta-asemasta ja roolista yhteiskunnallisten normien asettajana: vaikka magia eri muodoissaan oli olennainen osa ihmisten arkea, sen ilmentymät eivät aina sopineet kristinuskon ylläpitämään kuvaan maailmasta.

Omakohtaiset kummat kokemukset alkoivatkin asettua kahden toistensa kanssa kilpaillevan tulkintakehyksen, magian ja uskonnon, väliin. (Honkasalo 2017a, 39–40.) Se, kumpaan selitysmalliin kokemus asettui, riippui yleensä näiden kahden tulkintamallin puitteista sekä kokemuksen sisällöstä. Esimerkiksi mystiset kokemukset nähtiin yleensä kirkon piirissä positiivisena asiana niin kauan kuin ne noudattivat kirkon opetusta. Jos kokemus kuitenkin johti kirkon arvosteluun tai sen opetuksesta poikkeaviin tulkintoihin, saatettiin kokija julistaa harhaoppiseksi (Koski 2016, 4–5.) Uskonnon hegemoninen asema ihmisten maailmankuvan ylläpitäjänä alkoi murentua vasta keskiajan lopulla, jolloin luonnontiede alkoi saada yhä enemmän alaa aikalaisten ajattelussa. Fysiikan lait alkoivat selittää todellisuutta ja sitä, mitä se saattoi pitää sisällään, työntäen kummia kokemuksia yhä kauemmas tavallisen ja arkisen piiristä. Samalla niille annetut merkitukset muuttuivat, saaden aiemmin melko tavallisina ja ymmärrettyinä koetut tapahtumat vaikuttamaan kummallisilta ja vierailta (Honkasalo 2017a, 40–41.)

Yliluonnollisen varsinaisen stigmatisaation voi katsoa alkaneen länsimaissa valistuksen ja renessanssin perinnön myötä. Vaikka hulluus toimi yhtenä mahdollisena tulkintatapana kummille kokemuksille jo antiikin aikana (ks. Koski 2016), alkoivat kummat kokemukset saada systemaattisesti negatiivisia tulkintoja 1600-luvulta lähtien. David Hufford [1982] on nimittänyt lähtökohtaa, jonka mukaan yliluonnollisia kokemuksia ei ole olemassakaan, epäuskon traditioksi, ja tämän tradition voikin nähdä olevan historiallisesti olennainen osa länsimaista aatehistoriaa juuri valistusajalta eteenpäin. Epäuskon traditio näkyy hyvin tuon ajan filosofien ajatuksissa: René Descartesin dualismin voi nähdä erottaneen hengen käsitteen materiaalisesta todellisuudesta, ja Thomas Hobbes puolestaan kiisti kirjoituksissaan koko hengellisen maailman olemassaolon. 1700-luku esitetäänkin usein valistuksen vakiintumisen vuosisatana, jolloin käsityksiä aineettoman olemassaolosta ja uskomusilmiöiden todellisuudesta ruvettiin toden teolla purkamaan länsimaissa. Valistusajan skeptikot, kuten David Hume, määrittivät yliluonnollisen rationaalista päättelyä ja luonnonlakeja vastaan kulkevaksi valheeksi, ja muistuttivat, että sitä esiintyi ennen kaikkea tietämättömien ja barbaaristen yhteisöjen parissa. Tieteen historiaa tutkivalle voikin helposti syntyä käsitys, että valistus pani pisteen yliluonnollisille selityksille ja kokemuksille. Tämä on kuitenkin yksinkertaistettu tapa katsoa länsimaista historiaa. Kumma kiinnosti ihmisiä, ja esimerkiksi henkimaailman olemassaoloa pohtivat filosofiset suuntaukset, kuten 1700-luvun idealismi ja 1800-luvun okkultistiset liikkeet, saavuttivat aikanaan suurta suosiota. Omakohtaiset kummat koke-

mukset eivät myöskään vähentyneet perinteisen kansanuskon hiipumisen ja koulutuksen lisääntymisen myötä, vaikka monet luonnontieteilijät näin olettivatkin 1900-luvun aikana. Yliluonnollisiin kokemuksiin liittyvä stigma oli kuitenkin ehtinyt jo muodostua, ja asettua osaksi länsimaista yhteiskuntaa. Yliluonnollinen pysyikin kiellettyinä ja hävettyinä asiana erityisesti tieteellisen tutkimuksen ja tieteentekijöiden piirissä (ks. esim. Enges 2004; Hufford 1982; Enges 2012), vaikka ilmiönä se ei kadonnut minnekään. (Koski & Järvenpää 2017, 273–277; Järvenpää 2017, 303.)

Suomalaisessa kummien kokemusten historiassa on nähtävissä varsin paljon yhtymäkohtia eurooppalaisen kummien kokemusten historian kanssa. Kuten Euroopassakin, myös varhaisissa suomalaisissa yhteisöissä yliluonnollinen ja yliluonnolliset toimijat olivat olennainen osa ihmisten maailmankuvaa. Esimerkiksi luonnon ja sen toimijoiden kanssa neuvoteltiin rutiininomaisesti saalistukseen liittyen, ja esi-isillä oli tärkeä rooli elävien yhteisön menestyksen turvaajina. Arkisuudestaan huolimatta kumma nähtiin kuitenkin Suomessa lähtökohtaisesti jonakin erilaisena ja toisena. Yliluonnolliset toimijat saattoivat auttavien käsien lisäksi olla myös ihmisyhteisön kilpailijoita niukoista resursseista, ja erityisesti uhkaavat yliluonnolliset olennot sijoitettiin uskomusperinteessä lähtökohtaisesti ihmisen elämänpiirin laitamille, kuten metsään, kirkkomaalle ja asumattomiin taloihin, kauas tavallisesta arkielämästä. (Koski 2019, 36–39.) Yliluonnollinen oli kuitenkin jotakin, jonka kanssa elettiin ja jonka kanssa ihmisten oli myös mahdollista neuvotella. Lähtökohtaisesti negatiivisemmat tulkinnat alkoivat yleistyä Suomessa kristinuskon tulon myötä.

Kristinuskon käsityksillä ja opetuksilla oli tärkeä rooli suomalaisen yliluonnolliseen suhtautumisen kehityksessä: sen myötä kristitty, Jumalan oppien mukaisesti elävä ihminen alkoi asettua vastakkain kristillistä maailmankuvaa rikkovien ja usein jopa demonisoitujen kummien toimijoiden kanssa (Koski 2019, 38–39). Opetus ja käytäntö eivät kuitenkaan aina täysin kohdanneet toisiaan. Kummien toimijoiden ja magian kanssa tekemisissä oleminen ei loppunut Suomessa, mutta kristinuskosta poikkeavat tulkinnat ja kokemukset alkoivat tulla ajetuksi yhä ahtaammalle kirkon yhteiskunnallisen vallan kasvaessa. Tästä yhtenä hyvänä esimerkkinä voi pitää suomalaisen noituuden historiallista kehityskulkua. Suomalaiset ja ns. lappalaiset noidat olivat vielä 1500-luvulla hyvinkin tunnettuja ja pelättyjä Skandinavian alueella, ja heidän mahtavista voimistaan kerrottiin monenlaisia värikkäitä tarinoita. Noituus oli kuitenkin samaan aikaan rangais-

tava teko Suomessa: vuosien 1520 ja 1750 välillä ainakin 2000 ihmistä syytettiin suomalaisissa oikeusistuimissa noituudesta tai magian kanssa tekemisissä olemisesta. Yleisin rangaistus rikoksesta oli sakko, mutta 103 magian väitettyä harjoittajaa sai kuolemantuomion. Tämä sai ihmiset ymmärrettävästi varpailleen kumman kanssa tekemisissä olemisen suhteen, ja vahvasti ajan kuluessa kummaan liittyvää salailua ja häpeää suomalaisessa yhteiskunnassa. Muutoksen voi nähdä vaikeuttaneen myöhemmin myös suomalaisen taikaperinteen tieteellistä tutkimusta, sillä ihmiset eivät välttämättä luottaneet auktoriteetteihin tarpeeksi kertoakseen heille omista kokemuksistaan kumman ja magian suhteen. (Hänninen 2009, 27.)

Vaikka kumma alkoi muodostua yhä arkaluontoisemmaksi aiheeksi suomalaisessa yhteiskunnassa, kiinnostus siihen ei sammunut. Kuten Euroopassakin, kumma nousi Suomessa paikoitellen jopa muoti-ilmiöksi: 1800-luvun aikana suomalaisen yläluokan ja kaupunkilaisväestön parissa esimerkiksi levisi varsin laaja-alainen kiinnostus rajatietoon, okkultismiin ja esoteriaan (Järvenpää 2017, 303, 308). Kansanuskon perinne taas eli pitkään vahvana suomalaisella maaseudulla, vaikka kirkko ja koululaitos puhuivat ahkerasti sitä vastaan – useissa kylissä esimerkiksi tunnettiin taika- tai näkijäntaitoisia ihmisiä, joilta saatettiin pyytää apua monenlaisten ongelmien ratkaisemiseen. Esimerkiksi näkijyys, ilmiö, jossa henkilöllä on kyky havainnoida salattuja tai näkymättömiä asioita, tunnettiin varsin hyvin, ja se nähtiinkin usein suvussa kulkevana tai joko vahingossa tai tahallaan hankittuna taitona, joka ei välttämättä ollut kokijansa hallittavissa. Se saatettiin kuitenkin kokea myös sairautena, joka haittasi kokijansa elämää. Oli tulkittava mikä hyvänsä, kansanusko tarjosi kokemukselle selityksen: yhteisöllä oli selkeä käsitys siitä, mistä näkijyys johtui, ja tieto, että vastaavaa saattoi periaatteessa sattua kenelle tahansa. Näin ollen näkijyys näyttäytyi jos ei haluttuna, niin ainakin ymmärrettynä ilmiönä. Modernin yhteiskunnan kehittyessä kansanuskoon pohjautuvat selitysmallit kummille kokemuksille alkoivat kuitenkin hiipua. Aiemmin kyläyhteisöille tärkeät tietäjät ja parantajat alkoivat 1900-luvulla saada yhä enemmän syytteitä puoskaroinnista, ja luottamus heihin ja heidän voimiinsa hiipui. Modernisaation myötä yliluonnollinen alettiin nähdä ennen kaikkea aikansa eläneenä ilmiönä, johon nykyaikaisen ihmisen ei ollut enää syytä uskoa. (Honkasalo 2017a, 41; Koski 2016, 7–8.) Kumman arkaluontoisuus syveni, ja ilmiö vetäytyi yhteiskunnan laidamille, kauas arkisesta kontekstista, johon se kuitenkin edelleen aika ajoin murtautui omakohtaisten kummien kokemusten muodossa.

1.3.2 Kummat kokemukset ja nykyaika

Miten nykypäivän länsimaaisessa kontekstissa suhtaudutaan yliluonnolliseen? Asiaa voi perustellusti tarkastella monestakin eri näkökulmasta. Yksi näkökulma on maallistuminen, eli sekularisaatio. Kyseessä on uskonnotutkimuksen piirissä kehittynyt teoria, jonka mukaan modernisaatio prosessina johtaa uskonnon yhteiskunnallisen vallan ja merkityksen tasaiseen vähenemiseen (Hjelm 2022). Vaikka tätä näkökulmaa on haastettu myöhemmin monestakin suunnasta (ks. esim. Hjelm 2022; Rancken 2017; Honkasalo 2017a; Koski & Järvenpää 2017; Bennett 1999), mielestäni ei voi kuitenkaan kiistää sitä, että nykyajan länsimaissa rationaalisuutta ja luonnontieteellistä maailmankuvaa pidetään suurella arvossa, ja niistä jollakin tavalla poikkeavaa yksilöä yleensä vähintäänkin epäilyttävänä. Tämä näkyy esimerkiksi tavassa, jolla valtavirrasta poikkeavia tapoja nähdä maailma leimataan auktoriteettien taholta usein huuhaaksi, herkkäuskoisuudeksi ja mahdollisesti merkiksi henkisistä ongelmista (Enges & Hänninen 2015, 9). Kummat kokemukset asettuvat valitettavan usein tähän kategoriaan. Onko nykyajan suhtautuminen yliluonnolliseen siis ensisijaisesti negatiivista? Asiaa voi tarkastella näinkin, mutta maallistuminen on vain yksi trendi, joka tällä hetkellä vaikuttaa länsimaiseen suhtautumiseen yliluonnolliseen. Länsimaissa on nimittäin samaan aikaan meillä myös ilmiö, jota on kutsuttu jopa paranormaaliksi käännteeksi (ks. Hill 2011; Enges & Koski 2015).

Vaikka elämme hyvin rationaalista ja tieteellistä aikaa, ei ihmisten yleinen kiinnostus yliluonnollista, uskontoa ja henkisyyttä kohtaan ole vähentynyt. Päinvastoin sen voi nähdä jopa kasvaneen 1990-luvun loppupuolelta lähtien. Tämä trendi kytkeytyy ensisijaisesti laajempaan henkisyyden muutokseen, jossa perinteisen uskonnollisuuden rinnalle on alkanut ilmestyä yhä useampia uusia ja uusvanhoja henkisyyden ja hengellisyyden muotoja. Tätä kehityskulkua on kutsuttu niin new ageksi kuin uudeksi henkisyydeksi, ja toisinaan laajasti uususkonnollisuudeksi. Uskontotieteilijä Teemu Taira [2006] on kutsunut sitä uskontojen notkistumiseksi. Kyseessä on kuitenkin ilmiö, jossa ihmisten kiinnostus suuntautuu yhteiskunnallisesti vakiintuneen ja perinteisen uskonnollisuuden sijaan uudensuuntaisiin hengellisyyden muotoihin. (Rancken 2017, 52–53; Koski & Järvenpää 2017, 292–293.) Yhdeksi esimerkiksi tällaisesta uushenkisyydestä voi nostaa enkelihenkisyyden, joka on erityisen suosittua naisten parissa. Tämä henkisyyden muoto keskittyy nimensä mukaisesti enkeleihin, ja siinä keskeistä on henkilökohtaisen yhteyden tunteen luominen harjoittajan ja enkeleiden välille. Harjoittajat eivät myöskään

nojaa enkelikäsitteissä vain kristinuskon ja Raamatun opetuksiin, vaan heidän enkelinäkökuvissa esiintyy piirteitä myös idän uskonnoista ja new agesta. (Ketola & Sohlberg 2022.) Uushenkisyyden erilaisten henkisten elementtien ja vaihtoehtojen suuri määrä mahdollistaa sen, että yksilöillä on yhä enemmän mahdollisuuksia koostaa monista uskonnon ja hengellisyyden elementeistä juuri itselleen mieluisa kokonaisuus. Muutoksella voikin nähdä olevan yhteyksiä muun muassa globalisaation ja individualismin trendeihin. (Enges & Koski 2015, 27.)

Paranormaali käänne ei ole kuitenkaan jäänyt vain ihmisten uskon- ja henkisyyden valintojen tasolle. Uudet henkisyyden muodot, ja sitä kautta myös yliluonnollinen, ovat nousseet olennaiseksi osaksi myös länsimaista populaarikulttuuria. Kumma on aiheena lukemattomassa määrässä kirjoja, televisiosarjoja, tietokonepelejä ja elokuvia, ja lisää tehdään koko ajan. Aihe on siirtynyt populaarikulttuurin rajoilta sen keskiöön. Samalla yliluonnollisen kulttuuriseen kuvaan on kuitenkin ilmestynyt uusi elementti: kaupallisuus. Samaan aikaan kun erilaiset uushenkisyyteen liittyvät elementit, kuten horoskoopit ja vaihtoehtohoidot, ovat valtavirtaistuneet yhä enemmän, ovat ne saaneet myös hintalaput. Suomalaisessa kontekstissa yhtenä esimerkkinä ilmiöstä toimii Astral TV, maksuttomilla kanavilla pyörivä televisio-ohjelma, jonne televisiokatsojat voivat maksua vastaan soittaa ja pyytää apua selvänäkijöiltä. Tällaisista yliluonnollisista elementeistä voikin nähdä tulleen jokseenkin hyväksytyksi osa nyky-yhteiskuntaa, ja osalle ihmisistä ne voivat olla vain yksi kuluttamisen muoto muiden joukossa. Uusi henkisyys on sekoittunut viihteeseen: se on värikästä, jännittävää ja elämyksellistä. (Rancken 2017, 53; Hill 2011, 169–170.) Niinpä voisikin ajatella, että populaarikulttuurin hyväksyvä asenne heijastuisi myös henkilökohtaisiin kummiin kokemuksiin ja yliluonnollisen kohtaamiseen arjessa. Tietyissä tapauksissa näin onkin: esimerkiksi Rancken on huomauttanut, että viihteellisissä konteksteissa yliluonnollisista kokemuksista puhumiseen suhtaudutaan yleensä sosiaalisesti sallivammin (Rancken 2017, 78). Jos kyseessä on kuitenkin vakavampi konteksti, muuttuu suhtautuminen paljon torjuvammaksi. Miksi näin on?

Sekularisaation näkökulmasta kysymykseen on helpompi vastata: kyse on paljolti yksilön valinnanvapaudesta. Esimerkiksi Charles Taylor [2007] on esittänyt, että sekulaarisessa maailmankuvassa ihmisistä on tullut ennen kaikkea valitsijoita uskonsa suhteen. Sekulaarius ikään kuin takaa yksilölle vapauden ja riippumattomuuden uskonnosta ja yliluonnollisesta, ja antaa samalla suojan niistä riippuvuutta vastaan. Antropologi Webb

Keane [2013] puolestaan on lähestynyt sekulaariutta moraalikertomuksena. Sekulaarius toimii hänen mukaansa vahvana yhteiskunnallisena normina, jossa hyvä elämä pohjautuu tieteelliseen maailmankuvaan ja yksilön vastuuseen sekä siitä että itsestään. (Honkasalo 2017a, 52–53.) Kummat kokemukset ovat ristiriidassa näiden ihanteiden kanssa. Ne tulevat yllättäen, odottamatta ja pyytämättä, tieteellisen maailmankuvan ulkopuolelta ja usein yksilön jo olemassa olevan maailmankuvan vastaisesti. Kummia kokeva ihminen ei ole riippumaton yliluonnollisesta eikä noudata yhteiskunnallista sekulaariuden normia: näin ollen hänen kokemuksensa eivät kelpaa osaksi normaalia, länsimaista yhteiskuntaa. Tämä näkökulma voi selittää paljolti myös kumman arkaluontoisuutta länsimaissa: kumma ei ole normaalia, ja se mikä ei ole normaalia, nähdään vääränä ja patologisena. Henkilökohtaiset kummat kokemukset ovat arkaluontoisia, koska ne sotivat sekä arkijärkeä, luonnontieteellistä maailmankuvaa että ihmisen valinnanvapautta vastaan. (Honkasalo 2017a, 16, 22, 52–53; Rancken 2017, 74).

Entä miten kummien kokemusten arkaluontoisuus selittyy paranormaalien käänteiden kontekstissa? Mielestäni jo edellisessä kappaleessa esiteltyä ajatusta yksilön vastuusta voi ainakin jossain määrin soveltaa myös uushenkisyyteen. Uushenkisyydessä yksilön on mahdollista valita oman uskonsa ainekset itse, mutta kyseessä on juurikin oma valinta, ei kenenkään määrittämä päätös. Henkilökohtainen kokemus ja sisäinen elämä nähdään merkityksen ja hyvinvoinnin lähteinä: se, mikä tuntuu itsestä hyvältä ja oikealta hyväksytään, kun taas ikäviltä ja vääriltä tuntuvat asiat ja kokemukset torjutaan (Koski & Järvenpää 2017, 293, 295). Kummien kokemusten voikin tästä näkökulmasta nähdä tietyllä tapaa sotivan uushenkisyyteen olennaisesti kuuluvaa valinnanvapautta vastaan. Toisen olennaisen tekijän voi nähdä kietoutuvan paranormaaliin käänteeseen kuuluvaan viihhteellisuuden ja kaupallisuuden ympärille. Yliluonnollinen on enemmän läsnä populaarikulttuurissa ja viihhteessä, mutta kyseessä on ensisijaisesti juurikin viihde, ei todellinen elämä. Niin kauan kuin kumma pysyy jonakin, jota voi ostaa ja kuluttaa, jonka kanssa voi viihtyä ja jolle voi nauraa ystävien kanssa, se ei tunnu vakavalta eikä pelottavalta: sen olemassaoloon ei tarvitse kiinnittää enempää huomiota, kuin itse haluaa. Omakohtaiset kummat kokemukset kuitenkin rikkovat tämän näkymättömän sopimuksen. Ne tulevat lupaa kysymättä keskelle ihmisten arkea, astuvat ulos niille osoitetulta alueelta – ne lakkaavat olemasta viihdettä, ja muuttuvat täydeksi todeksi. Ei ole siis ihmekään, että omakohtaiset yliluonnolliset kertomukset hyväksytään viihhteellisessä kontekstissa ja vaiennetaan vakavammissa: kummasta on hauska kuulla viihdeenä, mutta ei totena.

Tarkoitukseni ei ole väittää, etteivätkö kummat kokemukset voisi nykypäivänä olla ha-
luttuja, etsittyjä ja hyväksytyjä – esimerkiksi esoterisen tradition piirissä niitä voidaan
suorastaan tavoitella (Mahlamäki 2017, 328–329). En myöskään väitä, etteikö populaa-
rikulttuurin ylliluonnolliseen suuntautuva positiivinen kiinnostus voisi vaikuttaa myös
siihen, miten omakohtaisiin kummiin kokemuksiin suhtaudutaan tulevaisuudessa. Hen-
kilökohtaisen uskon ja omakohtaisen kokemisen painottaminen voi aikanaan johtaa
myös kummien kokemusten arvostuksen lisääntymiseen (Rancken 2017, 54; Koski &
Järvenpää 2017, 295). Omakohtaisiin kummiin kokemuksiin liittyy kuitenkin vielä tä-
näkin päivänä paljon häpeää, pelkoa ja ahdistusta siitä, mitä muut ihmiset kumman ko-
kijasta ajattelevat (Koski & Järvenpää 2017, 273–274). En käsittele aihetta enempää
tässä, mutta palaan kummaan liittyvään stigmaan ja sen heijastumiseen omakohtaisiin
kokemuksiin tarkemmin alaluvussa 3.6. Sen sijaan käsittelen seuraavaksi kummien ko-
kemusten tieteellistä tutkimusta, ja sitä, miten tämä tutkimuskenttä on elänyt ja laajen-
tunut ajan kuluessa.

1.4 Aiheen aiempi tutkimus

Ylliluonnollista aiheena ja ylliluonnollisia kokemuksia on tutkittu useilla eri tieteenaloil-
la. Aihetta on käsitelty humanististen alojen, kuten uskontotieteen, folkloristiikan ja
antropologian lisäksi muun muassa psykologian, neurotieteen ja sosiologian aloilla,
kunkin oman näkökulman mukaan (Honkasalo 2017a, 42, 47). Tämän lisäksi ylliluon-
nolliseen liittyviä teemoja on käsitelty esimerkiksi mediatutkimuksen ja populaarikult-
tuurin tarkastelun yhteydessä (ks. esim. Hill 2011). Koska aiheen tutkimusta on eri
aloilla varsin paljon, keskityn tässä aiemman tutkimuksen katsauksessa tarkastelemaan
ensin kummiin kokemuksiin liittyviä uskontotieteen klassikotutkimuksia, minkä jäl-
keen siirryn käsittelemään 1900-luvun loppupuolen vaikutusvaltaisia teorioita, joita
löytyy sekä uskontotieteestä että sen lähialoilta. Tämän jälkeen esittelen aiheen varsin
monipuolista nykytutkimusta, keskittyen kuitenkin niihin tutkimuksiin, jotka käsittele-
vät jollakin tavalla ihmisten omakohtaisia kummia kokemuksia. Koska myös oma työni
asemoituu tähän jatkumoon, on mielestäni tärkeää esitellä, mistä omakohtaisten kum-
mien kokemusten tutkimus on alkanut, ja missä se tällä hetkellä on.

1.4.1 Kummien kokemusten tarkastelu uskontotieteessä

Yksi aihetta ensimmäisenä pohtineista tutkijoista on uskontopsykologi William James,
joka otti asiaan kantaa osana vuonna 1902 pitämäänsä luentosarjaa. James esitti mys-

tiikkaa käsittelevällä luennollaan, että omakohtaiset uskonnolliset ja selittämättömät kokemukset, joita James itse nimittää mystisiksi kokemuksiksi, kumpuavat ensisijaisesti ihmisen tajunnan mystisistä tiloista. Hän määrittelee näille tajunnantiloille neljä kriteeriä: sanallistamattomuuden (eng. ineffability), tiedollisen ulottuvuuden (eng. noetic quality), ohimenevyyden sekä kokijan passiivisuuden. Sanallistamattomuudella James tarkoittaa, että mystistä kokemusta on hyvin vaikea kuvailla onnistuneesti kielen avulla: kokemus pakenee kuvailuja ja selityksiä, eivätkä sitä voi täysin ymmärtää ne, joilla ei ole vastaavia kokemuksia. Toinen kriteeri, tiedollinen ulottuvuus, merkitsee Jamesin mukaan sitä, että mystinen kokemus antaa kokijalleen tietoa, joka voi kokemuksen aikana tuntua kokijasta syvältä ja tutkimattomalta totuudelta, vaikka se jäisi muuten hänelle epäselväksi. Nämä kaksi piirrettä ovat Jamesin mukaan mystisen kokemuksen tärkeimmät kriteerit, joskin kaksi seuraavaa, ohimenevyys ja kokijan passiivisuus, esiintyvät hänen mukaansa usein kokemusten yhteydessä. Ohimenevyydellä James viittaa siihen, etteivät mystiset tilat kestä kauaa, kun taas kokijan passiivisuus tarkoittaa, että kokija tuntee kokemuksen aikana olevansa jonkin vieraan voiman tai toimijan valtaama, aivan kuin hänen oma tahtonsa olisi kokemuksen ajaksi syrjäytetty. (James 1982, 537–540.) Marja-Liisa Honkasalo, jonka käsite kumma on olennainen oman työni kannalta (ks. luku 1.5.3), on pyrkinyt erottelemaan mystisen tai uskonnollisen ja kumman kokemuksen välisiä eroja juuri Jamesin määrittelyä hyödyntäen (Honkasalo 2017a, 33).

Jamesin mukaan mystinen kokemus voi ilmetä kokijalleen monin tavoin: esimerkkeinä hän mainitsee muun muassa tunteen siitä, että on elänyt jonkin tietyn hetken ennenkin, huumausaineilla aikaansaadut tajunnantilat, sekä Jumalan läsnäolon havaitsemisen. Hän kuitenkin huomauttaa myös, että vaikka mystiset tilat ovat ehdottomasti tosia ja vaikuttavia kokemuksia, ei niiden pelkästä olemassaolosta pitäisi päätellä mitään yliluonnollisen itsensä olemassaolosta: kokemukset ovat totta kokijoilleen, mutta tämä ei velvoita kokemuksista kuulevia pitämään niitä totuutena. Jamesin mukaan kokemukset kuitenkin osoittavat, että niin sanottu järjellinen, havaintoihin ja aisteihin perustuva ajattelu on vain yksi olemassa oleva tajunnantila, mikä avaa ajatuksena mahdollisuuden myös muunlaisten tajunnantilojen ja totuuksien olemassaoloon. (James 1984, 541–556, 585.) James vaikuttaakin näkevän mystiset kokemukset ennen kaikkea mahdollisuutena uudenlaisen tiedon ja henkilökohtaisen totuuden saavuttamiseen, suhtautuen niihin positiivisesti vaikkei kokemuksia voikaan objektiivisesti todistaa. Hän ei pyri selittämään kokemuksia pois tai medikalisoimaan niitä, mikä on ollut varsin yleistä myöhemmässä

psykologisessa tutkimuksessa (Rancken 2017, 90). Kiinnostavaa on myös se, että vaikka James mainitsee pitävänsä todennäköisenä, että osa tai jopa kaikki kokemukset sisältävät lääketieteelliseltä kannalta katsoen hypnoosinkaltaisia tiloja, taikauskoa ja hysteriaa, eivät nämä asiahaarat kuitenkaan hänen mukaansa kerro mitään itse kokemuksen totuusarvosta (James 1982, 573–574). Tämä erottaa Jamesin nykyäänkin yleisesti vallitsevasta käsityksestä, jossa kummien kokemuksen totuusarvo asetetaan heti kyseenalaiseksi, jos siihen liittyy minkäänlaisia muuttuneita tajunnantiloja (ks. Koski 2016).

Toinen olennainen varhaisempi tutkija, joka on esittänyt näkemyksen yliluonnollisista kokemuksista, on uskontofilosofi, teologi ja vertaileva uskontotieteilijä Rudolf Otto, joka kirjoitti aiheesta teoksen nimeltä *Das Heilige* vuonna 1917. Oton teorian keskipisteenä on *numenin* käsite, jonka avulla hän tarkastelee uskonnollisia kokemuksia erityisesti niiden affektiivisuuden näkökulmasta.¹ Otto on teoksessaan erityisen kiinnostunut tarkastelemaan uskonnollisten kokemusten ei-rationaalista ja hankalasti kuvailtavaa puolta, jota hän kutsuu numinoosiksi (eng. numinous, suomeksi käytetty myös käännök-siä numinaalinen ja nemeeminen). Tämän tunteen voi käsittää eräänlaiseksi mitättömyyden tunteeksi jonkin suuremman ja käsittämättömän edessä, joskin siihen liittyy paljon muutakin. Otto argumentoi teoksessaan, että numinoosi on olennainen osa paitsi uskonnollisia kokemuksia myös uskonnollisuutta yleisesti, ei-rationaalinen elementti, joka muuttaa esimerkiksi uskonnollisen käsityksen tai esineen kokijalleen vaikuttavaksi. Hän esittää myös, että numinoosi kehittyy ja muuttuu ajan myötä: tunne rationalisoituu ja saa ympärilleen eettisiä ulottuvuuksia, kehittyen lopulta kokemukseksi pyhästä, joka ikään kuin aktivoituu tietyissä konteksteissa. Otto myöntää, että kaikki eivät koe numinoosia samoissa konteksteissa tai kenties lainkaan, mutta argumentoi kuitenkin, että kaikilla ihmisillä on valmius tällaiseen kokemukseen. Hän myös toteaa, että vaikka numinoosi ei tarvitse tapahtuakseen valmista uskonnollista kontekstia tai käsityksiä kokijassaan, tuovat nämä tekijät kokemukseen uusia elementtejä, kuten mystisyyden tunteen ja moraalisia ulottuvuuksia. (Nörenberg 2017, 546–550.)

Nörenbergin mukaan Oton määrittelemään numinoosikokemukseen liittyy useita sisäsyntyisiä piirteitä. Yksi näistä olennaisista piirteistä on kauheus. Numinaalisen olennon, *numenin* olemus on Oton mukaan kauhistuttava ja luotaantyöntävä tavalla, joka

¹ Valitettavasti en saanut Oton alkuperäistä teosta millään kielellä käsiini, joten perustan esittelyn Oton näkemyksistä Henning Nörenbergin vuoden 2017 artikkeliin *The Numinous, the Ethical and the Body: Rudolf Otto's 'The Idea of the Holy' Revisited*.

eroaa normaalista pelosta. Siitä välittyy kuitenkin myös ylitsepääsemätöntä ja uskoma-
tonta voimaa, joka kauhuun yhdistettynä luo kokijalle uskonnollisen nöyryyden tunteen.
Muita numinoosin ominaisuuksia ovat muun muassa tärkeyden tai kiireellisyyden tun-
ne, selittämättömyys, sekä kiehtovuus, joka vetää kokijaa puoleensa *numenin* kauheu-
desta huolimatta. Kokemukseen kuuluu Oton mukaan myös eräänlainen kunnioitus,
tieto siitä, että *numen* on jotain, jota kokija ei voi täysin ymmärtää, mutta joka arvok-
kuudessaan ja ihmeellisyydessään ansaitsee kokijan kunnioituksen. Nörenberg argu-
mentoi artikkelissaan, että Oton *numen* aiheuttaa kokijassaan selkeästi kehollisia reakti-
oita henkisten ominaisuuksien ja vaikutusten lisäksi. (Nörenberg 2017, 554–558.) Sen
voikin katsoa jakavan kumman kokemuksen kanssa erityisesti yhden olennaisen ele-
mentin: ruumiillisuuden, joka voi näyttäytyä esimerkiksi voimakkaina kehollisina reak-
tioina kokemuksen aikana.

Yksi uskontotieteen klassikotutkijoista, Mircea Eliade, perusti oman käsityksensä py-
hästä ja sen ilmenemisestä ainakin osittain Oton teoriaan vuonna 1957 alun perin jul-
kaistussa teoksessaan *Pyhä ja profaani*. Hänen mukaansa pyhän kokemusta luonnehtii
se, että se on jotain täysin toista, maallisen vastakohta, jota on vaikea edes nimetä taval-
la, joka käsittää ja kuvailee sitä kokonaisuudessaan. Eliaden mukaan ihmiset saavat tie-
toa pyhästä kokemusten kautta: hän nimittää pyhän ilmestymistä sanalla hierofania, ja
teorisoi, että kaikkien uskontojen historia ja kehityskulku koostuu hierofanioista. Pyhän
ilmestymisen prosessia itsessään hän pitää universaalina, joskin jotkin hierofaniat ovat
hänen mukaansa korkeampia ja kehittyneempiä kuin toiset. Eliaden mukaan hierofania
muokkaa ilmestymisensä kontekstia ja sitä kautta koko maailmaa uudelleen. Hiero-
faniaan ilmentymä, esimerkiksi pyhä kivi, pysyy profaanista näkökulmasta tarkasteltuna
edelleen kivenä: kuitenkin niille, jotka pitävät sitä pyhänä kyseessä ei enää olekaan
pelkkä kivi, vaan se tuo mukanaan maalliseen maailmaan yliluonnollisia aspekteja.
Eliaden mukaan uskonnollisia kokemuksia kokevalle ihmiselle koko maailma voikin
ilmetä yliluonnollisena ja pyhänä. (Eliade 2003, 31–36.)

Vaikka Eliade keskittyykin teoksessaan enimmäkseen kuvailemaan erilaisia uskonnolli-
sen maailmankuvan ulottuvuuksia, on hänen käsityksensä pyhän kokemuksista itsestään
mielenkiintoinen. Kuten Ottokin, Eliade liittää pyhän kokemukset uskontojen kehitys-
kulkuun, ja argumentoi kokemusten täydellisen toiseuden puolesta. Hän kuitenkin teori-
soi, että kokemus hierofaniasta ikään kuin tuo yliluonnollisen kokijan luo, tuoden hänen

maailmansa hetkellisesti kosketuksiin toisen, maallisesta eroavan todellisuuden kanssa. Tässä on mielestäni jotain samaa kuin kummissa kokemuksissa, jotka usein tulevat kokijoidensa luo yllättäen ja pyytämättä, tuoden heidän elämäänsä hetkellisen kosketuksen jostakin muusta (ks. alaluku 3.5). Eliaden kuvailemat kokemukset erottaakin kummista kokemuksista ensisijaisesti niiden rituaaleihin ja uskontoihin nivoutuva konteksti.

James, Otto ja Eliade käsittelevät kaikki omissa tutkimuksissaan sitä, millaisia olennaisia ominaisuuksia omakohtaisella uskonnollisella, pyhällä tai mystisellä kokemuksella pitää olla, jotta se sopii heidän teoriaansa. Yliluonnollisia kokemuksia on kuitenkin lähestytty myös toisesta näkökulmasta, jossa pohditaan, miten tällaiset kokemukset syntyvät ja mitkä tekijät määrittävät sen, millaisiksi kokemukset käytännössä muotoutuvat. Käsittelen tätä näkökulmaa seuraavaksi kahden keskeisen teorian, kulttuurihypoteesin ja elämshypoteesin, avulla.

1.4.2 Kulttuurihypoteesi ja elämshypoteesi

Mahdollisia selityksiä yliluonnollisten kokemusten syntymiselle on pohdittu tieteen kentällä varsin aktiivisesti. Uskontotieteilijä ja kansanuskon tutkija Lauri Honko lähestyy kysymystä vuoden 1972 teoksessaan *Uskontotieteen näkökulmia* ensisijaisesti memoraattien kautta. Memoraateilla hän viittaa omakohtaisiin kertomuksiin, jotka käsittelevät kohtaamista yliluonnollisen kanssa. Hongon mukaan memoraattien avulla on mahdollista tarkastella paitsi kansanuskon yliluonnollisia olentoja yleisesti, myös sitä, millaisissa tilanteissa yliluonnollisia kokemuksia ylipäätään syntyy, ja miten ihmiset niitä kohdatessaan käyttäytyvät. Honko esittää, että ihmiset tuntevat monenlaista kansanperinnettä, mutta se perinne, joka heillä on aktiivisesti mielessään kullakin hetkellä, määräytyy heidän senhetkisten roolinsa mukaan. Hän käyttää teoksessaan esimerkkinä memoraattia riihen lämmittäjästä, joka nukahdettuaan kesken työn kohtaa riihessä haltijan. (Honko 1972, 99–101.)

Riihen lämmittämiseen kuuluu Hongon mukaan olennaisena normina se, ettei lämmitäjä nukahda: muuten riihen lämpötila voi nousta tai laskea liikaa. Esimerkkimemoraatissa lämmitäjä kuitenkin nukahtaa kesken työn, ja herää outoon ääneen. Avatessaan silmänsä hän näkee ovenraossa olennon, joka katsoo häntä moittivasti ennen kuin katoaa yhtäkkiä. Kokija itse tulkitsee olennon olleen riihen haltija, kansanperinteessä usein moraalinvartijana ja normien ylläpitäjänä toimiva olento, joka tuli herättämään hänet, ettei hänen työnsä menisi pilalle. Honko esittää kuitenkin tekstissään kokemuksen syn-

tyneen itse asiassa näin: kokija on stressaantunut ja tietoinen oman roolinsa tärkeydestä, mutta rikkoo silti siihen kuuluvaa normia nukahtamalla kesken työn. Uni ei ole kuitenkaan normin rikkomisen aiheuttaman syyllisyyden vuoksi rauhallista, ja kokija herää lopulta aivan tavalliseen ääneen, johon hän ei tavallisesti kiinnittäisi huomiota. Riihen pimeydessä, havaintojensa tason ollessa tavallista huonompi ja muistaessaan tuntemansa kertomukset riihen haltijasta, hän on näkevinään ovenraossa hahmon, joka moittii häntä roolinsa laiminlyömisestä. Kokijan herätessä enemmän hahmo katoaa. Honko esittää, että itse kokemuksen aikana kokijalla ei ole vielä tietoa siitä, mikä hänen kohtaamansa olento on, ja toisinaan kokemus voi myös jäädä tälle tasolle. Etenkin jos kokemusta kuitenkin pohditaan yhdessä, saa se usein selityksen kansanuskosta tutusta olennosta tai ilmiöstä, Hongon esimerkkitapauksessa riihen haltijasta. Näin sosiaalinen ryhmä kontrolloi yksilön kokemusta ja sen tulkintaa, ja syntyy uusi memoraatti kohtaamisesta yliluonnollisen olennon kanssa, joka liitetään osaksi kollektiivista uskomusperinnetraditiota. Lyhennetyksi Honko siis ehdottaa teoksessaan, että kohtaamiset yliluonnollisen kanssa ovat subjektiivisesti todellisia kokijoilleen, mutta syntyvät todellisuuksessa havaintopsykologisista tekijöistä yhdistettynä yhteisön perinteen aiempaan tuntemukseen ja kokemusten sosiaaliseen tulkintaan. (Honko 1972, 99–105.)

Vaikkei Honko ilmeisesti antanut teorialleen varsinaista nimeä, sitä on yleisesti nimitetty kulttuurihypoteesiksi (eng. cultural source hypothesis), ja pidetty yhtenä onnistuneimmista teorioista mitä tulee yliluonnollisten kokemusten synnyn selittämiseen (Enges 2004). Hongon kulttuurihypoteesi ei kuitenkaan ole jäänyt ainoaksi teoriaksi, jonka avulla omakohtaisten yliluonnollisten kokemusten syntyä on pyritty selittämään.

Folkloristi David Hufford on ehdottanut Hongon kulttuurihypoteesin rinnalle niin kutsuttua elämöshypoteesia (eng. experimental source hypothesis) vuoden 1982 teoksessaan *The Terror That Comes in the Night: An Experience-Centered Study of Supernatural Assault Traditions*. Hufford kehitti elämöshypoteesin tutkiessaan Newfoundlandin Old Hag -traditiota ja siihen liittyviä omakohtaisia kokemuksia, todeten, ettei kulttuurihypoteesi tuntunut selittävän Old Hag -kokemusten yleisyyttä. Kulttuurihypoteesi, jossa yhteisön tradition tuntemuksella on merkittävä rooli kokemusten syntymiselle, antaisi ymmärtää, etteivät Old Hag -kokemukset olisi sen yleisempiä Newfoundlandissa kuin muutkaan kohtaamiset yliluonnollisen kanssa, ja vaatisivat tapahtuakseen aiempaa tradition tuntemusta. Lisäksi vain ne ihmiset, jotka tunsivat tradition, kertoisivat siitä me-

moraatteja muille. Näin ei kuitenkaan ollut Huffordin aineistossa, jossa omakohtaisista kokemuksista kertoneiden määrä oli varsin suuri, eikä osa kokijoista ollut lainkaan tietoisia koko Old Hag -tradition olemassaolosta. Hufford esittääkin teoksessaan kulttuurihypoteesin vaihtoehdoksi elämushypoteesia. (Hufford 1982, 12–15.)

Elämushypoteesi nojaa ajatukseen, että Old Hag -kokemukset sisältävät universaalisti tiettyjä ominaisuuksia, jotka ovat riippumattomia kokijan kulttuurisesta taustasta: tällaisia ominaisuuksia ovat esimerkiksi tunne siitä, että on hereillä muttei pysty liikkumaan, sekä pelon tunne. Hufford ehdottaa, että tunnistettavia Old Hag -kokemuksia tapahtuu ihmisille säännöllisesti riippumatta siitä, ovatko he tietoisia tradition olemassaolosta. Hän ei väitä, etteikö kokemukseen liittyisi myös kulttuurisia tekijöitä – esimerkiksi termi Old Hag on Newfoundlandille ominainen kulttuurinen ilmaus kokemukselle – mutta argumentoi, että kulttuurinen tuntemus traditiosta ei ole vaatimus kokemuksen ilmaantumiselle. Huffordin hypoteesia tukee edelleen se, että hänelle kerrottiin vastaavista kokemuksista myös Newfoundlandin ulkopuolella, esimerkiksi Pohjois-Amerikassa, jossa suurin osa ihmisistä ei ollut koskaan edes kuullut Old Hagista. Hufford esittääkin teoksensa loppupuolella, että Old Hag -kokemukset ovat yleisiä, selkeästi tunnistettavia yliluonnollisia kokemuksia, joita esiintyy samanlaisina kulttuurista ja traditiosta riippumatta ympäri maailmaa. Hän ehdottaa myös kulttuurihypoteesin uudelleentarkastelua, todeten, ettei se selitä kaikkia yliluonnollisia kokemuksia, ja voi johtaa jopa osan niistä jäämiseen kokonaan tutkimuksen ulkopuolelle. Hufford kritisoi teoksessaan myös tieteen piirissä yleistä tapaa selittää kokemukset ei-rationaalisina, virheisiin perustuvina tulkintoina tavallisista tapahtumista – hänen mukaansa Old Hag -kokemusten tutkimus ja elämushypoteesi osoittavat, että kokemusten tulkinta voi olla selkeästi rationaalista ja empiiriseen tietoon perustuvaa kokijan maailmankuvaan ja tietämykseen nähden. Kiintoisa on hänen mukaansa myös vaihtoehto, että jotkin uskomustraditiot olisivat suoraan seurausta yliluonnollisista kokemuksista, sen sijaan että valmis traditio ohjaisi niitä. (Hufford 1982, 15–46, 245–256.)

Sosiologi James McClenon on vienyt Huffordin hypoteesia vielä pidemmälle. Hän tuo artikkelissaan *Content Analysis of an Anomalous Memorata Collection: Testing Hypotheses Regarding Universal Features* esiin, että elämushypoteesi teoriana antaa ymmärtää, että osalla kaikista yliluonnollisista kokemuksista olisi jonkinlainen yhteinen biologinen tai psykologinen pohja, mikä selittäisi samanlaisten yliluonnollisten kokemusten

esiintymisen ympäri maailmaa. McClenon päättikin itse testata elämshypoteesin paikansapitävyyttä oman tutkimuksensa avulla, jossa hän hyödynsi laajaa, yli 1200 memoaraattia sisältävää ja useista eri maista kerättyä aineistoa. McClenon kertoo artikkelissa tutkimuksensa paljastaneen tiettyjen yliluonnollisten ja selittämättömien kokemustyyppien, kuten esimerkiksi yliluonnollisten unien ja enteiden, olevan universaaleja kokemuksia, joista on löydettävissä yhtenäisiä ja tunnistettavia kuvauksia useiden eri kulttuurialueiden uskomusperinteistä. McClenon argumentoikin tutkimuksensa todistavan elämshypoteesin väitteen, että ihmiset kokevat tietynlaisia yliluonnollisia kokemuksia maailmanlaajuisesti kulttuurisesta taustastaan riippumatta, mikä puolestaan tukee ajatusta siitä, että ainakin osalla kokemuksista olisi jaettu biologinen tai psykologinen pohja. Kokemusten pohjalta syntyneet kulttuuriset traditiot kuitenkin vaikuttavat kokemusten tulkintaan, johtaen McClenonin johtopäätökseen, että useiden yleisten uskomusten syntymisellä, olivat ne sitten yliluonnollisia tai uskonnollisia, on sekä psykologinen että sosiaalinen pohja. (McClenon 2000, 155–168.)

1.4.3 Nykyisen tutkimuskentän monet näkökulmat

Uudemmassa kummien kokemusten tutkimuksessa huomattavaa on kentän kasvava monipuolisuus. Monissa kummia kokemuksia käsittelevissä teoksissa korostuu jokin tietty näkökulma tai tutkimusmetodi. Esimerkiksi Gillian Bennettin *"Alas, Poor Ghost!": Traditions of Belief in Story and Discourse* vuodelta 1999 käsittelee kummista kokemuksista kertomista. Teoksessa Bennett tutkii tapoja, joilla vanhemmat britannialaiset naiset kertovat, käsittelevät ja tulkitsevat kohtaamisiaan yliluonnollisen kanssa. Samantapainen tarkastelukulma on myös Robin Wooffittilla hänen vuoden 1992 teoksessaan *Telling Tales of the Unexpected: The Organization of Factual Discourse*, jossa Wooffitt tarkastelee kertomuksia kohtaamisista kumman kanssa diskurssianalyysin avulla. Hän kiinnittää tutkimuksessa huomiota esimerkiksi erilaisiin tapoihin, joilla omakohtaisista kokemuksistaan kertovat pyrkivät vakuuttamaan kuuntelijaa paitsi kokemuksen aitoudesta, myös kertojan omasta luotettavuudesta. Samanlaisia kerronnan strategioita oli havaittavissa myös omassa aineistossani, mikä tekee Wooffittin ja Bennettin tutkimuksista olennaisia myös oman tutkimukseni kannalta, vaikka tutkimusnäkökulmat ovatkin erilaiset.

Omakohtaisia kummia kokemuksia on tarkasteltu jonkin verran folkloristiikan näkökulmasta. Esimerkiksi Bill Ellis on sivunnut aihetta vuoden 2003 teoksessaan *Aliens*,

Ghosts and Cults: Legends We Live, jossa hän tarkastelee pohjoisamerikkalaisesta kontekstista käsin, millainen vaikutus paikallisilla kulttuurisilla kuvastoilla on ihmisten kummiin kokemuksiin. Samaa aihetta erityisesti yliopisto-opiskelijoiden näkökulmasta on tutkinut Elizabeth Tucker, jonka teokset *Campus Legends: A Handbook* (2005) ja *Haunted Halls: Ghostlore of American College Campuses* (2007) käsittelevät pohjoisamerikkalaisten yliopistojen omaa folklorea, sen jakamista ja leviämistä, sekä opiskelijoiden omia kummia kokemuksia. Hän esittää teoksissaan esimerkiksi huomion, että opiskelijoiden kummat kokemukset voivat toimia yliopistojen folkloreen vaikuttavina ja sitä vahvistavina tekijöinä. Tuckerin teokset ovat oman tutkimukseni kannalta olennaisia erityisesti hänen samanlaisen kohderyhmänsä kautta.

Kummituksia ja kummitteluja ilmiönä on tutkittu jonkin verran. Osa tästä aineistosta on yleisen tason kokoomateoksia: esimerkiksi Diane E. Goldsteinin, Sylvia Ann Griderin ja Jeannie Banks Thomasin (2007) teos *Haunting Experiences: Ghosts in Contemporary Folklore* käsittelee kummituksia ja niihin liittyvää folklorea esimerkiksi merkitysten, sukupuolen ja populaarikulttuurin näkökulmista. Lähemmäksi omaa aihettani asettuu kuitenkin Caron Lipmanin vuoden 2014 teos *Co-habiting with Ghosts: Knowledge, Experience, Belief and the Domestic Uncanny*. Lipmanin tutkimuksen aiheena ovat ihmiset, jotka kokevat, että heidän taloissaan kummittelee. Lipman tarkasteleekin teoksessaan näitä kummitteluja monesta näkökulmasta, kiinnittäen huomiota muun muassa siihen, millainen kokemus on elää talossa, jossa kummittelee ja siihen, miten ihmiset neuvottelevat itselleen tilaa kodeissa, joissa asuu heidän lisäksi kummia toimijoita. Kanssaeläminen kummien toimijoiden kanssa ei Lipmanin tutkimuksen perusteella ole aina helppoa, ja voi herättää kokijassaan paljon toisinaan ristiriitaistakin pohdintaa siitä, mitä kokemusten taustalla todella on. Omassa aineistossani tämä näkökulma tuli myös esiin muutamaan otteeseen.

Kiinnostava, aiheeseen liittyvä tutkimus Suomen lähistöltä on Katarina Johanssonin uskontotieteen ja teologian pro gradu -tutkimus vuodelta 2018, *Meningsskapande i samtiden - en fokusgruppuundersökning om vad det innebär att tro på oförklarliga fenomen i ett sekulariserat senmodernt samhälle som Sverige*. Tutkielmassaan Johansson tutkii, millaista on uskoa niin sanottuihin selittämättömiin ilmiöihin (oförklariga fenomen) sekularisoituneessa, myöhäismodernissa Ruotsissa. Hän haastatteli graduaan varten useita johonkin selittämättömään ilmiöön uskovia ihmisiä, ja tarkasteli, millaisiin asioi-

hin haastateltavat uskoivat, miten uskoa selitettiin ja miten se vaikutti haastateltavien elämään. Johanssonin tutkimuksesta selvisi, että hänen haastateltavansa uskoivat monenlaisiin selittämättömiin ilmiöihin ufoista numerologiaan ja toisiin todellisuuksiin, mutta se, että uskoi joihinkin ilmiöihin ei tarkoittanut, että uskoi niihin kaikkiin. Mielinkiintoista oli myös se, että haastateltavat eivät nähneet selittämättömien ilmiöiden olevan ristiriidassa esimerkiksi luonnontieteellisen tiedon kanssa, vaan molemmat selitysmallit saattoivat olla olemassa samaan aikaan. Tämä näkökulma oli osittain nähtävissä myös oman aineistoni vastauksissa. Johanssonin tutkimus käsittelee omakohtaisten kokemusten sijaan uskoa yliluonnolliseen, mutta tuo hyvin esiin yliluonnollisten selitysmallien monimuotoisuuden ja yleisyyden osana nyky maailmaa: ei voi sanoa, että yliluonnollinen ja usko siihen olisivat kadonneet länsimaisista yhteiskunnista sekularisaatiosta huolimatta. Mielestäni tämä on tärkeä näkökulma myös suomalaisessa kontekstissa, ja siksi hyvä nostaa esiin osana aiemman tutkimuksen tarkastelua.

Suomessa modernien kummien kokemusten tutkimuksen pioneerina voi pitää Leea Virtasta, jonka vuonna 1974 julkaistu teos *Kun kello pysähtyi: Tavallisen suomalaisen yliluonnolliset kokemukset* käsittelee yliluonnollisia kokemuksia tavallisina arjen ilmiöinä. Virtasen aineisto koostuu yli tuhannesta kirjeestä, joissa ihmiset kertoivat hänelle omista ja läheistensä yliluonnollisista kokemuksista. Hän analysoi teoksessaan kokemuksia niiden ilmenemismuodon mukaan, pohtien mahdollisia selitysmalleja ja taustatekijöitä ja huomauttaen, että kohtaamiset yliluonnollisen kanssa ovat kokijoilleen täysin todellisia ja merkityksellisiä, vaikka niitä ei olisikaan mahdollista tutkia niin kutsutun kovan datan vaatimusten mukaisesti. Virtanen jatkoi aiheen tarkastelua vuonna 1977 julkaisussa *Telepaattiset kokemukset* -teoksessa, jossa hän keskittyi kokemuksiin, joissa koki-ja oli saanut tietää jostakin samaan aikaan tapahtuvasta asiasta ilman niin sanottujen tavallisten aistien välittämää tietoa. Virtasen yliluonnollista käsittelevät tutkimukset saivat kuitenkin ilmestymisaikanaan tiedeyhteisössä paljon kritiikkiä muun muassa parapsykologian selitysmallien hyödyntämisestä sekä positiivisesta suhtautumisesta yliluonnollisen mahdollisuuteen. Pasi Enges (2004) on tarkastellut tätä kritiikkiä, sekä yliluonnollisen tutkijoihin tiedeyhteisössä kohdistuvia epäilyjä artikkelissaan *Uskon ja epäuskon traditiot: Leea Virtanen, parapsykologia ja tutkijan suhde yliluonnolliseen*.

Leea Virtasen tutkimusten ja niiden saaman vastaanoton jälkeen suomalainen yliluonnollisten kokemusten tutkimus vaikuttaa eläneen muutaman vuosikymmenen hiljaiseloa.

Mari Termonen lähestyi aihetta vuoden 2002 folkloristiikan pro gradu -tutkielmassaan *Lapsuuden yliluonnollisten olentojen pelko: ilkeät ja pahat hahmot*, jossa hän tutkielman nimen mukaisesti käsitteli lasten ja lapsuuden yliluonnollisten olentojen pelkoa. Termonen totesi tutkimuksessaan, että esimerkiksi mörköjen pelkääminen on lapsuudessa varsin yleistä, mutta pelosta kasvettiin yleensä yli aikuisuuteen mennessä. Huomattava oli myös huomio siitä, että vanhan suomalaisen kansanuskon olennot eivät enää tässä vaiheessa olleet nuoremmille vastaajille tuttuja, vaan pelon kohteet löydettiin erilaisista medioista, kuten televisio-ohjelmista ja elokuvista.

Ajallisesti seuraava suoraan ihmisten omakohtaisia yliluonnollisia kokemuksia käsittelevä suomalainen tutkimus oli Kirsi Hännisen väitöskirja *The Construction of Self in Finnish First-Person Supernatural Encounter Narratives* vuodelta 2009, jossa Hänninen analysoi narratiivisen analyysin avulla, miten suomalaiset kertovat omista kummista kokemuksistaan, ja miten käsitystä itsestä rakennetaan osana tätä narratiivia. Hänninen huomasi tutkimuksessaan, että kertojat käyttivät monenlaisia narratiivisia keinoja luodakseen itsestään vaikutelman tavallisina, rationaalisina ihmisinä, mutta arvostivat silti samaan aikaan kokemuksiaan erityislaatuisina ja jopa elämää mullistavina tapahtumina. Pasi Engesin (2012) väitöskirja ”*Minä melkein uskon*”. *Yliluonnollinen ja sen kohtaaminen tenonsaamelaisessa uskomusperinteessä* puolestaan käsittelee tenonsaamelaisia yliluonnollisia kokemuksia ja niistä kertomista, kiinnittäen huomiota siihen, miten vallitsevat kulttuuriset kuvastot ja maailmankuva vaikuttavat omien yliluonnollisten kokemusten tulkintaan. Engesin tutkimus tuo hyvin esiin, että kokemusten tulkinnat voivat muuttua ajan myötä, ja että myös erilaiset kerrontakontekstit voivat tuottaa erilaisia tulkintoja tapahtuneesta.

Marja-Liisa Honkasalon ja Kaarina Kosken (2017) toimittama kokoomateos *Mielen rajoilla: Arjen kummat kokemukset* on esimerkki kummien kokemusten uudemmasta suomalaisesta tutkimuksesta: sen artikkelit käsittelevät kummia kokemuksia monipuolisesti useista näkökulmista ja eri tieteenalojen menetelmien kautta. Kirjoittajat lähestyvät aihettaan muun muassa erilaisten selitysmallien, kokemuksen herättämien tunteiden, aiheeseen liittyvän stigman ja erilaisten kummien aistikokemusten kautta, luoden kattavan katsauksen kumman eri ilmenemismuotoihin ja sen vaikutuksiin nykyajan ihmisten elämässä. Jeena Ranckenin samana vuonna julkaistu sosiologian väitöskirja *Yliluonnollinen kokemus: Tulkinta, merkitys ja vaikutus* puolestaan lähestyy yliluonnollisia koke-

muksia narratiivisen analyysin avulla, tarkastellen, millaisia merkityksiä yliluonnolliset kokemukset ovat saaneet kokijoidensa elämässä. Rancken tarkastelee teoksessaan oma-kohtaisista yliluonnollisista kokemuksista kertomista laajassa kontekstissa, tullen väitöskirjassaan siihen tulokseen, että omakohtaisen yliluonnollisen kokemuksen tulkinta, merkitys ja vaikutus kytkeytyvät toisiinsa kokijoiden elämässä monin eri tavoin.

Tutkimus aiheen ympärillä jatkuu edelleen. Satumaarit Myllyniemi (2021) on käsitellyt suomalaisten omakohtaisia, sota-aikaan sijoittuvia yliluonnollisia kokemuksia arkistoaineiston avulla teoksessaan *Yliluonnollinen sota: 1939–1945*. Kimmo Ketola ja Jussi Sohlberg puolestaan ovat tarkastelleet suomalaista enkeliuskoa ja yliluonnollisten kokemusten yleisyyttä vuoden 2022 artikkelissaan *Ketkä näkevät enkeleitä? Suomalaisten yliluonnolliset kokemukset ja enkeliusko kyselytutkimusten valossa*. Kummien kokemusten ja yliluonnollisen uskon tutkimus vaikuttaakin alkuvaikeuksien jälkeen saavutaneen ainakin jollain tavalla vakiintuneen paikan suomalaisen tieteen kentällä. Tutkimusten ikäjakauma on kuitenkin tähän mennessä painottunut enimmäkseen vanhempiin ihmisiin (ks. esim. Virtanen 1974, 1977; Hänninen 2009; Honkasalo & Koski 2017), joten toivon, että oma tutkimukseni pystyy tuottamaan kentälle uutta tietoa erityisesti nuorten aikuisten kummista kokemuksista.

1.5 Teoreettinen viitekehys

1.5.1 Kokemus ja kokijan näkökulma

Koska kummat kokemukset ovat työni keskiössä, sekä kokemus itsessään että kokijoiden näkökulma nousevat siinä olennaiseen asemaan. Teoreettinen viitekehykseni muodostuukin kokijalähtöisestä suhtautumisesta kummiin kokemuksiin, josta kerron lisää tässä alaluvussa, sekä kumman käsitteestä, joka toimii tutkimukseni analyttisena käsitteenä. Kokemuksia tarkasteleva näkökulma kuitenkin kiinnittää tutkimukseni myös laajempaan fenomenologis-hermeneuttiseen tutkimusperinteeseen. Fenomenologinen tutkimusperinne on kiinnostunut ihmisestä ja hänen suhteestaan omaan elämismailmaansa, ja keskittyy näin ollen erityisesti kokemuksen, merkityksen ja yhteisöllisyyden näkökulmiin, joiden voi nähdä kietoutuvan toisiinsa monin tavoin. Hermeneuttinen tutkimusperinne puolestaan korostaa tulkinnan merkitystä tutkimuksessa: kokemusten voidaan katsoa olevan olemassa sellaisinaan ihmisten elämismailmoissa, mutta jotta niitä voidaan tutkia, ne täytyy ensin muuttaa tunnistamattomista ja tiedostamattomista tunnistetuiksi ja käsitteellistetyiksi. Voikin siis sanoa, että fenomenologis-hermeneuttisen tut-

kimuksen tarkoituksena on niin sanotusti tehdä jo tunnettu tiedetyksi. (Tuomi & Sarajärvi 2018, 1.3.3.) Tutkimuksessa paljastuneita merkityksiä ei myöskään nähdä pelkästään yksilöllisinä: ihmiset nähdään lähtökohtaisesti yhteisöllisinä olentoina, joten myös yksittäisten ihmisten kokemuksilleen antamia merkityksiä voi tarkastella ainakin osittain yhteisön luomina. Näin ollen yksittäisen ihmisen kokemuksen tutkimus, ja hänen sille antamiensa merkitysten tarkastelu, paljastavat jotakin myös häntä ympäröivästä yhteisöstä. (Laine 2001, 28.) Tämä näkökulma on mielestäni havaittavissa monissa omakohtaisiin kummiin kokemuksiin keskittyvissä tutkimuksissa. Kummat kokemukset ovat ensisijaisesti henkilökohtaisia, mutta niiden avulla on mahdollista tarkastella myös laajempaa kontekstia, johon ne sijoittuvat. Tarkastelenkin seuraavaksi muutaman esimerkin kautta, miten kokemus ja kokijat on otettu käytännössä huomioon omakohtaisia kummiin kokemuksia käsittelevissä aiemmissä tutkimuksissa, ja miten nämä esimerkit ovat omalta osaltaan vaikuttaneet oman tutkimukseni näkökulmaan siitä, mitä kummat kokemukset ovat ja miten niitä kannattaa lähestyä.

Yksi tunnetuimmista suomalaisista tutkijoista, joka keskittyi työssään erityisesti yliluonnollisia kokemuksia kokeneiden ihmisten omiin näkökulmiin, on jo aiemmin tekstissä mainittu folkloristi Leea Virtanen. Hän on kiinnittänyt huomiota siihen, että vaikka yliluonnolliset kokemukset voivat tutkijan näkökulmasta näyttäytyä kaavamaisina ja samankaltaisina säännönmukaisuudessaan, ovat ne kuitenkin kokijoilleen usein täysin uniikkeja. Virtasen mukaan hänen haastattelemansa ihmiset saattoivat jopa suuttua, jos heidän yliluonnollisiin kokemuksiinsa suhtauduttiin tavallisina, sillä heille ne näyttäytyivät täysin selittämättöminä ja toisinaan jopa heidän maailmankuvaansa vastaan sotiina tapahtumina. Virtanen päätyikin suhtautumaan yliluonnollisiin kokemuksiin oman tutkimuksensa puitteissa ensisijaisesti todellisina tapahtumina, todeten, ettei hänen tutkimuksensa tarkoitus ole selittää kokemusten mahdottomuutta tai mahdollisia syntytapoja, vaan pyrkiä ennen kaikkea tarkastelemaan niiden säännönmukaisia piirteitä. (Virtanen 1977, 14–19.) Tämä kokijalähtöinen suhtautumistapa päätyikin mahdollistamaan esimerkiksi kummiin kokemuksiin liittyvien stereotyyppien haastamisen. Virtanen toi tutkimuksessaan esiin muun muassa varsin yleiseen väittämään siitä, että kokeakseen yliluonnollisia kokemuksia ihmisen täytyy olla taikauskoinen, ja totesi, ettei väittämää ainakaan hänen omassa aineistossaan pitänyt paikkaansa. Hän huomautti myös, että monet ihmiset voivat ylipäättäänkin sanoa, etteivät ole taikauskaisia, ja silti uskoa esimerkiksi onnenkaluihin. Kokijalähtöinen suhtautumistapa toi esiin myös sen, että ihmi-

sillä oli hyvin erilaisia käsityksiä siitä, mitä todellisuus pitää sisällään, ja mikä on luonnollista: mikä näyttäytyi yhdelle yliluonnollisena, saattoi olla toisen näkökulmasta täysin normaalia. (Virtanen 1977, 20–24.) Keskittymällä kokemuksiin itseensä niiden syntytavan sijaan Virtanen onnistui tuomaan esiin niiden monipuolisuuden tavalla, joka oli aiemmissa tutkimuksissa kenties jäänyt osittain tavoittamatta.

Kokemusten ottaminen todesta herätti aikanaan paljon kritiikkiä tiedeyhteisössä, jonka mielestä Virtasen suhtautuminen yliluonnollisen mahdollisuuteen oli aivan liian avoin (Enges 2004). Virtanen itse korosti kuitenkin suhtautuvansa kokemuksiin ennen kaikkea kertomuksina. Hän toi esiin, että yliluonnollisen kokemuksen loputtua se harvemmin jättää itsestään fyysistä jälkeä, jonka kautta muut voisivat todeta kokemuksen todella tapahtuneen – näin ollen ihmisten omakohtaiset kertomukset ovat lähes ainoa tapa, jolla yliluonnollisia kokemuksia voi ylipäätään tutkia tieteellisesti. Ihmisten omat käsitykset ja muistikuvat kokemuksistaan ovat kuitenkin alttiita muuttumaan: niihin vaikuttavat esimerkiksi huhut, muistinvaraiset tahattomat muutokset, ja ympäröivän kulttuurin uskomukset ja ilmapiiri. Kertomuksia yliluonnollisesta ei siis Virtasen mukaan voi pitää itsessään objektiivisina totuuksina, vaikka ne sitä kokijoilleen olisivatkin. Hän onkin ehdottanut erontekoa yliluonnollisten ja paranormaalien kokemusten välille. Virtanen määrittelee yliluonnollisen kokemuksen olevan mikä tahansa kokemus, jonka kokija itse kokee yliluonnollisena tai selittämättömänä – paranormaali kokemus puolestaan jättää itsestään todellisuuteen jonkinlaisen jäljen, esimerkiksi pysähtyneen kellon tai siirtyneen esineen muodossa, jonka myös ne ihmiset, joille kokemus ei tapahtunut, voivat havaita, ja jota voidaan tutkia tieteellisin keinoin. (Virtanen 1974, 152–171.)

Yliluonnollisen ja paranormaalien kokemuksen eronteko ei vaikuta jääneen elämään, mutta mielestäni Virtasen yleisen suhtautumistavan yliluonnollisiin kokemuksiin subjektiivisesti totena voi nähdä olevan paitsi toimiva, myös vaikuttaneen myöhempiin aihetta käsitteleviin tutkimuksiin. Se on nähtävissä esimerkiksi Honkasalon ja Kosken toimittamassa *Mielen rajoilla* -teoksessa, jonka kumma-termi toimii olennaisena analyttisenä käsitteenä myös omassa työssäni (ks. luku 1.5.3). Marja-Liisa Honkasalo tuo kokoomateoksen aloitusartikkelissa esiin, että teoksen pohjana toimii vakava suhtautuminen yliluonnollisiin kokemuksiin todellisina ja kokijoilleen tärkeinä ilmiöinä, eikä tarkoituksena ole ottaa kantaa kokemusten todenperäisyyteen – kokemusten todellisuutta kuvataan sellaisena, kuin se tutkimuksen aineistossa esitetään (Honkasalo 2017a, 13–

14, 18). Suhtautuminen kokemuksiin muistuttaa siis varsin paljon Leea Virtasen tutkimuksellista suhtautumista, ja toimii myös eräänlaisena mallina sille, miten itsekin haluan kummia kokemuksia tässä työssä lähestyä. En ota tutkimuksessani kantaa itse kokemusten todenperäisyyteen tai alkuperään, mutta oletan, että ne ovat todella tapahtuneet kokijoilleen, ja että ne muistetaan siinä muodossa, missä kokijat ne aineistossa kuvaavat. Määrittelenkin kummat kokemukset tässä työssä ensisijaisesti sellaisiksi kokemuksiksi, jotka aineistoni vastaajat ovat kokeneet jollakin tavalla selittämättömiksi, kummallisiksi tai yliluonnollisiksi. Tämä näkökulma tuo mielestäni parhaiten esiin kokemusten monipuolisuuden ja erityisyyden kokijoilleen. Se selittää myös, miksi en hyödynnä teoreettisessa viitekehyksessäni puhtaasti kokemukseen ja kokemuksen tutkimiseen liittyviä teorioita: mielestäni liiallinen kokemuksiin keskittyminen olisi voinut viedä huomiota pois kummiin kokemuksiin liittyvistä henkilökohtaisista merkityksistä ja tulkinnoista. Tämän lisäksi valitsemassani suhtautumistavassa korostuu pragmaattisuus. Kummaan ilmiönä on melkein mahdotonta päästä käsiksi sen ulkopuolelta, joten kertomukset henkilökohtaisista kohtaamisista ovat lähes ainoa tapa tutkia aihetta tieteellisesti. Käsittelen kummia kokemuksia tässä työssä siis ensisijaisesti sellaisena ilmiönä, jona ne aineistossani esitetään.

1.5.2 Kokemuksista käytetty terminologia tässä työssä

Kummista kokemuksista puhuttaessa ja niitä tutkiessa terminologiset ongelmat tulevat väistämättä vastaan jossakin vaiheessa. Kokemuksia on tutkittu jo pitkään monilla eri tieteenaloilla, mutta yhtenäistä terminologiaa tai tutkimusperinnettä ei tästä huolimatta ole syntynyt – tutkimukset ovat yksittäisten tutkijoiden tekemiä ja ajallisesti usein kaukana toisistaan. Tilanne on väistämättä johtanut siihen, että kokemuksista käytetään hyvin monenlaista terminologiaa, ja yksittäisillä tutkimustermeillä voi olla hyvinkin erilaisia painotuksia ja näkökulmia. Esimerkiksi Jeena Rancken on tuonut esiin, että yliluonnollinen ja maallinen erotetaan toisistaan ennen kaikkea kielen keinoja käyttämällä, joten ei ole ihmeäkään, että eri tieteenalat voivat käyttää kummista kokemuksista hyvinkin erilaisia nimityksiä. (Rancken 2017, 54–55.) Yliluonnollisia kokemuksia tutkittaessa on kuitenkin hyvä kiinnittää huomiota eri termien mahdollisiin haasteisiin ja sisäisiin painotuksiin ennen päätöstä siitä, mitä termiä tai termejä itse käyttää omassa tutkimuksessaan. Haluankin kirjoittaa tätä pohdintaa tässä vaiheessa hieman auki, jotta voin perustella, miksi käytän työssäni juuri niitä termejä kuin käytän.

Yksi yleisimmistä nimityksistä selittämättömille tai arkitodellisuuteen kuulumattomille kokemuksille on yliluonnollinen. Terminä siinä on paljon hyvää, sillä se on varsin yleisessä käytössä sekä arkikielessä että tutkimuskirjallisuudessa, ja on näin ollen helposti ymmärrettävissä: suurin osa ihmisistä ymmärtää automaattisesti minkä elämänalueen kokemuksista on kyse, kun puhutaan yliluonnollisesta. Emic-käsitteenä yliluonnollinen on kuitenkin ristiriitainen. Osa kokijoista hyödyntää termiä itse, kun taas osa välttää sitä, vedoten siihen, että he pitävät kokemustaan ennen kaikkea luonnollisena, vaikkakin arkitodellisuudesta poikkeavana. Tieteellisenä terminä yliluonnollinen antaa myös ymmärtää, että yliluonnollinen kokemus on jollakin tavalla luonnollisesta kokemuksesta selkeästi erotettavissa oleva ilmiö. Tämä näkökulma on saanut kritiikkiä esimerkiksi etnosentrismien osalta, sillä käsitys siitä, että nämä kaksi asiaa voisi, ja olisi olennaista erottaa toisistaan, ja että tutkijoilla olisi oikea käsitys siitä, missä niiden välinen raja sijaitsee, on varsin länsimainen. Se ei myöskään ota huomioon muita kulttuurisia käsitteitä, joissa raja luonnollisen ja yliluonnollisen välillä voi olla täysin merkityksetön. (Koski & Honkasalo 2015, 2; Rancken 2017, 55.) Yliluonnollinen näyttäytyy siis ristiriitaisena terminä kuvaamaan kummia kokemuksia: toisaalta se on selkeästi ymmärrettävissä, mutta toisaalta se ei kuvaa kaikkia kokemuksia, ja sitä voi perustellusti kritisoida etnosentrisyydestä.

Paranormaali, joka kehitettiin käsitteenä 1920-luvulla korvaamaan kristinuskoon yhdistettyä yliluonnollisen termiä, on käsitteenä varsin samanlainen yliluonnollisen kanssa. Sana para tulee muinaiskreikasta, ja viittaa jonkin vieressä, ulkopuolella tai vastakkaisella puolella olevaan, sanan paranormaali tapauksessa normaalin ulkopuolella tai vastakohtana olevaan ilmiöön. Normaalin käsitteen voi kuitenkin käsittää tieteellisessä kontekstissa viittaavan paitsi tavalliseen tai arkipäiväiseen, myös normin olemassaoloon. Paranormaalialia on käytetty ja pohdittu sanana varsin paljon aiheen aiemmassa tutkimuksessa (ks. esim. Tideliu 2020), mutta sitä on myös kritisoitu esimerkiksi siitä, että sen sisältämä suora eronteko normaalin ja epänormaalin välille mahdollistaa paranormaalien kokemusten tulkitseminen epänormaaleiksi, mikä näkyy esimerkiksi paranormaalien kokemusten patologisoinnissa lääketieteen piirissä. Esimerkiksi Honkasalo ja Koski kokevat käsitteen tästä syystä eettisesti ongelmalliseksi. (Rancken 2017, 55; Koski & Honkasalo 2015, 3.)

Kognitiiviseen tutkimukseen pohjautuvaa intuitionvastaisen käsitettä on ehdotettu yhdeksi vaihtoehtoiseksi termiksi kummista kokemuksista puhuttaessa. Termi pohjautuu ajatukseen siitä, että ihminen tunnistaa intuitiivisesti paitsi biologiset, fysikaaliset ja mentaaliset olennot ja niiden käyttäytymisen, myös intuitionvastaisina ilmiöt, jotka poikkeavat näihin olentoihin ja käytöksiin liittyvistä oletuksista. Intuitiivisten oletusten ajatellaan tässä tapauksessa vastaavan jokseenkin arkijärkeä. Termiä on kuitenkin kritisoitu siitä, että se olettaa kaikkien ihmisten pitävän intuitiivisina tutkijan omaan arkikokemukseen perustuvia käsityksiä. Jos intuition puolestaan määrittelee spontaaniksi ja tiedostamattomaksi havainnoinniksi ja päättelyksi, näyttäytyvät monet henkilökohtaiset kummat kokemukset ja niihin liitetyt tulkinnat ennen kaikkea intuitiivisina, eivät intuitionvastaisina. (Koski & Honkasalo 2015, 3–4.) Näin ollen intuitionvastainen terminä ei vaikuta palvelevan kummien kokemusten tarkastelua kovinkaan hyvin.

Yksi mahdollinen tapa lähestyä kummia kokemuksia on tuonpuoleisen käsite, jota on hyödynnetty erityisesti suomalaisen kansanuskon tutkimuksessa. Sillä viitataan arkitodellisuuden kuulumattomiin elementteihin, joihin voi liittyä myyttisyyttä, vierautta tai erityistä voimaa: määrittelyyn kuuluvat sekä niin sanotut näkymättömät maailmat, että todellisuudet ja toimijat, joihin ihmisyyhteisöllä ei ole valtaa ja jotka eivät toimi ihmisten sosiaalisten sääntöjen mukaan. Tuonpuoleisen käsite on siitä varsin toimiva, että se noudattaa tutkittavien oman kulttuurin näkemyksiä ja jäsenyyksiä maailmasta. Termin toimivuuden ja osuvuuden voi kuitenkin katsoa vähentyneen nykyajassa, ja sen kuolemanjälkeiseen viittaava emic-merkitys vaikeuttaa sen tieteellistä käyttöä. (Koski & Honkasalo 2015, 3.) Termi on kenties hyödyllisimmillään juuri vanhan kansanuskon tutkimuksen kontekstissa.

Tässä vaiheessa voi todeta, että tutkittavan ilmiön nimeäminen on osoittautunut varsin hankalaksi: kokemuksena se on arkitodellisuudesta poikkeava, mutta sisältää kuitenkin muitakin elementtejä kuin vain pelkän arjesta poikkeavuuden. Näitä elementtejä on myös yritetty tavoitella ennenkin. Jeena Rancken on listannut väitöskirjatutkimukseensa yliluonnollisen sukulaiskäsitteitä, joihin kuuluvat muun muassa maaginen, metafyyminen, transsendenttinen, mystinen ja henkinen. Hänen mukaansa käsitteet eivät ole synonyymeja keskenään, eivätkä varsinaisesti vastaa yliluonnollisen käsitettä, vaan pyrkivät sen sijaan omalta osaltaan pääsemään kiinni materiaalisen ja konkreettisen maailman ulkopuolisiin ilmiöihin: maaginen viittaa terminä konkreettisen ja yliluonnollisen

maailman yhdistymiseen erilaisten rituaalien ja käytännön toimien kautta, kun taas transsendentti viittaa aistimaailman ulkopuolella oleviin ilmiöihin. Erilaisten termien kirjo osoittaa, ettei neutraalia termiä oikeastaan ole: sanat eivät ole vain sanoja, vaan edustavat jokainen erilaista käsitystä, merkitystä ja selitystä. Jokainen niistä kiinnittyy omaan maailmankatsomukseensa. (Rancken 2017, 55–59.)

Tässä tutkimuksessa käytän tutkimastani ilmiöstä puhumiseen käsitettä 'kumma'. Koski ja Honkasalo määrittelevät kumman viittaavan laajaan kirjoon arkikokemuksesta poikkeavia tapahtumia, jotka käsittelevät muun muassa toisia todellisuuksia, kummallisia ilmiöitä ja erikoisia syy-seuraussuhteita. Terminä kumma ei ota kantaa yliluonnollisen ontologiaan, vaan perustaa itsensä toisaalta kokijan itsensä, ja toisaalta valtakulttuurin käsityksiin siitä, mikä on arkitodellisuudesta poikkeavaa – vaikka kokija itse pitäisi kokemuksiaan luonnollisina, on hän tietoinen siitä, että valtakulttuuri ei näin yleensä tee. Termi jättää tilaa myös kokijan omille tulkinnoille: se ei oleta kokemuksen olevan lähteisoin esimerkiksi henkimaailmasta, vaan antaa tilaa kaikenlaisille selitysmalleille. (Koski & Honkasalo 2015, 4.) Kumma näyttäytyykin oman työni näkökulmasta hyödyllisenä yleiskäsitteenä, joka tuo esiin aineiston kokemusten laajan kirjon, ottamatta kuitenkaan kantaa siihen, millaisia selitysmalleja kokijat itse ovat antaneet kokemuksilleen. Kuten kaikilla edellä mainituilla termeillä, silläkin on omat huonot puolensa, mutta koska käytän tutkimuksessani kummaa paitsi yleiskäsitteenä, myös analyyttisenä käsitteenä, palaan näihin haasteisiin tarkemmin seuraavassa luvussa.

Kumman käsitteen lisäksi olen päättänyt käyttää tässä työssä sen rinnalla paikoitellen myös yliluonnollisen käsitettä. Kuten ylempänä tekstissä on nähtävissä, yliluonnollinen ei ole käsitteenä millään tavalla ongelmaton: se on kuitenkin tärkeä yleiskäsite, jonka kautta on helppo ymmärtää, millaiseen kategoriaan kokemukset asettuvat kokijoidensa mielissä. Kyselyaineistossa osa vastaajista käytti itse yliluonnollisen käsitettä tai viittasi siihen jollakin tavalla, kun taas osa ilmoitti, että he eivät pidä kokemuksiaan missään nimessä yliluonnollisina. Huomattava osa vastaajista ei käyttänyt kokemuksistaan mitään edellä mainituista termeistä. Päädyin kuitenkin ottamaan yliluonnollisen kumman rinnakkaiseksi termiksi tässä työssä. Se ei ole täydellinen, mutta mikään termi ei ole, ja etenkin aiempaan tutkimukseen on mukava viitata siellä yleisesti käytettyä sanaa hyödyntäen.

1.5.3 Kumma analyyttisena käsitteenä

Kuten edellisessä luvussa mainitsin, kumma² toimii työssäni tärkeän yleiskäsitteen lisäksi myös analyyttisena välineenä. Sanana sillä on tieteen kentällä monia merkityksiä, mutta tässä työssä hyödynnän sitä Marja-Liisa Honkasalon ja Kaarina Kosken toimittamassa *Mielen rajoilla* -teoksessa esitellyn määritelmän mukaisesti. Kokoomateoksessa kumman käsite toimii ensisijaisesti yhdistävänä nimikkeenä arkiymmärryksen ylittävälle kokemuksille, kuten Honkasalo ja muut kirjoittajat ylläluonnollisia kokemuksia teoksessaan kutsuvat, mutta sillä on myös analyyttinen ulottuvuutensa. Honkasalo itse määrittelee kumman teoksessa ensisijaisesti kontrastissa aiempiin uskonnollisten, mystisten ja pyhien kokemusten määritelmiin, joita esittelin tässä tekstissä luvussa 1.4.1. Hänen mukaansa kumma eroaa uskonnollisista ja mystisistä kokemuksista neljällä tavalla. Ensinnäkin siihen ei kuulu mystiselle kokemukselle tyypillistä passiivisuutta ja antautuvuutta, eikä sulautumisen tai ykseyden tunnetta pyhän tai maailmankaikkeuden kanssa. Toinen merkittävä ero on ruumiillisuus, jonka Honkasalo sanoo olevan ominaista hyvin suurelle osalle kummista kokemuksista, mutta jota hän ei itse avaa sen tarkemmin. Kolmantena olennaisena, erottavana kriteerinä kumman ja mystisen tai uskonnollisen kokemuksen välillä toimii Honkasalon mukaan arki: uskonnolliset ja esoteeriset kokemukset sijoittuvat yleensä rituaalin kontekstiin, kun taas kummat kokemukset ilmaantuvat kokijoilleen yleensä yllättäen, kesken arkisen elämän (ks. myös Virtanen 1974; 1977; Wooffitt 1992). Neljänneksi olennaiseksi eroksi Honkasalo mainitsee, että uskonnollista kokemusta ohjaa uskonnollinen kieli. Kumma puolestaan on niin sanottu ylijäämäkategoria, jolle ei ole kehittynyt omaa tulkinnallista kehystä (ks. myös Rancken 2017), mikä on altistanut sen ilmiönä väittelyn ja kiistan aiheeksi. (Honkasalo 2017a, 30–34.) Käsitteeseen kuuluu myös olennaisesti jo aiemmassa luvussa mainittu huomio, että vaikka kokijat itse eivät pitäisi kummia kokemuksiaan mitenkään ihmeellisinä, ovat he silti tietoisia, että valtakulttuuri voi olla asiasta eri mieltä (Koski & Honkasalo 2015, 4).

Honkasalon määrittelemät neljä ominaisuutta – passiivisuuden ja sulautumisen puute, ruumiillisuus, arkinen konteksti ja selkeän tulkinnallisen kehyksen ja kielen puute, sekä mahdollisesti tietoisuus oman kokemuksen ja valtakulttuurin käsitysten eroavaisuudesta – ovat ne, jotka määrittelen tässä työssä kumman perusominaisuuksiksi. Sanana kumma

² Englanniksi termin kumma vastineena on käytetty Freudin [1919] terminologiaa mukaillen sanaa *uncanny* (Andell & Bergroth & Honkasalo 2019).

sisältää kuitenkin tiettyjä sisäänrakennettuja käsityksiä kuvaamastaan ilmiöstä, joita käsittelen seuraavaksi.

Honkasalon mukaan kumma terminä syntyi alun perin heidän tutkimusprojektinsa aineiston kirjoittajien tavasta kuvata arkitodellisuuden ylittäviä kokemuksiaan. Terminä se pyrkii neutraaliuteen, mutta pitää silti sisällään myös käsityksen kokemusten kummallisuudesta, hämmentävyydestä ja poikkeuksellisuudesta kokijoilleen – tulkintojen muuttuessa kumma pysyy yläjäämäkategoriana, hankalana ja outona kokemuksena, joka ei tunnu sopivan suoraan mihinkään yhteen selitysmalliin. Termiä hyödyntäessä on kuitenkin hyvä ottaa huomioon, että tämä on varsin länsimainen näkökulma asiaan: kuten yliluonnollisen käsitettä, jonka ongelmallisuutta käsittelin edellisessä luvussa tarkemmin, myös kumman käsitettä voi täysin perustellusti kritisoida etnosentrismistä ja länsimaisesta vinoumasta. Monissa Euroopan ulkopuolisissa kulttuureissa moderni länsimainen erottelu luonnollisen ja yliluonnollisen välillä ei ole esimerkiksi välttämättä lainkaan olennainen, eikä se ole aina ollut sitä Euroopassakaan (ks. luku 1.3.1) – se, mikä näyttää länsimaiseen silmään kummana, on monessa kulttuurissa kiinteä ja tavallinen osa arkista elämää. Kumman käsite ei näin ollen tee oikeutta kaikkien eri kulttuurien kokemuksille. Honkasalo toteaa, että terminä kumma on kaikkein osuvin ja toimivin modernien, länsimaisten ilmiöiden tutkimuksessa. Se on työväline, joka voi palvella käyttäjänsä hyvin, mutta jonka vinoumista on hyvä olla tietoinen. (Honkasalo 2017a, 34–37.) Yksi tällainen vinouma voi olla esimerkiksi oletus, että kaikki modernit länsimaiset ihmiset kokevat automaattisesti kummat kokemuksensa jonakin arkielämästä poikkeavana ja kummallisena. Termi ei näin ollen välttämättä sovi kuvaamaan sellaisten ihmisten kokemuksia, joille kohtaamiset yliluonnollisen kanssa ovat arkisia, tavallisia ja hyväksytyjä.

Tässä työssä kummalla on kahdenlainen tehtävä: se toimii sekä analyttisenä linssinä että terminä, jonka avulla hyvinkin erilaiset arjesta poikkeavat kokemukset voi ottaa saman matriisin alle. Tietoisuus kumman hankalasta määriteltävyydestä ja moninaisuudesta ohjasi minua esimerkiksi aineistonkeruukyselyn kysymysten laatimisessa ja saateviestin ilmaisujen muotoilussa: en pyytänyt saateviestissä vastaajiksi vain niitä, jotka olivat kokeneet jotain yliluonnollista, vaan myös niitä, jotka olivat kokeneet jotain kummallista tai selittämätöntä. Näin sain tutkimukseen mukaan myös kokemuksia sellaisilta ihmisiltä, jotka eivät kenties uskoneet yliluonnollisiin kokemuksiin lainkaan.

Terminä kumma puolestaan pitää allaan hyvinkin laajaa kokemusten kirjoa: kuten jo aiemmin tekstissä on tullut ilmi, se ei ota kantaa kokemusten ontologiaan, vaan tarjoaa enemmänkin nimityksen kaikille niille kokemuksille, jotka eivät ole arkisia, mutta eivät sovi myöskään uskonnolliseen tai pyhän kontekstiin. Kumma onkin ennen kaikkea nimitys ylijäämäkategorialle, jonka alle mahtuu monenlaisia kokemuksia. Tämä ominaisuus kuitenkin tekee siitä myös vaikeasti ymmärrettävän teoreettisena käsitteenä, ja päädyinkin pohtimaan tätä kumman aspektia gradun kirjoittamisen aikana varsin paljon.

Mielestäni on kiinnostavaa, että Honkasalon esittelemät kumman kriteerit syntyivät osittain juuri kontrastin avulla: ei sen kautta mitä kumma itsessään on, vaan mitä se ei ole. Kumma tuntuu karkaavan luokitteluja ja määritelmiä. Se on ylijäämää, arkista mutta ei arkista, tunnistettavaa mutta hankalasti kuvailtavaa, kokemus, jolle ei ole yhtä tulkintaa. Teoria ja termi, joka on yhtä kumma kuin kuvaamansa ilmiökin. Tämä onkin yksi syy, miksi minusta tuntui välillä tätä työtä kirjoittaessani, että sen teoriaosuus jäi ikään kuin piiloon aineiston keskelle – että yritin tavoitella ja hyödyntää analyyttistä termiä, joka ei suostunut itse analysoitavaksi. Tein parhaani sen suhteen, mutta on kenties osuvaa, että kumman syvin olemus jäi minulle työn tekijänä lopulta pieneksi mysteeriksi: vaikka melko hyvä käsitys on lopulta saavutettu, jää viimeinen varmuuden murunen kadoksiin.

2. Aineisto

2.1 Yliopisto-opiskelijat kohderyhmänä

Ennen kuin käsittelen sitä, miten keräsin tutkimusaineistoni, on mielestäni syytä tarkastella yliopisto-opiskelijoita sekä yleisenä ihmisryhmänä että tieteellisen tutkimuksen kohderyhmänä. Oili-Helena Ylijoki on teoksessaan *Akateemiset heimokulttuurit ja noviisien sosialisatio* tutkinut yliopisto-opiskelijoita Tony Becherin [1989] heimometaforan kautta, esittäen, että jokaisella yliopiston oppiaineella voi nähdä olevan oma kulttuurinsa, joka pitää sisällään käsityksiä yhteisön toimintatavoista, arvoista, uskomuksista ja normeista. Tieteenalat eroavat toisistaan sen perusteella, millaisia asioita niissä painotetaan, millainen on käsitys todellisuudesta, ja millaisia totuuskriteerejä niiden sisällä hyödynnetään – näistä asioista ammennetaan myös yhteisön sosiaalista kulttuuria, joka välitetään eteenpäin uusille opiskelijoille. Uusien opiskelijoiden akateemisen identiteetin voikin nähdä muodostuvan oman tieteenalan kulttuurin omaksumisen kautta. On esitetty, että akateeminen maailma jakautuisi ensisijaisesti kahteen kulttuuriin, humanistiseen ja luonnontieteelliseen. Ylijoki huomauttaa kuitenkin, että akateeminen kulttuuri on monikerroksista: tieteenalojen sisällä on omia erikoisaloja omine painotuksineen, ja samaan aikaan koko yliopistoyhteisön voi katsoa jakavan tieteenalasta riippumatonta akateemista kulttuuria, johon kuuluu kaikille yhteisiä toimintatapoja, arvoja ja normeja. (Ylijoki 1998, 24–25, 31, 35, 65–67, 138.)

Akateemisessa kulttuurissa on eroja eri yliopistojen välillä. Jokaisella yliopistolla voi nähdä olevan oma tarinansa, joka pitää sisällään yliopiston historiaa, arvoja ja omakohvaisia perinteitä, ja johon opiskelijat kiinnittyvät. Usein nämä tarinat pitävät sisällään myös tietoa tai legendoja merkittävistä tapahtumista yliopiston historiassa. (Ylioja 1998, 125–126.) Yliopistojen omien tarinoiden lisäksi yliopisto-opiskelijoilla on myös omia tarinoita ja folklorea, jota jaetaan ensisijaisesti muiden opiskelijoiden kanssa, ja jotka käsittelevät erinäisten kiinnostavien ja jännittävien tapahtumien, kuten kampusalueella tapahtuneiden rikosten, lisäksi myös yliluonnollisia ilmiöitä, kuten kummituksia. Nämä tarinat kiinnittyvät usein ensisijaisesti juuri oman yliopiston alueeseen, mutta jakavat tiettyjä kertomusmotiiveja ja tarinankulkuja myös muiden yliopistojen tarinoiden kanssa. (Tucker 2005, 31–50.) Elizabeth Tucker onkin esittänyt, että kertomalla tämänkaltaisia tarinoita opiskelijat muuttavat arkiset opiskeluympäristönsä mystisiksi ja maagisiksi paikoiksi, joissa voi tapahtua mitä tahansa (Tucker 2007, 6). Turun yliopiston konteks-

tissa tällaisia yliopiston opiskelijoiden toisilleen levittämiä tarinoita ovat esimerkiksi Turun ylioppilaskylään liittyvät urbaanilegendat ja kummitusjutut, sekä yleisemminkin Turussa tunnettu legenda Aurajokituupparista.³ On kuitenkin epäselvää, kuinka paljon näihin kertomuksiin todella uskotaan, vai toimivatko ne ensisijaisesti kiinnostavina tarinoina, joita kerrotaan muille hovin vuoksi.

Yliopisto-opiskelijoita on tarkasteltu ennenkin tieteellisen tutkimuksen kohderyhmänä. He ovat yksi eniten hyödynnetyistä tutkittavista ryhmistä tieteellisessä tutkimuksessa, mikä ei ole täysin ongelmatonta, sillä yliopisto-opiskelijat ryhmänä eivät edusta kovin hyvin laajaa, yhteiskunnallista otosta – he eroavat selkeästi muista yhteiskunnan ryhmistä muun muassa iältään, koulutustasoltaan ja elämäntyylyiltään, mikä tekee koko yhteiskuntaan yleistettävissä olevien tutkimusten tekemisestä hankalaa. Yliopisto-opiskelijat ovat tutkijoille kuitenkin varsin helposti saavutettavissa oleva ryhmä, mikä voi selittää heidän tutkimuksellisen suosionsa. (Hufford 1982, 17.) Yliopisto-opiskelijoita on tutkittu ennenkin myös juuri kummiin kokemuksiin liittyen: esimerkiksi David Hufford hyödynsi yliopisto-opiskelijoita tarkastellessaan Newfoundlandin Old Hag -tradition levinneisyyttä, ja Elizabeth Tucker (2005, 2007) on tutkinut yliopisto-opiskelijoiden folklorea, johon kuuluvat myös ylikuonnolliset ilmiöt.

Itse hyödynnän yliopisto-opiskelijoita kohderyhmänäni muutamastakin eri syystä. Ensimmäinen syy on, että kummien kokemusten suomalainen tutkimus on pitkälti keskittynyt vanhempiin ihmisiin. Suuressa osassa suomalaisesta tutkimuskirjallisuudesta enemmistö aineiston vastaajista on selkeästi keski-ikä ylittäneitä, eivätkä etenkään nuorten ja nuorten aikuisten kummat kokemukset näin ollen tule näissä tutkimuksissa esiin (ks. esim. Virtanen 1974, 1977; Hänninen 2009; Honkasalo & Koski 2017). Vaikka yliopisto-opiskelijoita on monen ikäisiä, suurin osa heistä on kuitenkin nuorempia kuin aiempien tutkimusten vastaajien keski-ikä, joten heidän kummien kokemustensa kartoittaminen mahdollistaa uuden tiedon tuottamisen aiheen suomalaiselle kentälle. Toiseksi minua kiinnostaa selvittää, vaikuttaako yliopisto ympäristönä jotenkin kummiin kokemuksiin tai niiden tulkintaan. Kuten johdannossa mainitsin, yliopistoissa ja yliopistokulttuurissa arvostetaan perinteisesti tieteellistä skeptisismiä, rationaalisuutta ja näyttöön perustuvuutta – periaatteita, jotka vaikuttavat ainakin ensi näkemältä kummien koke-

³ Turun ylioppilaskylän folkloreen kuuluu muun muassa kertomuksia alueella tapahtuneista tragediaista ja esimerkiksi tietyistä asunnoista, joissa kerrotaan kummittelevan. Aurajokituuppari, joka tunnetaan myös Veteenheittäjänä, puolestaan on henkilö tai olento, joka työntää ihmisiä Aurajokeen tarkoituksenaan hukuttaa heidät.

musten vastakohtalta. Näin ollen onkin kiinnostavaa tarkastella, tuleeko tämä jotenkin esiin vastauksissa. Kolmas syy oman tutkimukseni kohdalla on käytännöllisyys, sekoituneena henkilökohtaiseen kiinnostukseen. Koska olen itsekin yliopisto-opiskelija, minun on melko helppoa saada kyselyni oikealle kohderyhmälle – lisäksi minulla on syy arvella, että kysely saa myös vastauksia. On myös erittäin kiinnostavaa tutkia sellaista ihmisryhmää, johon kuulun itsekin. Käsittelen aineiston käytännön kokoamista ja siihen liittyviä valintoja tarkemmin seuraavassa luvussa.

2.2 Kyselytutkimuksen suunnittelu ja aineiston kokoaminen

Kokosin primaariaineistoni kokonaisuudessaan yliopiston sähköpostilistoille lähettämäni Webropol-kyselyn avulla. Valitsin tämän aineistonkeruutavan, koska se sopi mielestäni hyvin tutkimukseni aiheeseen ja tutkimuskysymyksiin. Kyselyt ovat aineistonkeruutapojen strukturoidummasta päästä – tutkija päättää etukäteen, mitä kysyy kyselyyn osallistujilta, ja joissain tapauksissa määrittää myös vastausvaihtoehdot, joista vastaajat voivat valita. Kyselyn käyttämisen hyviin puoliin lukeutuvat kyselyn luomisen ja lähettämisen nopeus, sekä mahdollisuus tavoittaa nopeasti useita ihmisiä. Lisäksi kysely antaa vastaajille mahdollisuuden vastata juuri silloin, kuin heillä itsellään on aikaa, eikä luo painetta kirjoittaa vastausta nopealla aikataululla – vastaaja voi pohtia vastaustaan juuri niin pitkään kuin tahtoo, ja edetä kyselyssä omaan tahtiinsa. Kysely tarjoaa myös tietynlaista anonymiteettia sekä tutkijalle että vastaajalle: toisin kuin esimerkiksi haastattelututkimuksessa, kyselyssä vastaaja ei näe tutkijaa, eivätkä esimerkiksi tutkijan arvioitu etnisyys ja ikä pääse näin ollen vaikuttamaan siihen, millaisia vastauksia vastaajat antavat. Vastavuoroisesti tutkija ei myöskään näe vastaajaa, mikä tekee aineiston vastaajien anonymiteetin ylläpitämisen tutkimuksessa helpommaksi. Mahdollisuus vastata anonymisti voi myös rohkaista ihmisiä vastaamaan kysymyksiin tarkemmin ja rehellisemmin (Gillham 2007, 2, 5–7.), mikä on oman tutkimukseni kannalta hyvä asia.

Kyselytutkimus ei ole kuitenkaan ongelmaton tapa koota aineistoa. Vastaajien riittävä määrä ei ole taattu, ja vastausten laatu voi vaihdella suuresti. Kysymysten ollessa ennalta päätettyjä tutkijalla ei myöskään ole mahdollisuutta kysyä tarkennuksia tai korjata väärinkäsityksiä, eikä varsinaista mahdollisuutta varmistaa, että kysymykset on ylipäättään ymmärretty oikein. (Gillham 2007, 9–13.) Kun kysely on lähetetty, sitä ei voi enää korjailla, mikä tekee kyselyn huolellisesta ennakkosuunnittelusta erittäin tärkeää. Kyselyn yleisen ulkoasun selkeys, kysymysten yleiskielisyys ja ymmärrettävyys sekä sen

varmistaminen, että kysymykset eivät johdattele vastaajia liikaa tai anna ymmärtää, että jotkin vastaukset olisivat sosiaalisesti hyväksyttävämpiä kuin toiset, ovat tärkeitä tekijöitä, joihin on kyselyä tehdessä syytä kiinnittää huomiota (Sue & Ritter 2012, Writing Survey Questions). Ennen kyselyn varsinaista lähettämistä on myös hyvä tarkistaa, että kyselypyyntö sisältää kaikki tutkimuseettisesti olennaiset tiedot, kuten tiedon vastaajan oikeuksista, kyselyn tarkoituksesta ja tiedonkäsittelystä (Sue & Ritter 2012, Conducting the Survey). Käsittelen tutkimukseni eettisiä ulottuvuuksia tarkemmin luvussa 2.5.

Kyselyn kysymyksiä laatiessani pyrin kiinnittämään erityistä huomiota selkeyteen, yleiskielisyyteen ja siihen, että kysymykset tarjoaisivat minulla mahdollisimman paljon tietoa tutkimuskysymyksiini nähden. Pohdinnan jälkeen päätin myös, etten käytä kyselyssä enkä kyselypyynnössä termiä kumma, vaikka se on muuten työssäni olennainen käsite: termillä on erilaisia merkityksiä eri tieteen ja taiteen aloilla, eikä se ole vakiintunut yliluonnollisiin asioihin viittaavaksi, joten tulin siihen tulokseen, että sen hyödyntäminen voisi hämmentää vastaajia liikaa. Sen sijaan päädyin käyttämään kyselyssä ja kyselypyynnössä (ks. liitteet 1 ja 2) termejä selittämätön, yliluonnollinen ja kummallinen, joista viimeisen voi nähdä sisältävän osittain samoja konnotaatioita kuin kumma. Yliluonnollinen terminä on varsin yleiskielinen ja ymmärrettävä, ja antaa vastaajille osviittaa siitä, minkälaisia kokemuksia haetaan: koska kaikki eivät kuitenkaan tulkitse kokemuksiaan yliluonnollisiksi, otin rinnalle myös kummallisen ja selittämättömän käsitteet, jotta nekin ihmiset, jotka eivät luokittele omia kokemuksiaan yliluonnollisiksi, kokisivat, että voivat vastata kyselyyn. Kyselyn pääkysymykset muodostuivat omien tutkimuskysymysten pohjalta ja niiden tarkoituksena oli saada tietoa kokijan kumman kokemuksen eri aspekteista ja siihen liittyvästä pohdinnasta. Esimerkiksi viidennessä kysymyksessä ”Oletko kokenut jotakin kummallista, yliluonnollista tai selittämätöntä? Kerro kokemuksestasi. Voit kertoa halutessasi myös useista kokemuksista” pyrin ensisijaisesti saamaan kokijoita kuvailemaan kokemuksiaan yleisesti, kun taas esimerkiksi kysymyksen kahdeksan, ”Minkä arvelet mahdollisesti aiheuttaneen kokemuksen? Millaisen pohdinnan kautta päädyit tähän lopputulokseen?” tarkoituksena oli saada vastaaja pohtimaan tiettyä aspektia kokemuksestaan ja mahdollisesti kertoa omasta ajatusprosessistaan siihen liittyen. Kaikki vastaajat eivät kuitenkaan vastanneet jokaiseen kysymykseen, ja useissa tapauksissa pohdintaa esimerkiksi juuri kokemuksen aiheuttajasta saattoi esiintyä useissa eri kohdissa vastausta. Pääkysymysten (5–11) lisäksi kyselyn alussa oli neljä demografista kysymystä, jotka koskivat vastaajien ikää, sukupuolta, tiedekun-

taa ja lupaa arkistoida vastaukset HKTL-arkistoon tutkimuksen loputtua. Ikää ja arkistointilupaa koskevissa kysymyksissä oli valmiit vastausvaihtoehdot, kun taas sukupuolta ja tiedekuntaa koskevat kysymykset olivat avoimia. Jätin sukupuolikysymyksen avoimeksi, jotta ihmiset voisivat itse määrittellä sukupuolensa haluamallaan tavalla. Ikäkysymyksen kohdalla puolestaan hyödynsin ikähaarukoita, sillä halusin varmistaa, että vastaajien anonymiteetti säilyy mahdollisimman hyvänä, eikä ketään vastaajaa voi suoraan tunnistaa esimerkiksi yhdistämällä tiedot iästä, sukupuolesta ja tiedekunnasta. Laatimani kysely sekä kyselypyyntö löytyvät kokonaisuudessaan työni Liitteet-osiosta.

Lähetin kyselypyyntöni kahdelle yliopiston sähköpostilistalle: humanistisen tiedekunnan sekä matemaattis-luonnontieteellisen tiedekunnan opiskelijoille.⁴ Tämä päätös syntyi halusta saada aineistooni vastauksia ainakin kahden eri tiedekunnan opiskelijoilta, minkä lisäksi ajattelin molempien tiedekuntien olevan sen verran isoja, että minulla olisi melko hyvät mahdollisuudet saada tarpeeksi vastauksia gradutyön aineistoksi. Pyysin humanistisen ja matemaattis-luonnontieteellisen tiedekunnan opintoneuvojilta lupaa kyselyn lähettämiseen sähköpostilistojen kautta, ja sain ne. Ennen sähköpostilistoille lähettämistä tarkistin vielä kyselyn, ja esitetasin sitä pyytämällä muutamia tuttaviani katsomaan sen läpi ja kertomaan, miten he ymmärsivät kysymykset. Lähetin aineistokeruukyselyni humanistisen tiedekunnan opiskelijoiden sekä matemaattis-luonnontieteellisen tiedekunnan opiskelijoiden ainejärjestö Hybridin sähköpostilistoille 17.1.2023, ilmoittaen kyselypyynnössä kyselylinkin olevan auki helmikuun puoleenväliin asti. Suljin kyselyn 16.2.2023, kun kysely oli saanut yhteensä 53 vastausta.

2.3 Kyselyn vastaajat demografisten tietojen valossa

Kaikki kyselyn vastaajat ovat Turun yliopiston opiskelijoita, ja, kuten edellisessä luvussa mainitsin, opiskelevat joko humanistisia tai matemaattis-luonnontieteellisiä aloja pääaineenaan tai sivuaineenaan. Vastaajien ikäjakauma on varsin laaja: nuorimmat ovat 18–22-vuotiaita ja vanhimmat yli 52-vuotiaita. Suurin osa vastaajista, 20 eli noin 38 % kaikista vastaajista, on kuitenkin iältään 22–27-vuotiaita. Vastaajamäärät ikäryhmittäin selviävät alle olevasta taulukosta (Taulukko 1).

⁴ Sain idean yliopiston sähköpostilistojen hyödyntämisestä Janne Mäntylän vuoden 2019 uskontotieteen pro gradusta *”Niihin tuntuu latautuneen menneisyyden voimaa” – Merkityksenanto, maaginen ajattelu ja onnenesineiden kuvaukset yliopisto-opiskelijoiden tärkeissä esineissä*. Myös Mäntylän hyödynsi kohderyhmäänään yliopisto-opiskelijoita, ja hänen tutkimuksensa onnistunut toteutus inspiroi myös minua toteuttamaan aineistonkeruuni samalla tavalla.

	n	Prosentti
18-22	9	17,0%
23-27	20	37,7%
28-32	10	18,9%
33-37	7	13,2%
38-42	2	3,8%
43-47	1	1,9%
48-52	0	0,0%
Yli 52	4	7,5%

Taulukko 1: Kyselyyn vastaajien määrä ikäryhmittäin

Kuten taulukosta (Taulukko 1) näkee, suurin osa kyselyyn vastanneista on alle keski-ikäisiä, mikä oli tavoitteeni tässä tutkimuksessa, sillä vanhempien ihmisten kummia kokemuksia on tutkittu suomalaisella kentällä jo jonkin verran. Oman kyselyni ikäjakama takaa sen, että tutkimukseni tarjoaa uutta tietoa nuorempien ihmisten ylliluonnollisista kokemuksista.

Aineistoni vastaajista 36 (68 %) oli naisia, 13 (25 %) miehiä ja neljä (8 %) muunsukupuolisia. Se, että naisilla on vahva edustus kokijoina ja kertojina ylliluonnollisia kokemuksia käsittelevissä tutkimuksissa on linjassa aiempien tutkimuksen kanssa – esimerkiksi Leea Virtasen 1970-luvun tutkimuksissa selkeästi suurin osa hänen vastaajistaan, myöhemmässä telepaattisia kokemuksia käsittelevässä tutkimuksessa jopa 81 %, oli naisia, joskin osa heistä kertoi miespuolisten läheistensä kokemuksista. Virtanen itse arveli eron johtuvan yhteiskunnallisista rooleista ja käsityksistä siitä, millainen käytös on kullekin sukupuolelle sopivaa: naisten oli hyväksyttävämpää kokea kummia kuin miesten, jotka saattoivat saada omituisen tai ”akkamaisen” miehen leiman kertoessaan kokemuksistaan. (Virtanen 1974, 179; Virtanen 1977, 223–224.) Myöhemmissä tutkimuksissa tämä sukupuolijakauma on kuitenkin ainakin jonkin verran tasaantunut (Honkasalo 2017a, 25; Rancken 2017, 181). Kiinnostavaa omassa aineistossani on se, että miesvastaajista viisi vastasi kyselyyn vain kertoakseen, ettei ole kokenut mitään ylliluonnollista elämänsä aikana. Vastaavasti yksi naisvastaaja vastasi näin. En osaa sanoa mistä ero johtuu, mutta mielestäni se on varsin kiehtova. Palaan vastauksiin, joissa kerrottiin vain, ettei kokija ollut kokenut mitään, tarkemmin luvussa 3.1.5.

Suurin osa vastaajista, yhteensä 42, kuuluu humanistiseen tiedekuntaan. Matemaattis-luonnontieteellisen tiedekunnan opiskelijoiden joukosta kyselyyn vastasi 7 ihmistä. En osaa suoraan sanoa, mistä ero johtuu: yksi mahdollinen vaikuttava tekijä on, että lähetin kyselyni matemaattis-luonnontieteellisen tiedekunnan opiskelijoille heidän ainejärjestönsä Hybridin kautta, johon kaikki opiskelijat eivät välttämättä kuulu, kun taas humanistisen tiedekunnan puolella kyselyni saivat kaikki opiskelijat. Voi myös olla, että matemaattis-luonnontieteellisen tiedekunnan opiskelijat eivät olleet syystä tai toisesta yhtä innokkaita vastaamaan kyselyyni kuin humanistisen tiedekunnan opiskelijat. Ehkä kyselyn aihe ei kiinnostanut heitä yhtä paljon. Humanistiseen ja matemaattis-luonnontieteelliseen tiedekuntaan kuuluvien lisäksi vastaajien joukosta neljä ilmoitti tiedekunnakseen teknillisen tiedekunnan. Lisäksi yksi vastaaja mainitsi kuuluvansa humanistisen tiedekunnan lisäksi lääketieteelliseen tiedekuntaan.

Suurin osa vastaajista, 48, antoi luvan arkistoida vastauksensa tutkimuksen päätyttyä HKTL-arkistoon. HKTL-arkisto, eli Historian, kulttuurin ja taiteiden tutkimuksen laitoksen arkisto on Turun yliopistossa toimiva tutkimusarkisto, jossa säilytetään laitoksen tutkimusta ja opetusta varten muodostettuja kokoelmia. Arkistoon luovutettuja kokoelmia voidaan hyödyntää arkiston käyttösääntöjen mukaisesti tutkimus-, opetus- ja museotoiminnan tarkoituksiin. (HKTL-arkiston tietosuojailmoitus 2023.) Viisi vastaajaa puolestaan kielsi vastaustensa arkistoinnin kokonaan. Heidän vastaustensa kohdalla hyödynnän niitä osana gradutyötäni, mutta en arkistoi niitä minnekään työn päätyttyä.

2.4 Laadullinen sisällönanalyysi

Tässä tutkimuksessa aineiston analyysimenetelmänä toimii laadullinen sisällönanalyysi. Jouni Tuomen ja Anneli Sarajärven *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi* -teoksen mukaan sisällönanalyysi on perusmenetelmä, jota voidaan hyödyntää monenlaisissa laadullisissa tutkimuksissa. Sitä voi käyttää yksittäisen metodin lisäksi myös löyhänä teoreettisena viitekehystenä, mikä tekee siitä analyysikeinona monipuolisen. Laadullisen tutkimuksen analyysikeinojen voidaan katsoa jakautuvan karkeasti kahteen ryhmään: teorialähtöiseen ja aineistolähtöiseen. Ensimmäisessä näistä analyysia ohjaa selkeästi jokin tietty teoreettinen tai epistemologinen asemointi, kun taas toisessa ei hyödynnetä lähtökohtaisesti tiettyä teoreettista tai epistemologista näkökulmaa, mutta analyysiin voidaan soveltaa monenlaisia teoreettisia ja epistemologisia lähtökohtia. Laadullinen sisällönanalyysi kuuluu näistä ryhmistä jälkimmäiseen. (Tuomi & Sarajärvi 2018,

4.) Laadullisen sisällönanalyysin tarkoitus on analysoida erilaisia aineistoja ja dokumentteja objektiivisesti ja systemaattisesti. Tavoitteena on saada tietoa tutkimuskohteesta tiivistetyssä ja yleisessä muodossa, minkä lisäksi sisällönanalyysi toimii hyvänä keinona saada aineistosta esiin inhimillisiä merkityksiä. Analyysitapana se on kuitenkin ennen kaikkea keino järjestää aineisto tavalla, josta on mahdollista vetää erilaisia johtopäätöksiä. Tämä onkin yksi yleisimmistä kritiikeistä, jonka sisällönanalyysia hyödyntäneet tutkimukset kohtaavat: analyysi on voitu toteuttaa hyvinkin huolellisesti, mutta tutkijalla ei ole esittää aineistosta mielekkäitä johtopäätöksiä, vaan järjestetty aineisto itsessään toimii tutkimuksen tuloksena. (Tuomi & Sarajärvi 2018, 4.4.) Sudentuopista huolimatta laadullinen sisällönanalyysi on joustava ja monenlaisiin aineistoihin mukautuva analyysitapa, joka antaa paljon tilaa aineistosta nousevilla merkityksille ja kontrasteille.

Ennen analyysin aloittamista on tärkeää päättää, mitkä asiat aineistossa erityisesti kiinnostavat, ja pitää päätöksestä kiinni koko tutkimuksen ajan – usein aineistosta löytyy nimittäin myös lukemattomia muita kiinnostavia näkökulmia, joihin tekisi mieli tarttua. (Tuomi & Sarajärvi 2018, 4.1.) Ennen aineiston kokoamista tehty päätös omista tutkimuksellisista kiinnostuksenkohteista auttaa kuitenkin pitämään tutkimuksen linjakkaana ja keskittyneenä. Seuraavaksi aineistosta erotellaan tutkimuksen kannalta olennaiset osat ja näistä osista tehdään muistiinpanot, minkä jälkeen aineisto Tuomen ja Sarajärven mukaan yleensä joko luokitellaan, teemoitellaan tai tyypitellään, eli pilkotaan osiin tutkimuksen kannalta olennaisella tavalla (Tuomi & Sarajärvi 2018, 4.1). Pertti Alasuutari on nimittänyt tätä tutkimusvaihetta havaintojen pelkistämiseksi (Alasuutari 2011, 2). Tämän jälkeen tapahtuvat analyysivaiheet riippuvat siitä, millaista laadullista sisällönanalyysia tekee. Teoriaohjaavassa analyysissä analyysiyksiköt valitaan aineistosta, mutta aikaisempi tieto ja teorit auttavat ja ohjaavat analyysin tekemisessä. Aikaisemmat teorit siis vaikuttavat analyysiin, mutta analyysi ei testaa aiempia teorioita, vaan avaa niiden avulla enemmänkin uusia näkökulmia aiheeseen. Aiemmat teorit voidaankin hahmottaa eräänlaisina johtolankoina aineiston tarkasteluun. (Tuomi & Sarajärvi 2018, 4.2.) Pertti Alasuutari on nimittänyt tätä tutkimusvaihetta melko osuvasti arvioituksen ratkaisemiseksi (Alasuutari 2011, 2). Teoriaohjaava analyysitapa antaa tutkimukseen mahdollisuuden hyödyntää aiempaa tietoa aineiston tarkastelussa ja johtopäätösten tekemisessä, vaikka etenkin analyysin alkuosuuden fokus on vahvasti aineistossa.

Tässä tutkimuksessa tarkastelen aineistoani sisällönanalyysin, jonka toteuttamisessa noudatan Tuomen ja Sarajärven näkemystä, lisäksi kumman käsitteen kautta. Voikin siis sanoa, että analyysimenetelmäni yhdistää aineiston teemoittelun ja teoriaohjaavan sisällönanalyysin. Teoria toimii analyysin apuna, mutta analyysi ei pohjaudu suoraan teoriaan. Tämä taktiikka sopi oman tutkimukseni aiheeseen, sillä kummista kokemuksista kandidaatin tutkielman kirjoittaneena tiesin aiheesta jo joitakin asioita etukäteen, ja arvelin, että minun olisi ollut hankala tarkastella aineistoani näkemättä siinä myös aiempien teorioiden ja tutkimusten piirteitä. Niinpä tein analyysin alkuvaiheessa töitä ensisijaisesti aineistosta nousevien teemojen kautta, ja aloin muutaman analyysikierroksen jälkeen heijastaa aineistoon myös aiempia tutkimusteorioita ja -käsitteitä.

Saatuani aineiston koottua ja suljettuani kyselyn tein itselleni muistiinpanot jokaisesta vastauksesta erikseen. Tämän jälkeen tein yksittäisistä vastauksista vielä tarkemmat muistiinpanot, joissa kiinnitin joka vastauksen kohdalla huomiota tiettyihin näkökulmiin, jotka määräytyivät tutkimuskysymyksen kautta. Hyödynsin enimmäkseen teemoittelua, eli pilkoin aineiston analyysivaiheessa osiin vastauksissa esiintyvien teemojen mukaisesti, joskin vastaajien demografisten tietojen kohdalla myös luokittelu tuli tarpeeseen. Teemoittelun tuloksena eri tutkimuskysymyksiin liittyen syntyi useita teemoja. Näitä olivat kummien kokemusten ilmenemistapoihin liittyen aistikokemukset, fyysiseen maailmaan vaikuttava kumma, aavistukset ja enteet, unikokemukset ja muut kokemukset, kokemuksille annettuihin selitysmalleihin liittyen tietoiset kummat toimijat, omat taidot, ajatukset ja tunteet sekä luonnolliset selitykset, ja kokemusten vaikutuksiin liittyen vaikutukset arkielämään ja vaikutukset maailmankuvaan. Tämän työn kohdalla yksi haaste olikin välttää esittämästä analyysin aikana järjestettyä aineistoa itsessään tutkimustuloksena, sillä tutkimuskysymykseni mahdollistavat tämän ehkä hieman liiankin hyvin. Pyrin kuitenkin pureutumaan analyysissa syvemmälle kuin pelkkään aineiston teemoitteluun, ja käyttämään kumman käsitettä ja teoreettista viitekehystä apuna aineiston tarkastelussa niin, että työ ei jää vain kyselyn tulosten summaamisen tasolle.

2.5 Eettiset kysymykset

Tutkimukseni aiheen ollessa varsin arkaluontoinen, on myös mahdollisiin eettisiin kysymyksiin ja ongelmiin kiinnitettävä erityistä huomiota tutkimusprosessin kaikissa vaiheissa. Tutkimukseni tarkoitus on omalta osaltaan paitsi tuottaa lisää tietoa, myös nostaa

yliopisto-opiskelijoiden omakohtaisia kummia kokemuksia yhteiskunnan marginaalista ja tuoda näin yhteiskuntaan lisää ymmärrystä niitä kohtaan. Samaan aikaan minun täytyy kuitenkin varmistaa, että tutkittavilleni ei aiheudu tutkimuksesta minkäänlaista haittaa. Tämä aspekti nousi omassa työssäni erityisen tärkeäksi tutkimusaineiston kokoamisen ja käsittelyn yhteydessä. Marginaalissa olevia tai arkaluontoisia aiheita tutkittaessa tutkija törmää usein tilanteeseen, jossa valmiita aineistoja ole (Häkkinen & Salasuo 2015, 12). Näin kävi myös minulle, ja päädyin kokoamaan primaariaineistoni itse yliopisto-opiskelijoiden keskuudessa. Minun täytyi kuitenkin koko aineistonluomisprosessin aikana olla erityisen tietoinen siihen liittyvistä eettisistä näkökulmista.

Yksi olennainen eettinen kysymys tutkimuksessani oli tutkittavien oikeanlainen informointi kyselytutkimukseen osallistumisesta. Valerie M. Sue ja Lois A. Ritter (2012) muistuttavat teoksessaan *Conducting Online Surveys*, että voidakseen tehdä informoidun päätöksen mahdollisten vastaajien täytyy tietää muun muassa mitä kysely käsittelee, miten sen avulla saatuja tietoja hyödynnetään ja käytetään, kuinka kauan vastaaminen keskimäärin kestää ja liittyykö kyselyyn vastaamiseen riski esimerkiksi epämuakavan tai hävettävän tiedon paljastamisesta (Sue & Ritter 2012, Planning the Online Survey). Pyrin vastaamaan kaikkiin näihin kysymyksiin osana sähköpostilistoille lähettämäni kyselypyyntöä, jossa kerroin perustietoja itsestäni, tutkimukseni sisällöstä ja tarkoituksesta, vastaamisen vapaaehtoisuudesta ja arvioidusta kestosta sekä kyselystä saatujen tietojen säilyttämisestä ja jatkokäytöstä. Lisäsin viestiin myös omat sekä ohjaajani yhteystiedot siltä varalta, että jollakulla vastaajalla olisi kysyttävää tutkimuksesta. Kyselypyyntö löytyy kokonaisuudessaan tutkimuksen Liitteet-osiosta (Liite 1).

Toinen olennainen eettinen kysymys, johon tutkimuksessa täytyi kiinnittää erityistä huomiota, oli vastaajien tietosuojan ja anonymiteetin suojeleminen. Sue ja Ritter huomauttavat teoksessaan, että tutkijan täytyy olla tarkka lupauksistaan: jos esimerkiksi saateviestissä vastaajille on luvattu, että heidän kyselyvastauksensa ovat anonyymeja, täytyy tutkijan myös varmistaa, että näin todella on (Sue & Ritter 2012, Planning the Online Survey). Omassa tutkimuksessani pyrin varmistamaan tämän muutamalla eri tavalla. Ensinnäkin käyttämäni kyselyalusta, Webropol, ei kerää vastaajien sähköpostiosoitteita tai vaadi minkäänlaista kirjautumista. Näin ollen en saa tutkijana lainkaan tietää, keitä vastaajani ovat. Toiseksi, koska käytin kyselypyynnön lähettämiseen yliopiston valmiita sähköpostilistoja, joihin minulla itselläni ei ollut pääsyä, en voinut

myöskään saada selville, keitä mahdolliset vastaajat ylipäättään olisivat. Tämä oli hyvä asia myös vastaajieni näkökulmasta: kummat kokemukset koetaan yleensä varsin henkilökohtaisiksi asioiksi, joista ei mielellään puhuta tuntemattomille. Näin ollen kynnyks vastata anonyymiin, sähköpostilistan kautta tulleeeseen kyselyyn, jossa vastaaja ei luultavasti tunne tutkijaa tai tule koskaan tapaamaan tätä, on luultavasti alempi, kuin esimerkiksi siinä tapauksessa, että olisin lähtenyt tekemään aiheesta haastattelututkimusta.

Vaikka kyselyni vastaajat ovat muuten anonyymejä, kysyin heiltä demografisista tiedoista ikää, sukupuolta ja tiedekuntaa. Tämä tuottaa tutkimukseen riskin siitä, että vastaajat voidaan tunnistaa näiden tietojen perusteella: jos tutkittavan iän, sukupuolen ja tiedekunnan yhdistää vastauksessa kuvattuihin kokemuksiin, on mahdollista, että vastaaja tunnistetaan. Pyrin kuitenkin minimoimaan tämän mahdollisuuden työssäni välttämällä demografisten tietojen yhdistämistä kyselyn muihin vastauksiin. Demografiset tiedot käsiteltiin kaikki yhdessä yleisellä tasolla alaluvussa 2.3 ja vastausten muita aspekteja käsitellessäni en yhdistä niitä muihin tietoihin. Näin vastaajien tunnistamisen riski pienenee merkittävästi.

Olen myös pyrkinyt tutkimuksessani kunnioittamaan vastaajien omia selitysmalleja ja tulkintoja. Koska olen kirjoittanut myös kandidaatin tutkielmani kummista kokemuksista, ja tutustunut aiheeseen liittyvään tutkimuskirjallisuuteen, minulla oli jo ennen aineiston läpikäymistä jonkinlainen ajatus siitä, millaisia vastauksia saattaisin saada tiettyihin kysymyksiin. Halusin kuitenkin ehdottomasti välttää sen, että nämä ennako-oletukset vaikuttaisivat merkittävästi kokoamani aineiston analysointiin. Tutkimukseni tarkoitus on tutkia ennen kaikkea sitä, miten ihmiset itse tulkitsevat kummia kokemuksiaan, niihin liittyviä tunteita sekä kokemusten mahdollista vaikutusta elämäänsä. Näin ollen minun täytyy olla tietoinen omista ennako-oletuksistani ja ajatuksistani aiheen suhteen, ja pyrkiä pitämään ne erossa aineistoni analyysistä. Tässä tutkimuksessa, kuten kaikissa tieteellisissä tutkimuksissa, täytyy myös kiinnittää huomiota siihen, että koko tutkimusprosessi noudattaa hyvää tieteellistä käytäntöä. Tähän käytäntöön kuuluvat esimerkiksi yleinen huolellisuus, rehellisyys ja tarkkuus tutkimuksen kaikissa vaiheissa, eettisesti kestävät menetelmät, muiden tutkijoiden työn kunnioittaminen sekä syntyneistä aineistoista huolehtiminen ja niiden säilyttäminen tieteellisen tiedon vaatimusten mukaisesti (Tutkimuseettinen neuvottelukunta 2012, 6).

3. Analyysi

3.1 Kummien kokemusten erilaiset ilmenemismuodot

Yksi päätutkimuskysymyksistäni on se, millaisia yliopisto-opiskelijoiden kummat kokemukset ylipäättään ovat. Onko niissä paljon samaa, vai eroavatko ne toisistaan? Millaisia yhtenäisiä elementtejä kuvaukset mahdollisesti sisältävät, ja millaisella jaottelulla erilaiset kokemukset voi loogisesti erottaa toisistaan? Aineiston kuvaukset ylikuonnollisista kokemuksista erosivat toisistaan huomattavasti: joitain samantapaisia kokemuksia löytyi, mutta muuten jokainen kuvaus oli uniikki, ja yhdellä vastaajalla saattoi olla useita toisistaan selkeästi eroavia kokemuksia. Pitkän pohdinnan jälkeen päädyin jaottelemaan opiskelijoiden kummat kokemukset niiden ilmenemistavan mukaan: käytin samantapaista jaottelutapaa kandidaatin tutkielmassani, ja analyysin lähtökohtana se tuntui toimivan myös tämän aineiston kanssa. Lopullisiksi kummien kokemusten kategorioiksi muodostuivat tässä tutkimuksessa aistikokemukset, fyysiseen maailmaan vaikuttava kumma, aavistukset ja enteet, unikokemukset, muut kokemukset -kategoria, jossa käsittelen sellaisia kokemuskuvauksia, jotka eivät sopineet muihin kategorioihin, sekä ei kokemusta -kategoria, jonka kokijat eivät olleet kokeneet mitään ylikuonnollista. Avaan jokaisen kategorian kriteerejä tarkemmin esitellessäni ne. Kategoriani eivät ole yksiselitteisiä: ne menevät osittain päällekkäin, eikä ollut lainkaan harvinaista, että yhdestä aineiston kokemuksesta löytyi useiden eri kategorioiden elementtejä. Kategoriat ovatkin olemassa tässä työssä ennen kaikkea analyysin helpottajina, joiden avulla oman aineistoni erilaisia kokemuksia on helpompi kuvailla ja käsitellä, ja kummallisten kokemusten laaja kirjo tulee paremmin näkyviin.

3.1.1 Aistikokemukset, eli aisteilla havaittava kumma

Aistikokemukset, eli aisteilla havaittavat kummat tapahtumat, ovat aineistokategoriana varsin laaja. Tässä on nähtävissä yhtäläisyyksiä aiemman tutkimuksen kanssa, sillä esimerkiksi Pasi Enges on tuonut esiin, että kummien kokemusten on havaittu voivan ilmestyä kokijalleen minkä tahansa aistin kautta (Enges 2012, 68). Olen sisällyttänyt tähän luokkaan aineistoni kokemuksista ne, joissa kokemus ilmaantui kokijalleen ensisijaisesti jonkin aistin tai aistien kautta. Lasken aistien kategoriaan mukaan perinteisemmät aistit, kuten näön, kuulon ja tunnon, myös hieman vaikeammin määriteltäviä aistikokemuksia, kuten katselluksi tulemisen tai läsnäolon tunteen, sekä erilaiset tun-

nelmat ja energiat. Kategorian kriteerinä toimii myös, että kokemuksen havainnointi lähtee jollakin tavalla kokijasta itsestään: hän esimerkiksi näkee tai kuulee jotain sellaista, mitä muut eivät vaikuta havainnoivan, tai tuntee läsnäolon tunnetta, joka ei vaikuta muihin millään tavalla mutta joka kokijalle itselleen on ilmiselvää. Tällaisten kokemusten kohdalla vastaajat kokivat usein niiden selkeän kuvailemisen hankalaksi: monet heistä vertasivat kokemuksen aikana näkemäänsä tai kokemaansa asiaa johonkin tuttuun asiaan, kuten saippuakuplaan, lauteita pitkin laskeutumisen ääneen tai väreilyyn, antaen kuitenkin ymmärtää, että kuvaus ei vastannut täysin heidän kokemuksensa todellista tuntua. Tutkimuskirjallisuuden perusteella vaikeus kuvata kummaa aistikokemusta selkeästi on varsin yleinen ilmiö. Esimerkiksi Susanne Ådahl on tuonut esiin, että kummat kokemukset voivat kokijoidensa näkökulmasta tuntua tapahtuvan jonkinlaisessa välitilassa, aisteilla havainnoitavan todellisuuden ja toisen maailman välissä, tai ne voidaan havaita jonkinlaisilla sisäisillä aisteilla, jotka ovat riippumattomia ulkoisista ärsykkeistä. Kokemukset saavat kokijansa myös helposti epäilemään ja kyseenalaistamaan omia aistihavaintojaan. (Ådahl 2017, 126.)

Aistikokemusten yleisimmät yksittäiset alaluokat olivat kuulon ja näön kautta havaitut kokemukset: niitä esiintyi aineistossa jotakuinkin yhtä paljon. Näköön nojaavia kokemuksia oli monenlaisia, joskin moniin niistä tuntui liittyvän ainakin joissain määrin ihmismäisten hahmojen näkemistä: vastaajat kertoivat esimerkiksi harmaista ja läpikuultavista olennoista, varjomaisista tai mustista hahmoista ja kummituksista sekä ikkunaan yhtäkkiä ilmestyneistä kasvoista. Aineistossa kuvailtiin myös kuolleiden läheisten näkemistä sekä enkelimäisiä hahmoja. Toinen yleinen näkökokemus aineistossa oli valo: yksi vastaajista esimerkiksi kuvaili näkevänsä toisinaan tiettyjen ihmisten ympärillä valosta tehtyjä kehiä tai auroja, kun taas toinen kertoi havainneensa yötaivaalla kummallisen, leijuvallo valokeilan, vaikka lähistöllä ei ollut minkäänlaisia mastoja tai droneja, joista valo olisi voinut olla peräisin. Tässä mielessä aineisto vastaa aiempia tutkimuksia yleisistä kummista näköhavainnoista: esimerkiksi Leea Virtanen on nimennyt aikuisten yleisimmiksi näkökokemuksiksi juuri ihmishahmot ja valon näkemisen (Virtanen 1977, 106–111). Toisinaan kumma näkökokemus saattaa myös viedä kokijansa mukanaan niin, että hän jättää arkimaailman hetkeksi kokonaan taakseen. Yksi aineistoni vastaajista esimerkiksi kuvaili vastauksessaan, miten hän oli illalla nukkumaan mennessään yrittänyt kuvitella, millaista taivaassa mahtoi olla, ja miltä se näyttäisi sitten, kun hän sinne pääsisi. Tämän seurauksena vastaaja oli päässyt eräänlaiselle ”matkalle”,

jonka aikana hän lyhyen, voimakkaan ja välähdyksenomaisen hetken ajan näki silmiensä edessä sen, millaista taivaassa todella oli. Kokemus oli kokijalle selkeästi vaikuttava, ja hän kertoi sen olleen jopa niin ihana, että hän oli tahtonut jäädä matkalle pidemmäksi aikaa.

Kuulon kautta ilmenneet kokemukset, jotka ovat yksi yleisimmistä kokemustyypeistä (Virtanen 1977, 115), esiintyivät aineistossa yleisimmin erilaisina selittämättöminä ääninä tiloissa, joissa ei ollut sillä hetkellä ketään. Kyselyn vastaajat kertoivat kuulleensa tyhjiä huoneista muun muassa askelia, ovien avautumisen ja sulkeutumisen ääniä, hengitystä ja raahaavia ääniä – monet olivat äänen kuultuaan menneet etsimään sen lähdettä, löytämättä kuitenkaan mitään merkkiä aiheuttajasta. Muutamissa vastauksissa kuvailtiin tietyissä paikoissa säännöllisesti kuultua musiikkia tai laulua, joka kuitenkin loppui aina yhtäkkiä. Kaksi vastaajaa puolestaan kertoi kuulleensa selkeää puhetta, jossa heitä neuvottiin toimimaan tietyllä tavalla. Toinen kertoi olleensa lapsena leikkimässä kirkonrottaa, kun oli yhtäkkiä kuullut lempeän ja äidillisen naisen äänen, joka kertoi hänelle, missä muut olivat piilossa, ja miten hänen kannattaisi toimia voittaakseen leikissä. Kokija toimi hieman hämmentyneenä kuten ääni neuvoi, ja päätyikin voittamaan leikin. Toinen, kokemuksen aikaan sekä katolisesta uskosta että uushenkisyydestä kiinnostunut vastaaja puolestaan kertoi, kuinka oli televisiota katsellessaan lipunut mielentilaan, jossa näki valon keskellä naispuolisen enkelihahmon. Hahmo oli antanut ymmärtää edustavansa katolista kirkkoa, ja kehottanut kokijaa lähentymään mieluummin sen, kuin uushenkisyyden kanssa. Kokija toimi enkelin ohjeiden mukaisesti, ja alkoi käydä katolisen kirkon tilaisuuksissa säännöllisesti. Aineistoni kuulokokemuksissa on havaittavissa joitakin eroja aiempiin tutkimuksiin nähden: esimerkiksi Leea Virtasen 1970-luvun tutkimuksissa selkeän puheen kuuleminen oli yleisempää kuin toisesta tilasta kuuluvat selittämättömät äänet, jotka puolestaan olivat oman aineistoni yleisin kuuloon liittyvä kokemusluokka. Aineistoni kuulokokemukset eivät myöskään liittyneet kovinkaan vahvasti kuolemaan, mikä oli yleistä Virtasen aineiston kohdalla. (Virtanen 1977, 115–123.) Tämä ero saattaa tosin johtua siitä, että Virtasen aineistossa on paljon sotajan kokemuksia, joita omassa aineistossani ei ole lainkaan. Kummallinen kuulokokeemus saattoi aineistoni perusteella syntyä äänen lisäksi myös äänen puutteesta: yksi vastaaja kuvaili rippikouluikäisenä kokemaansa, kirkkoon sijoittunutta tapahtumaa näin:

Siinä meidän teinien jotain höpöttäessä keskusteluun tuli äkkiä lyhyt tauko ja tauon aikana hiljaisuus tuntui olevan lähes ylitsepääsemättömän äänestä, ihan

kuin koko kirkko olisi jotenkin äänettömästi huutanut. En kuullut edes omia sydämenlyöntejäni tai ajatuksiani. Tilannetta ei kestänyt kuin pari sekuntia, mutta se tuntui huomattavasti pidemmältä ajalta ja muistan olleeni helpottunut, kun joku sitten jatkoikin keskustelua. #19

Kummat kokemukset saattavat ilmetä myös tuntoaistin kautta. Kyselyn vastauksissa tällaiset kokemukset ilmenivät yleisimmin ainakin joissain määrin ihmismäisen kosketuksen kautta – kokijat kuvailivat esimerkiksi tunteneensa lämpimät kädet olkapäillään, tai jonkun silittävän hiuksiaan. Kaksi vastaajaa kertoi myös tunteneensa jonkin käpertyvän jalkojensa päälle sängyssä samalla tavalla, kuin heidän jo edesmenneillä lemmikeillään oli tapana tehdä. Suurta osaa tuntoaistin kautta havaituista kokemuksista yhdisti niiden positiivisuus kokijoilleen: kumma kosketus tuntui tapahtuma-aikanaan hyvältä, lempeältä ja lohduttavalta, mikä on ilmeisesti varsin yleistä kosketuksena ilmenevien kokemusten yhteydessä (Ådahl 2017, 142–143). Tämä ei kuitenkaan tarkoita, etteikö myös negatiivisesti latautuneita kosketuksia esiintynyt aineistossa. Yksi vastaajista kuvaili heränneensä yöllä tunteeseen, ettei voinut liikkua, ja nähneensä varjokummituksen hyökkäävän ovelta kimppuunsa, kun taas toinen kertoi seinästä tulleesta mustasta hahmosta, joka asettui hänen selkäänsä ja alkoi kuristaa niin, ettei kokija saanut henkeä tai edes pystynyt liikkumaan. Tuntokokemuksiin ei kuitenkaan aina liittynyt vahvoja tunteita. Yksi vastaajista kuvaili tunteneensa kummallisen kosketuksen niskassaan ollessaan yksin asunnossaan, kun taas toinen tunsu jonkin kulkevan selkäänsä takaa juuri ennen kuin hän ehti kääntyä. Molemmat kokijat hämmentyivät kokemuksesta, mutta ohittivat sen lopulta olankohautuksella.

Aistikokemusten neljäs, selkeästi erottuva luokka olivat erilaiset tunteisiin, tuntemuksiin ja tunnelmiin liittyvät kokemukset. Tällaisia olivat esimerkiksi kokemukset läsnäolosta, katsotuksi tulemisesta, ruumiista poistumisesta, eri tilojen toisistaan eroavista energioista ja yhtäkkinen tunne siitä, että ei pidä kääntyä katsomaan taakseen. Olen asettanut tähän luokkaa myös sellaiset kohtaamiset kumman kanssa, jotka ilmenevät vahvoina tunnekokemuksina, kuten yhtäkkisenä epätoivon ja ahdistuksen tuntemisena tietyssä paikassa. Nämä kokemukset voivat olla hyvinkin fyysisiä ja ravisuttavia, ja tulevat usein kokijoilleen ilman mitään varsinaista ennakkovaroitusta. Susanne Ådahl on nimittänyt tällaisia kokemuksia kummiksi kehollisiksi tuntemuksiksi, ja huomauttanut, että ne ovat usein vaikeita määritellä ja voivat aiheuttaa kokijassaan esimerkiksi vieraantunteisuuden ja irrallisuuden tunteita (Ådahl 2017, 144–147). Yksi oman aineistoni kokija kertoi museoon sijoittuneesta kokemuksestaan näin:

Vaeltelin tuttuun tapaani yksin (olen porukan hitain, kun jään aina lukemaan ja katselemaan kaiken liian tarkkaan) ja katselin seinää, jossa oli erilaisia vanhoja lankapuhelimia, joissa pyöri erikielisiä nauhoituksia esimerkiksi vanhoista radiopuheista ja semmoisesta. Muistelin, että oli unkariksi ja venäjäksi ainakin. Luurin nostamalla saattoi kuunnella puhetta luurista. Valitsin umpimähkään yhden ja nostin luurin korvalleni. Välittömästi minulle tuli sellainen olo, että jokin on väärin, että minun käteni on ihan liian pieni ja luuri on ihan liian iso lapsen sormiini. Ja etten olisi jostain syystä saanut nostaa luuria ja vastata 'puhelimeen', koska olin liian pieni, enkä ehkä olisi osannut tehdä sitä oikein. Laitoin luurin pois kyyneleet silmissä, sydän hakaten ja pala kurkussa. Loppu museovierailu menikin vain siinä, että yritin ravistaa tunnetta pois, mutta intensiivisen kärki siitä tylsyi ensimmäisen parin minuutin aikana, onneksi. Se oli todella voimakas, kokonaisvaltainen tunne. #19

Sitaatti osoittaa hyvin, kuinka kokonaisvaltaisia ja voimakkaita kummat kokemukset voivat toisinaan olla. Siinä tulee myös hyvin näkyviin kokemuksen ruumiillinen aspekti, jonka Honkasalo on määritellyt yhdeksi kumman kokemuksen yleisistä tuntomerkeistä.

Aineistossani oli muutama aistikokemus, jotka eivät sopineet edellä mainittuihin alaluokkiin. Yksi kokija raportoi kumman kokemuksensa ilmenneen hajuaistin kautta (ks. Virtanen 1977, 123): hän oli eräänä iltana havainnut selittämättömän tuoreen heinän tuoksun täyttäneen huoneensa, vaikka huoneessa ei säilytetty heinää tai mitään sen tapaista. Toinen puolestaan kertoi täytyneensä toisen älyllisyyden olemuksesta meditaation aikana: hän kuvailee kokemuksen energialatausta niin valtavaksi, että se pakotti hänen suunsa ja silmänsä auki ja sai kokijan toistamaan itselleen tuntematonta, vieraskielistä sanaa ilman hänen omaa vaikutustaan. Nämä kokemukset muiden yllä kuvailtujen kokemusten kanssa osoittavat, että kumma voi ilmetä aistien kautta hyvinkin moninaisilla tavoilla.

3.1.2 Fyysiseen maailmaan vaikuttava kumma

Fyysiseen maailmaan jollakin tavalla vaikuttavat kokemukset olivat aineistossa varsin yleisiä. Olen rajannut tähän luokkaan kyselyn kokemuksista ne, jotka liittyivät tai vaikuttivat ensisijaisesti fyysiseen maailmaan kokijan itsensä sijaan. Nämä kokemukset ovat monella tapaa käsinkosketeltavampia kuin aistikokemukset: ne ilmenevät konkreettisina tapahtumina, jotka voivat liikuttaa, hyödyntää tai käyttää todellisen maailman toimijoita ja esineitä, ja jättävät itsestään poistuttuaan usein myös jonkinlaisen merkin, joka näkyy muillekin kuin kokemuksen varsinaiselle kokijalle. Leea Virtanen on nimitänyt tällaisia fyysiseen maailmaan vaikuttavia ja muidenkin havaittavissa olevia kokemuksia paranormaaleiksi kokemuksiksi, tehden näin eroa ylikuonnollisiin kokemuksiin,

jotka ovat vain kokijan itsensä havaittavissa (Virtanen 1974, 170–171). Tämä eronteko on mielenkiintoinen, mutta en itse päätenyt hyödyntämään sitä tässä tutkimuksessa, sillä se, jättikö kumma kokemus itsestään konkreettisia todisteita maailmaan, ei ole olennainen näkökulma omien tutkimuskysymysten kannalta.

Aineistossa fyysiseen maailmaan vaikuttavat kokemukset ilmenivät usein erilaisten objektien selittämättömänä liikkeenä tai toimintana: esineet siirtyivät paikasta toiseen tai katosivat täysin, mukit putoilivat kaapista ja särkyivät lattialle, pöydällä lojuvan laturin päälle alkoi heilua itsestään ilman minkäänlaista ilmavirtaa, ovet aukesivat itsestään ja kukkaruukusta siirtyi selittämättömästi matolle iso kasa multaa, kun kokija meni hetkeksi muualle. Myöskään sähkölaitteet eivät olleet immuuneja kumman vaikutukselle. Aineistosta löytyy kuvauksia muun muassa öisin itsestään päälle menevistä koneista, valaisinten lamputta, jotka palavat niin usein, että vastaajan on jatkuvasti pakko ostaa kaupasta lisää, ja talosta, jonka huoneiden valot syttyivät säännöllisesti itsestään uudelleen, vaikka viimeinen yövuorolainen oli ne lähtiessään varmasti sammuttanut. Fyysiseen maailmaan vaikuttavien kokemusten kohdalla kerrottiin myös esimerkiksi lumeen ilmestyvistä eläinten jäljistä ja kirkkaana kesäyönä ikkunan alla pyörteilevästä sumusta. Kumma saattoi aloittaa toimintansa myös kokijan näkemättä. Eräs vastaaja kertoi heränneensä keskellä yötä siihen, että hänen kylpyhuoneestaan kuului juoksevan veden ääntä. Mennessään unisena paikalle ihmettelemään hän huomasi, että lavuaarin hana oli mennyt itsestään päälle, ja koko kylpyhuoneen lattia lainehti vettä. Koko tapahtuma tuntui hänestä niin selittämättömältä ja kummalliselta, että hän otti lyhyen videon tapahtuneesta ennen hanan sulkemista, jotta voisi todistaa myöhemmin itselleen, ettei ollut nähnyt vain unta. Marja-Liisa Honkasalo on käsitellyt tällaisia kummia kokemuksia Sigmund Freudin [1919] *Unheimlich*-käsitteen kautta – saksankielinen sana viittaa sekä paljastuvaan salaisuuteen että johonkin kotoisaan, joka muuttuu kammottavaksi. Honkasalo huomauttaa, että fyysiseen maailmaan vaikuttavat kummat kokemukset voivat kirjaimellisesti muuttaa kotoisan ympäristön vieraaksi ja kammottavan tuntuiseksi. Oma tuttu tila lakkaa olemasta koti, ja muuttuu paikaksi, jossa esineet liikkuvat itsestään ja kellot pysähtelevät. Pahimmillaan kyseessä ei ole enää huone tai talo, vaan itsenäinen toimija, joka muuttaa fyysistä ympäristöään miten haluaa, vetäen toiminnallaan myös asukkaansa mukaan kumman tuottamisen prosessiin. (Honkasalo 2017b, 213–215.) Se, miten fyysiseen maailmaan vaikuttava kumma koetaan, on kuitenkin tulkinnasta ja kokemusten esiintyvyyden tiheydestä kiinni. Omassa aineistoissa suurin osa fyysiseen

maailmaan vaikuttavista kummista tapahtumista oli jäänyt kokijoilleen ainutkertaisiksi, eikä kukaan ollut esimerkiksi ahdistunut tapahtuneesta niin paljon, että olisi halunnut muuttaa muualle.

3.1.3 Aavistukset ja enteet

Aavistusten ja enteiden kokemusluokkaa yhdistää se, että kokemus vahvistui kummaksi yleensä vasta myöhemmin: kokijat kokivat, tunsivat tai aavistivat jotakin tapahtuvaksi, mutta jättivät asian huomiotta, kunnes heidän aistimansa asia todella tapahtui oikeassa elämässä. Ennekokemuksia onkin nimitetty yhdeksi yleisimmistä kokemustyypeistä mitä tulee kummiin kokemuksiin (Honkasalo 2017a, 12; ks. myös Ketola & Sohlberg 2022; McClenon 2000). Aineistossa kuvaillut enteet liittyivät usein jollakin tavalla kokijan omaan lähipiiriin ja heille tapahtuviin asioihin – tämä on ollut yleistä myös aiemmissa aihetta käsittelevissä tutkimusaineistoissa (ks. esim. Virtanen 1974; 1977). Monet vastaajistani kertoivatkin esimerkiksi aistineensa läheisensä kuoleman jollakin tavalla ennakkoon: joillekin tämä ilmeni yhtäkkisenä tunteena, että jotakin pahaa oli tapahtunut vain hetkeä ennen, kuin he saivat kuulla suru-uutisen, kun taas toiset valtasi yhtäkkinen tarve mennä heti käymään kyseisen läheisen luona. Kuolema on ollut myös aiemmissa tutkimuksissa yleinen enneaikainen aihe (ks. Rancken 2017, 201).

Kaikki aineiston aavistukset eivät kuitenkaan liittyneet kuolemaan. Osa vastaajista raportoi esimerkiksi tietävänsä usein hetkeä ennen puhelimen soimista, kuka sieltä soittaa, tai ajattelevansa jotakuta tuttuaan usein juuri hetkeä ennen, kuin törmää tähän. Muutamat kertoivat vain yksinkertaisesti aistivansa tai tietävänsä asioita ennalta: nämä saattoivat olla joko jo tapahtuneita asioita, joista heidän ei olisi mitenkään pitänyt voida tietää, tai tulevaisuudessa tapahtuvia asioita, jotka piakkoin toteutuivat kuten he olivat aavistaneet. Kokemukset saattoivat tuntua heti enteiltä, tai olla tapahtumahetkellä kokijoilleen vielä epäselviä. Yksi vastaaja esimerkiksi kertoi alkaneensa kesken erään koulupäivän kuulla palohälyttimen ääntä, johon kukaan muu luokassa ei reagoinut mitenkään. Ääni loppui pian, mutta kokijalle tuli tunne, että jossain palaa. Hän saikin piakkoin tietää, että läheisessä lukiossa oli syttynyt tulipalo: kukaan ei ollut loukkaantunut, mutta palohälyttimet eivät olleet jostain syystä soineet. Kokija itse koki enteen olleen hänelle annettu etukäteisilmoitus, jonka tarkoituksena oli estää häntä panikoimasta tiedon tullessa. Toinen vastaaja puolestaan kertoi tapauksesta, jossa hän oli toivonut itselleen tapahtuvan jotain pahaa, että saisi tauon elämästään, ja joutunut pian tämän

jälkeen yllättäen sairaalaan. Hän ei ollut vastauksessa aivan varma oliko hänen oma varomaton toiveensa vaikuttanut asiaan, ja kommentoikin tapausta yksinkertaisesti toteamalla: ”Tiedä sitten oliko sattumaa vai ei.” (#40). Esimerkiksi Koski ja Honkasalo ovatkin huomauttaneet, että kokemus kummasta voi syntyä itse tapahtuman lisäksi myös sen tulkinnasta: kumma tapahtuma olisi voinut saada täysin erilaisen merkityksen, jos sen syy-seuraussuhteet olisivat olleet erilaiset (Koski & Honkasalo 2015, 8). Jos esimerkiksi edellä mainittu vastaaja ei olisi ennen sairaalaan joutumistaan toivonut itselleen tapahtuvan jotakin pahaa, olisi kokemus voinut näyttäytyä hänelle yksinkertaisesti kurjana, mutta tavallisena sattumuksena.

3.1.4 Unikokemukset

Olen laskenut unikokemusten piiriin aineiston kaikki kokemukset, joiden kohdalla kokijat raportoivat olleensa varmasti unessa kokemuksen tapahtuessa. Tällaiset kokemukset eivät olleet aivan niin yleisiä kuin aiemmat luokat, mutta ne muodostavat selkeästi oman kokemusalaluokkansa. Esimerkiksi Leea Virtanen on esittänyt, että unilla ja yli-luonnollisella on nähty olevan ainakin jonkinlainen yhteys lähes kaikissa maailman kulttuureissa: unien avulla on muun muassa ennustettu ja pidetty yhteyttä tuonpuoleiseen (Virtanen 1977, 95). Kummat unet nousivat esiin myös oman tutkimukseni yhteydessä. Aineiston unikokemukset voi jakaa karkeasti kahteen eri alatyyppiin: kuolleiden läheisten kohtaamisiin ja enneuniin.

Kuolleiden läheisten kohtaamisia unessa esiintyi aineistossa jonkin verran: suurimmassa osassa näistä tapauksista kuolema oli ollut varsin äskettäinen, ja kohtaamisen aikana kuollut läheinen lohdutti kokijaa jollakin tavalla, tai vastasi kysymyksiin, joita tällä mahdollisesti oli kyseisen läheisen kuolemasta (ks. Virtanen 1974, 22). Nämä unet tuntuivat lisäksi kokijoistaan usein erilaisilta tai selkeämmiltä kuin tavalliset unet (ks. Virtanen 1974, 93). Kuolleen läheisen kohtaamiseen uudestaan liittyi myös selkeää tunnelatausta, ja muutamat kokijat kuvailivatkin purskahtaneensa itkuun heti herättyään. He kuitenkin kokivat saaneensa unista myös lohtua ja rauhaa elämäänsä. Läheisen poismenon ja siihen liittyvän surun yhteydessä kummat kokemukset voidaan kokea lohduttavina, ja niillä voi olla jopa voimaannuttava vaikutus elämän kriisitilanteissa (Kanerva 2017, 105). Useimmissa aineiston tapauksissa nämä kokemukset jäivät yksittäistapauksiksi, mutta yksi aineiston vastaaja kertoi edesmenneen lemmikkikissansa vierailevan hänen luonaan useinkin unien kautta. Kokijan mukaan kissalla oli eläessään tapana tulla

lohduttamaan häntä aina, kun hän oli surullinen, eikä tämä tapa ole ilmeisesti muuttunut kissan kuoltuakaan: kokija kertookin usein herkistyneensä, kun kissa on juossut häntä vastaan unessa, ja hän on saanut pitää sitä jälleen sylissään ja tuntea sen karvan pehmeiden käsiensä alla.

Enneunikokemuksista kerrottiin aineistossa vähemmän yksityiskohtaisesti, kuin kuolneiden läheisten tapaamisesta: suurin osa vastaajista kertoi ainoastaan näkevänsä toisinaan tai usein enneunia. Muutamat vastaajat kertoivat kuitenkin unistaan tarkemmin. Yksi kuvaili nähneensä unta perheen auton palamisesta samana yönä, kuin näin todella tapahtui, ja toinen puolestaan kertoi nähneensä unta seurustelukumppaninsa kanssa seurustelemisesta jo ennen, kuin he tunsivat toisiaan kovin hyvin. Jälkimmäisen kokemuksen kohdalla vastaaja totesi unen luultavasti vaikuttaneen ainakin osittain koko suhteen syntyyn, sillä se oli saanut hänet uteliaaksi tulevan kumppaninsa suhteen, ja hän oli halunnut nähdä, toteutuisiko uni todella. Leea Virtanen onkin huomauttanut, että tällä tavalla enteet saattavat päätyä toteuttamaan itse itseään (Virtanen 1977, 293). Aineistosta löytyi myös kaksi uniin liittyvää kokemusta, jotka eivät sopineet suoraan edellisiin luokkiin. Toisessa niistä kokija näki unta, jossa kuoli: hän oli aiemmin lukenut, että kuolema unessa merkitsee suurta muutosta valve-elämässä, ja näin lopulta kävikin. Toinen vastaaja puolestaan koki jakson, jonka aikana hän näki paljon painajaisia, käveli unissaan ja nukkui muutenkin levottomasti – painajaisiin liittyi myös usein pelottavan näköinen nainen, joka käveli unessa uhkaavasti kokijaa kohti. Muutamaa vuotta myöhemmin kokija oli ulkomailla, ja sama nainen käveli häntä vastaan valve-elämässä, tuijottaen intensiivisesti kokijan silmiin ja kohdalle tullessa sanoi tälle ”böö”. Kokija kertoi lamaantuneensa tapahtumahetkellä kauhusta, ja kokemus tuntui hänestä vieläkin pelottavan selittämättömältä. Se osoittaa myös, miten yllättäviä ja ennalta-arvaamattomia kummat kokemukset voivat olla: unihahmot voivat esimerkiksi niiden kautta hypätä varoittamatta valve-elämään, ja tulla säikyttelemään.

3.1.5 Muut kokemukset ja kokemuksettomat vastaajat

Aineistosta löytyi jonkin verran kokemuksia, jotka eivät ilmenemistapansa perusteella sopineet suoraan mihinkään aiempaan alaluokkaan. Tällaisia olivat muun muassa ihme-parantumiset, numeron 44 näkeminen kaikkialla, muiden ihmisten mielialan parantaminen pelkällä läsnäololla ja muistot entisistä elämästä. Kaksi vastaajaa kertoi myös dejá vu -tyyppisistä kokemuksista. Toinen heistä kuvaili, kuinka liikuntatuntia odotellessa

hän näki usein samojen ihmisten kävelevän yhä uudestaan ja uudestaan ohi samassa järjestyksessä, kun taas toinen kertoi joutuneensa kahtena peräkkäisenä päivänä täysin samanlaiseen tilanteeseen, jossa hänen piti väistää pyörällään autoa samalla, kun samat ihmiset menivät hänen ohitseensa samassa järjestyksessä. Ensimmäisen kokemuksen koki arveli toistuvien ihmisten kuuluvan jollakin tavalla kyseiseen paikkaan, ja keskusteli heistä usein ystäviensä kanssa, kun taas toisen tapauksen kertoja arveli tapahtunutta hyvin epätodennäköiseksi sattumaksi. Nämä kokemukset osoittavat, että samantapaisia kokemuksia voidaan tulkita eri tavoin.

Kyselypyynnössä ja itse kyselyssä pyysin vastaajia vastaamaan kyselyyn siinä tapauksessa, että heillä oli omakohtaisia yliluonnollisia, kummallisia tai selittämättömiä kokemuksia. Näin ollen on mielestäni varsin kiinnostavaa, että kuusi ihmistä vastasi kyselyyn vain kertoakseen, etteivät he olleet kokeneet mitään kummaa elämänsä aikana. En usko, että kyseessä oli väärinymmärrys kyselyn tarkoituksesta tai siinä kerättävien kokemusten luonteesta: vaikka vastaajat olisivatkin ymmärtäneet tämän väärin, olisi kyselyn tarkoitus paljastunut viimeistään kysymyksiin päästessä, ja vastaajat olisivat voineet lähteä kyselystä. Moni tekikin näin – Webropolin mukaan kysely avattiin aukioloaikanaan yhteensä 354 kertaa, mistä voi päätellä, että monet kävivät katsomassa sitä, ennen kuin päättivät, etteivät vastaa. Niinpä on mielestäni kiinnostavaa, että kuusi ihmistä vastasi vain ilmoittaakseen, etteivät he olleet kokeneet mitään. Nämä vastaajat eivät myöskään vastauksissaan kommentoineet kyselyä tai sen aihetta erityisemmin. En osaa sanoa, mikä sai heidät vastaamaan kyselyyn: ehkä he halusivat tuoda esiin, etteivät olleet ainakaan itse kokeneet mitään? Halusivatko he kenties ottaa kantaa kyselyn aiheeseen, tai tuottaa siihen erilaista dataa? Näihin kysymyksiin minulla ei ole suoraa vastausta. Pidän kuitenkin vastaajien halua vastata vain kertoakseen, etteivät he ole kokeneet mitään kummaa, itsessään kiehtovana, vaikka en olekaan varma, mistä se johtuu.

3.2 Kokemusten herättämät tunteet

Yksi tavoitteistani tässä työssä on tutkia, millaisia tunteita kummat kokemukset herättävät opiskelijoissa: se oli yksi kysymys, joka minua kiinnosti jo kandidaatin tutkielmani aikana, mutta johon internetaineisto ei tuntunut vastaavan. Halusin samaan aikaan kuitenkin tarkastella aihetta myös laajemmin, ja selvittää, muuttuivatko nämä tunteet ajan kuluessa ja erottuivatko ne selkeästi toisistaan. Niinpä pyysin kyselyssä vastaajia kertomaan, millaisia tunteita heidän kokemuksensa oli herättänyt heissä tapahtumahetkellä,

ja millaisia tunteita se herätti tällä hetkellä. Lisäksi kysyin, haluaisivatko he kokea jotakin vastaavaa uudelleen: tämän kysymyksen tarkoituksena oli paitsi reflektoida vastaajien tunteita kokemusta kohtaan, myös selvittää, vaikuttiko kokemuksen positiivisuus tai negatiivisuus siihen, haluttiinko se kokea uudelleen. Kaikki vastaajat eivät kuitenkaan ottaneet lainkaan kantaa kokemustensa herättämiin tunteisiin: osa kertoi vain mitä oli tuntenut tapahtumahetkellä tai jälkikäteen, tai jätti tunteensa analysoimatta, mutta kertoi kuitenkin, haluaisiko kokea vastaavaa uudelleen. Näin ollen en voi tehdä minkäänlaisia suoria johtopäätöksiä esimerkiksi siitä, miten kokemuksen aikana koetut tunteet vaikuttavat halun kokea se uudelleen, mutta pyrin kuitenkin yleisesti kuvailemaan, millaisia vastauksia aineistossa annettiin näihin kysymyksiin.

Jaoin aineistoni kummien kokemusten kokijoissaan herättämät ensireaktiot kolmeen kategoriaan: negatiivisiin, positiivisiin ja hämmentyneisiin. Negatiivisia reaktioita esiintyi aineistossa enemmän kuin positiivisia, mikä on linjassa aiempien tutkimusten kanssa (ks. Kanerva 2017, 104). Tällaisissa tapauksissa kumma kokemus herätti tapahtumahetkellään kokijoissaan pelon, kauhun ja turvattomuuden tunteita. Vastaajat raportoivat esimerkiksi säikähtäneensä kokemusta tai ahdistuneensa siitä. Sisäiset tunteet ilmenivät osalla vastaajista fyysisenä toimintana: he kuvailivat esimerkiksi jähmettyneensä pelosta tai juosseensa karkuun. Yksi vastaaja kertoi ottaneensa loppupäivän ajaksi suojakseen keittiöveitsen ja saksen, mikä omalta osaltaan kertoo siitä, että kumman kokemuksen herättämät tunteet voivat jatkua vielä jonkin aikaa kokemuksen jälkeenkin (ks. Kanerva 2017, 101). Aineistosta löytyi kuitenkin myös selkeästi positiivisia tunnereaktioita. Kokijat kuvailivat tunteneensa kokemusten aikana muun muassa rakkauden, ilon, helpotuksen, turvallisuuden ja levollisuuden tunteita. Muutamat kuvailivat kokemuksen tunteen lämpimältä tai lohduttavalta – yksi kuvaili tunnetilaansa kokemuksen aikana yksinkertaisesti mukavaksi. Kolmantena selkeänä tunnereaktiona aineistosta erottui hämmennys. Vastaajat kertoivat muun muassa ihmetyksestä, hämmennyksestä, uteliaisuudesta ja epäuskosta, joka valtasi heidät kokemuksen aikana. Eri tunnereaktiot myös sekoittuivat vastauksissa: hämmennys saattoi esimerkiksi kokemuksen aikana tai pian sen jälkeen muuttua iloksi tai kauhuksi kokijan mielessä, tai koko kokemus saattoi herättää ristiriitaisia tunteita. Yksi vastaajista esimerkiksi kertoi ylläluonnollisten kokemustensa herättävän hänessä samaan aikaan sekä pelkoa että turvallisuuden tunnetta. Aineistossa käytetyt tunteisiin liittyvät kuvaukset selviävät alla olevasta taulukosta (Taulukko 2).

Negatiiviset kuvaukset	Positiiviset kuvaukset	Hämmentyneet kuvaukset
Pelko/kauhu	Turvallisuus	Ihmetys
Säikähdys	Lämpö	Yllättyneisyys
Pelosta jähmettyminen tai lamaan tuminen	Ilo	Uteliaisuus
Turvattomuuden tunne	Helppous	Hämmennys
Syällisyys	Varmuus	Epäusko
Vääryyden tunne	Onni	Tapahtuneen kyseenalaistaminen
Paniikki	Rakkaus	
Ahdistus	Lohdutus	
Epämukava/ikävä tunne	Mukava tunne	
Outo olo	Levollisuus	
Tapahtunut jäänyt vaivaamaan	Toiveikkaus	
	Mielenkiinto	
	Jännitys (hyvällä tavalla)	
	Tyytyväisyys	
	Ylpeys	
	Kiitollisuus	
	Liikutus	

Taulukko 2: Aineistossa käytetyt tunneilmaukset

Negatiiviset, positiiviset ja hämmentyneet tunteet vaikuttavat olevan yleisimpiä reaktioita kummiin kokemuksiin myös aiemmassa tutkimuksessa: esimerkiksi Mieli ja toinen-kirjeaineistossa aineiston kertojien tunteet oli eroteltu samalla tavalla (Kanerva 2017,

98–108). Kiinnostavaa on myös se, että sama ihminen saattoi reagoida erilaisiin kokemuksiin eri tavalla: yhdenlainen kohtaaminen kumman kanssa voitiin kokea positiivisena, toinen negatiivisena. Tunnekokemukset vaikuttavat siis olevan varsin tilannekohtaisia. Aineistosta tulee kuitenkin hyvin ilmi, että kumman kohtaaminen ei selkeästikään ole yhdentekevä tapahtuma kokijoilleen: se voi herättää voimakkaitakin tunteita ja suoria kehollisia reaktioita, mikä puolestaan tukee Honkasalon esittämää näkemystä ruumiillisuudesta yhtenä tekijänä, jonka kautta kokemuksen voi määritellä kummaksi (ks. luku 1.5.3).

Ensimmäinen reaktio kummalliseen kokemukseen ei suoraan määrittele sitä, miten siihen suhtaudutaan jonkin ajan kuluttua: kyselyssä ilmeni, että ihmisten tunnereaktiot kummia kokemuksia kohtaan saattoivat muuttua, voimistua tai lieventyä ajan kanssa. Vaikka pelokkaita ensireaktioita esiintyi aineistossa eniten, raportoi suurin osa vastaajista silti kokemuksensa herättävän heissä nykyään ainakin jonkinlaisia myönteisiä tunteita (ks. Kanerva 2017, 105) – osa oli kokenut kokemuksensa jo alun perin myönteiseksi, kun taas osalla se oli saanut myönteisen merkityksen myöhemmän tulkinnan ja pohdinnan kautta. Kirsi Kanerva on huomauttanut, että tulkinta voi ikään kuin auttaa hallitsemaan kummaa kokemusta: kun kokemus suhteutetaan johonkin selitysmalliin, sitä ei enää välttämättä koeta uhkaavana tai pelottavana (Kanerva 2017, 88, 99). Yksi vastaaja esimerkiksi raportoi kokevansa alun perin pelottavan kokemuksensa nykyään positiivisena tapahtumana. Tämä vastaus vaikuttaa olleen kuitenkin poikkeus ja tapahtumahetkellä vahvasti negatiivisiin ja pelottaviin kokemuksiin tunnuttiin aineistossa suhtautuvan yleensä kielteisesti myös myöhemmin. Osalla vastaajista kokemus on aiheuttanut myöhemmin enimmäkseen hämmennystä, kun taas osa oli alkanut suhtautua siihen neutraalisti, etenkin, jos kokemus oli toistuvaa laatua. Kaikki vastaajat eivät kuitenkaan ottaneet kantaa asiaan. Olisi kiinnostavaa tietää, miten tunnereaktiot kehittyvät ajan kanssa, ja vaikuttavatko tietynlaiset kokemukset tuottavan myös tietynlaisia reaktioita: omassa tutkimuksessani tämä kysymys jää kuitenkin selvittämättömäksi.

Kysymys siitä, haluaisivatko vastaajat kokea jotain samantapaista uudelleen, osoittautui ainakin omasta mielestäni kiinnostavaksi. Suurin osa asiaan kantaa ottaneista halusi kokea vastaavia kokemuksia uudelleen, tai kertoi olevansa niille avoin: jos kokemus oli ollut mukava, rakkaudellinen tai lohduttava, se haluttiin ymmärrettävästi kokea myös uudelleen. Kokemuksen mukavuus ei kuitenkaan ollut ainoa syy, minkä vuoksi jotain

samantapaista haluttiin kokea uudelleen. Viisi vastaajaa raportoi haluavansa kokea vastaavaa uudelleen, koska kokemus oli tuntunut heistä jälkikäteen hyvin jännittävältä. Kumman jännittävyys tai selittämättömyys voikin olla yksi tekijä, joka tekee uusista kokemuksista toivottuja kokijoilleen (Kanerva 2017, 116). Muutamat vastaajat kokivat kokemuksen lahjana, ja yksi ilmoitti haluavansa haastaa käsityksiään maailmasta ja oppia siitä lisää. Yksi puolestaan raportoi etsivänsä kummia kokemuksia aktiivisesti, sillä hän koki ne elämää rikastuttaviksi asioiksi. Kahdeksan vastaajaa ilmoitti, että he olisivat avoimia uusille kokemuksille tietyin ehdoin. Näissä vastauksissa korostui toive siitä, että tulevat kokemukset olisivat positiivisia, ja tuntuisivat turvallisilta. Yksi vastaaja esimerkiksi kertoi haluavansa kokea jotakin ”yhtä viatonta, ei-pelottavaa ja monitulkintaista yliluonnollisuutta uudelleen” (#4), mutta korosti, ettei haluaisi kokea kuolleiden näyttäytymisiä tai poltergeist-tyyppisiä kokemuksia. Toinen puolestaan kertoi kiinnostuneensa kokemuksensa myötä kommunikaatiosta henkimaailman kanssa, mutta pelkäsi kohtaavansa jotain pahaa, jos todella alkaisi näin tehdä. Näistä kommentteista tulee hyvin ilmi kumman luonne tutkimattomana ja mystisenä asiana: vaikka tähän mennessä kokemukset olisivatkin olleet hyviä, se ei takaa, että seuraavatkin kokemukset olisivat sitä. Vaikka kokijat haluaisivatkin tietää lisää, he eivät ole varmoja, uskaltavatko he lähteä tietoisesti etsimään kokemuksia – kuka tietää, mitä matkalla voisi tulla vastaan.

Kaikilla vastaajilla ei ollut vahvaa mielipidettä siitä, haluaisivatko he kohdata kummia tapahtumia uudelleen. Muutamat olivat asiasta kahden vaiheilla, kun taas osa ilmaisi, etteivät he tunteneet omaavansa asian suhteen valtaa suuntaan tai toiseen: uusia kokemuksia tulisi, jos olisi tullakseen, ja vastaajat ottaisivat ne vastaan riippumatta siitä, mikä heidän oma mielipiteensä asiasta olisi. 12 vastaajaa puolestaan oli ehdottomasti sitä mieltä, etteivät tahtoisi kokea moista enää koskaan: tapahtunut koettiin liian pelottavaksi, epämiellyttäväksi tai kummalliseksi. Yksi vastaajista kertoi olevansa herkkä, ja epäilevänsä, ettei osaisi kenties käsitellä uutta kokemusta, kun taas toinen ilmoitti, että tällaiset asiat tekivät hänen olonsa epämiellyttäväksi. Kokemuksen ei myöskään aina tarvinnut olla negatiivinen saadakseen kokijansa haluamaan välttää sellaista tulevaisuudessa. Kahden vastaajan tapauksessa kokemus oli tapahtumahetkellään tuonut heille lohtua ja helpotusta, mutta he eivät silti tahtoneet kokea mitään vastaavaa uudelleen. Toinen totesi, ettei haluaisi tehdä yksipuolisesta keskustelusta kuolleiden kanssa tapaa, kun taas toiselle kokemuksesta oli jäänyt rakas muisto, mutta hän ei halunnut joutua tilanteeseen, jossa hänen pitäisi koettaa etsiä selitystä tapahtuneelle. Kirsi Kanerva on tuonut esiin,

että kummat kokemukset voivat saada kokijansa tuntemaan itsensä yksinäiseksi, tai erilaiseksi kuin muut: vaikka kokemus olisikin ollut positiivinen, voi se silti herättää kysymyksiä siitä, mitä sen kokeminen kertoo kokijastaan, jos muilla ei ole vastaavia kokemuksia (Kanerva 2017, 113–115).

3.3 Miksi kokemukset koettiin kummiksi

Yksi tutkimukseni tavoitteista oli tarkastella, miksi ihmiset tulkitsevat omia kokemuksiaan kummiksi. Mikä erotti juuri tämän kokemuksen arkisesta elämästä niin, että se on noussut erilaiseen asemaan muihin verrattuna? Koetin selvittää tätä asiaa kyselyssä kysymällä suoraan, tuntuiko vastaajista kokemuksen aikana tai jälkikäteen, että tilanteessa oli jotakin epätavallista tai arkitodellisuudesta poikkeavaa: muistelen kysymystä laatiesani ajatelleeni, että ehkä kokemuksia yhdistäisi jokin kummallinen tunne tai aistimus, tai niissä olisi jokin yhteinen, selkeästi arkistodellisuudesta erottuva elementti. Saamani vastaukset osoittivat tämän hypoteesin suurimmilta osin vääräksi, mutta avasivat samalla mielenkiintoisen ikkunan siihen, miksi tietyt kokemukset, riippumatta niiden ilmentymismuodoista tai selitysmalleista, määritellään aineistossa kummiksi.

Noin 70 % kysymykseen vastanneista kokijoista oli sitä mieltä, että kokemus itsessään teki tilanteesta kummallisen tai arjesta poikkeavan – he itse eivät olleet tehneet tai huomanneet ennen tilannetta tai sen aikana mitään muuta erityistä. Tämä on ilmeisesti melko yleistä, mitä tulee ylikuonnollisiin kokemuksiin (Wooffitt 1992, 102–104, 118–119), ja sopii myös Honkasalon kumman määritelmään, jossa yhdeksi kumman kriteeriksi oli määritelty sen tavalliseen arkeen sijoittuva konteksti (Honkasalo 2017a, 33). Kokemusten tapahtumahetket aineistossa olivat usein arkisia ja tavallisia, eivätkä kokijat olisi ilman niihin ilmestynyttä kummaa elementtiä, kuten lähteettömiä askelia, tuulen mukana kantautuvaa musiikkia tai lattialle käpertyneen enkelin näkemistä, pitäneet niitä lainkaan erikoisina. Osalle vastaajista oudoksi elementiksi nousi puolestaan kokemuksen ajoitus: tämä oli erityisen yleistä aavistusten ja enteiden kohdalla, joissa kokijan kummallinen, mutta muuten normaalihko tunne tai aavistus sai pian sen jälkeen tapahtuneen asian kautta uuden merkityksen. Kokemuksen konteksti saatettiin kuitenkin kokea kummaksi myös muunlaisissa tapauksissa. Aineistosta tulivat esiin muun muassa oven aukeaminen itsestään kuolleen työkaverin kunniaksi pidetyn hiljaisen hetken aikana ja mummon haudalla vieraillessa nähty valkoinen kyyhky: nämä kokemukset olisi saatettu erilaisessa kontekstissa tulkita arkisiksi ja normaaleiksi, korkeintaan hieman oudoiksi.

Yksi vastaaja puolestaan toi ilmi, että on tottunut kokemaan kummia vanhempiensa kodissa: omassa yksiössä koettu kokemus jätti kuitenkin jälkeensä oudon olon, sillä hän ei ollut tottunut kokemaan samanlaisia asioita siellä.

Muita kokemuksen kummaksi tulkitsemiseen vaikuttavia syitä aineistossa olivat kokemuksen toistuvuus, voimakkuus ja ainutlaatuisuus. Toistuvuuden toivat esiin ne vastaajat, joilla sama kokemus oli toistunut useampaan kertaan. Näissä tapauksissa kumma tulkinta oli vahvistunut ajan myötä: yksi vastaajista kertoi esimerkiksi, että ensimmäisellä kerralla, kun hän huomasi juuri sammuttamiansa valojen palavan työpaikan ikkunasta, hän oli arvellut olleensa vain huolimaton, mutta kun hän oli tullut valot sammutettuaan uudelleen ulos vain huomatakseen, että toisessa ikkunassa paloi nyt valo, alkoi tapahtunut vaikuttaa yliluonnolliselta. Osa vastaajista toi vastaavasti esiin kokemuksen ainutlaatuisuuden sen selittämättömyyteen vaikuttavana tekijänä. Vain kerran tapahtunut, mietityttämään jäänyt kokemus tuntui heistä mahdollisesti kummallisemmalta, kuin se, että samantapaisia kokemuksia olisi monta. Muutamat vastaajat toivat myös esiin, että heidän kokemuksiinsa liittyi arkisesta poikkeavia vahvoja aistiärsyksiä ja kehollisia reaktioita, joskin tämä tuli esiin vain muutamassa vastauksessa.

Viisi vastaajaa kertoi suoraan kokemusten tuntuneen jollakin selkeällä tavalla erilaisilta, kuin arkiset kokemukset. Kaksi heistä kuvaili tapahtuma-aikaan kokeneensa jonkinlaista väräilyä tai sähköiseltä tuntuva virtausta: toinen luonnehti aistineensa kokemuksen tapahtuessa, että ”nyt tapahtuu jotain outoa” (#51). Yksi vastaaja, jolle henkien näkeminen oli varsin tavallista, puolestaan kommentoi asiaa näin:

Yliluonnolliset kokemukset ovat olleet osa arkeani koko elämäni, joten kysymykseen on vaikea vastata. Usein yliluonnollisen erottaa konkreettisesta maailmasta helposti, sillä yliluonnolliset ilmiöt tuntuvat haurailta. Kuin ne eivät tapahtuisi täysin tässä ulottuvuudessa. Vain harvoin tapahtumat ovat yhtä konkreettisia kuin todellisuus ja silloinkin usein tapahtumia on todistamassa muitakin kuin minä, joka varmistaa sen, että tapahtuma oli todellisen tuntuinen ja outo. Ilmiöt voivat tapahtua milloin vain, enkä ole koskaan löytänyt mitään selkeää kaavaa tai kauseliteettia, joka selittäisi tapahtumat todellisen maailmamme keinoin. #32

Vaikuttaa siis siltä, että kummiin kokemuksiin voi liittyä jokin ne arjesta selkeästi erottuva, tunnistettava elementti, mutta useimmiten ne tulevat ikään kuin arjen keskelle, varoittamatta, yllättäen ja ilman heti nähtävissä olevaa aiheuttajaa (ks. Honkasalo 2017b, 213). Selkeää on kuitenkin, että jokin erottaa kumman aina kokijoiden arjesta. Nekin muutamat vastaajat, jotka kokivat kummat kokemukset normaaliksi osaksi elä-

määnsä, toivat esiin olevansa tietoisia siitä, ettei kaikilla ihmisillä ole vastaavia kokemuksia (ks. esim. Kanerva 2017, 115; Koski & Honkasalo 2015, 4). Tämä voi tietysti johtua osittain kyselypyyntöni muotoilusta: pyysin vastauksia koskien ihmisten kummallisia, selittämättömiä tai yliluonnollisia kokemuksia. Saattaa olla, että ne, jotka kokevat yliluonnollisen saumattomaksi ja tavalliseksi osaksi elämäänsä eivät luokittelisi sitä tällä tavalla, ja jättivät näin ollen vastaamatta kyselyyn.

3.4 Kokemusten erilaiset selitysmallit

Kaikki vastaajat eivät ottaneet kantaa kysymykseen siitä, millaisia tekijöitä tai toimijoita heidän kokemustensa taustalla mahdollisesti oli. On mahdollista, etteivät kaikki olleet ylipäättään pohtineet asiaa tai tulleet pohdinnassaan tyydyttävään tulokseen: Pasi Enges on tuonut esiin, että selityksen ja merkityksen antaminen kummalliselle kokemukselle voi olla hyvinkin pitkä prosessi (Enges 2012, 191–201). Suurin osa oman aineistoni vastaajista oli kuitenkin miettinyt asiaa, ja jakoi pohdintansa myös kyselyssä. Kahdelle vastaajalle kokemukset olivat jääneet täysin selittämättömiksi, mutta muilla vastaajilla oli tarjota huomattava määrä teorioita ja pohdintaa mahdollisista selityksistä ja aiheuttajista. Kaarina Koski ja Juuso Järvenpää ovat huomauttaneet, että kummien kokemusten selitysmalleihin vaikuttavat laajempien sosiaalisten ja kulttuuristen kuvastojen lisäksi myös oma henkilöhistoria, elämäntilanne sekä ympäröivien ihmisten mielipiteet (Koski & Järvenpää 2017, 271). Näin ollen ei ole ihmeäkään, että selitysten kirjo osoittautui aineistossani melko laajaksi. Mielenkiintoista on myös se, että suurin osa vastaajista oli pohtinut ainakin kahta tai useampaa mahdollista selitystä kokemukselleen. Se, että vastaaja oli päätenyt johonkin tiettyyn selitykseen kumman kokemuksensa suhteen ei selkeästikään tarkoittanut, että tie sinne olisi ollut selkeä ja mutkaton – tai että tämä yksi selitys tarjoaisi täydellistä tyydytystä. Monet vastaajat toivatkin ilmi, että vaikka heillä oli tarjota paljonkin pohdintaa kokemuksen aiheuttajasta, eivät he kuitenkaan olleet itse täysin varmoja asiasta, ja saattoivat tarkastella kokemustaan yhtä aikaa monesta eri selitysmallista käsin. Esittelenkin seuraavassa kappaleessa kokemuksille annettuja, yleisiä selitysmalleja, kehottaen kuitenkin muistamaan, että vain harvalla vastaajalla oli täysin selkeä käsitys siitä, mistä heidän kokemuksensa johtui.

3.4.1 Tietoiset kummat toimijat

Yksi aineistossa varsin usein esiin tullut selitysvaihtoehto olivat jonkinlaiset tietoiset, mutta kummat toimijat: tässä luokassa esiintyi sekä tunnistettuja että tunnistamattomia

toimijoita. Osa vastaajista arveli jonkin itselle tuntemattoman kummituksen tai hengen olleen kokemuksen takana. Nämä selitykset liitettiin usein tietyissä paikoissa, kuten vanhoissa kartanoissa, teattereissa tai rakennuksissa tapahtuneisiin kokemuksiin (ks. Virtanen 1974, 136), ja ne ilmenivät usein populaarikulttuurissa kummituksiin yhdistettyjen elementtien, kuten elektronisten laitteiden häiriöiden, ilman lähdettä kuuluvien äänien ja jossain tietyissä konteksteissa tapahtuvan, toistuvan ja kummallisen toiminnan kautta. Vastaajat eivät kuitenkaan aina avanneet, miksi he arvelivat juuri kummitusten tai henkien olevan tapahtuneen takana. On myös hieman epäselvää, miten kukakin on käyttämänsä termin ymmärtänyt. Yksi vastaaja esimerkiksi luonnehti kokemuksensa aiheuttajaa näin: ”Koen, että kokemuksen on aiheuttanut joku ihminen, joka on ilmestynyt ei-fyysisessä muodossa. Tapahtumien toistuvuus, muiden kollegoiden samankaltaiset kokemukset vahvistavat minulle sitä, että kyseessä on "kummitus", "rauhaton sielu" tai miksi sitä ikinä haluaa kutsuakaan.” (#53) Vaikka kokija viittaa vastauksessaan joihinkin kummituksiin yleensä liitettäviin piirteisiin, kuten tapahtuman toistuvuuteen ja siihen, että muutkin voivat kokea samanlaisia kokemuksia, tuo hänen viitteensä toimijan nimeämiseen esiin sen, että samankaltaisille ilmiöille voidaan antaa useita nimiä. Tämä on varsin yleistä mitä tulee uskomusolentoihin, sillä samankaltaisista olennoista voidaan esimerkiksi alueellisesti ja tilannekohtaisesti käyttää useita eri nimiä, ja vastaavasti samalla nimellä voidaan nimittää hyvinkin erilaisia olentoja (Enges 2012, 125). Tulevissa tutkimuksissa voisi olla mielenkiintoista selvittää, miksi ihmiset kutsuvat omakohtaisten kokemustensa aiheuttajia juuri niillä nimillä kuin kutsuvat, ja onko esimerkiksi termeillä kummitus tai rauhaton sielu jotain selkeää eroa ihmisten mielissä.

Toinen aineistosta selkeästi erottuva tietoisten kummien toimijoiden luokka olivat kokijan kuolleet läheiset. Tämän luokan esiintyminen aineistossa ei ole sinänsä yllättävää, sillä läheisen kuoleman jälkeisten kummien kokemusten on havaittu olevan melko tavallinen, joskin vaiettu, suruprosessiin liittyvä ilmiö (Alasuutari 2017, 163, 165–166). Aineistossa kokija usein tunnisti kokemuksen aikana läheisensä tai tämän toiminnan – kyseessä saattoi olla unessa vierailemaan tulleen rakkaan vainajan ulkonäöltä tunnistaminen, tai esimerkiksi edesmenneiden lemmikkien tapauksessa niille tyypillisen toiminnan, kuten illalla jalkojen päälle käpertymisen, tunteminen. Muutamat vastaajat myös totesivat, että eivät olleet täysin varmoja kokemuksensa lähteestä, mutta halusivat uskoa kyseessä olleen kuollut läheinen. Kuolleiden läheisten kohtaamiset olivat aineistossa kokijoilleen usein varsin tunteellisia hetkiä, joihin saattoi liittyä suuria rakkauden, surun

ja helpotuksen tuntemuksia. Esimerkiksi Kirsi Kanerva on tuonut esiin, että kuolleen läheisen kohtaaminen tämän kuoleman jälkeen voi tuoda kokijalle tunteen, että missä kyseinen läheinen nyt onkaan, hänellä on siellä kaikki hyvin: tämä näkyy etenkin niissä tapauksissa, joissa kuollut vaikuttaa iloiselta, mutta jo pelkkä kohtaaminen voidaan kokea lohduttavana kokemuksena (Kanerva 2017, 105–106). Suurimmalle osalle vastaajista kohtaukset edesmenneiden läheisten kanssa jäivätkin ainutkertaisiksi, mutta tärkeiksi kohtauksiksi. Yksi vastaaja esimerkiksi kertoi kokemuksestaan näin:

Poikani kuoli aivan yllättäen tapaturmaisesti [nuorena aikuisena]. Suru oli murskaava. Nukuimme koko perhe seuraavina öinä yhdessä olohuoneen lattialla, jotta saimme turvaa ja tukea toisistamme. Onnettomuudesta seuraavana aamuna heräsin olohuoneen lattialta ja näin kuolleen poikani istuvan olohuoneen sohvalla hymyillen iloisesti ja katsoen suoraan silmiini. Nousin ylös mennäkseni hänen luokseen, mutta hän katosi. Hädissäni etsin poikaani, mutta en enää nähnyt häntä. Näky oli todella elävä ja selkeä. Uskon, että poikani tuli vielä viimeisen keran hyvästelemään minut. #12

Kokemuksen aiheuttajaa kysyttäessä kokija piti mahdollisena, että hänen surunsa olisi avannut jonkinlaisen portin toiseen todellisuuteen, jonka kautta hän saattoi tavata poikansa vielä kerran. Kokemus oli kuitenkin selkeästi saanut kokijansa elämässä suuren henkilökohtaisen merkityksen, ja hän luonnehtikin pitävänsä tapahtunutta ”arvokkaana muistonani ja jalokivenä sydämässäni”. (#12)

Kolmas aineistosta noussut tietoisien toimijoiden luokka koostuu erilaisista sekalaisista kummista toimijoista, jotka mainittiin aineistossa korkeintaan muutaman kerran, mutta joita vastaajat ehdottivat mahdollisiksi toimijoiksi kokemustensa takana. Näihin olentoihin kuuluivat muun muassa enkelit, pyhimykset, ufot ja pahat henget, sekä vähemmän selkeät toimijat kuten ylemmät kvanttivoimat, ajan harhat ja selittämättömät energiat. Ei ollut myöskään mitenkään harvinaista, että monenlaiset mahdollisuudet kävivät kokijan mielessä kokemuksen aikana ja sen jälkeen (ks. Koski & Järvenpää 2017, 273). Yksi vastaajista esimerkiksi kertoi ajatuksenkulustaan kokemuksen tapahtuma-aikana näin: ”Ensimmäisenä pelkäsin että taloon oltiin murtauduttu. Olin noin 13-vuotias tyttö yksin kotona, ja olin hetken varma että jotain todella paha tapahtuisi. Kun mitään ei kuitenkaan seurannut, sain kylmiä väreitä, ja mietin heti henkeä tai demonia. Ehkä jopa saunatonttua.” (#15). Ensimmäiset selitysmallit eivät kuitenkaan läheskään aina jää hallitseviksi. Edellä mainittu kokija tuli lopulta siihen tulokseen, että hänen kuulemansa kummallinen ääni oli luultavasti putkiston pamahtelua, joskaan tämä selitys ei hänen mukaansa selitä äänen luonnetta kokonaan.

3.4.2 Omat taidot, ajatukset tai tunteet

Osa aineiston vastaajista toi esiin ajatuksen, että he itse saattoivat jollakin tavalla vaikuttaa kokemuksen syntyyn. Tavat, millä tämä tapahtui, vaihtelivat. Osa vastaajista arveli, että heidän elämäntilanteensa tai tunteensa olisivat jollakin tavalla voineet vetää kumman kokemuksen heidän luokseen: he oli esimerkiksi tavanneet edesmenneen läheisensä hetkellä, jolloin he olivat itse todella surullisia, stressaantuneita, väsyneitä tai hankalassa elämäntilanteessa (ks. Kanerva 2017, 101). Tällaisissa kokemuksissa kuollut läheinen ilmestyi lohduttamaan kokijaa ja kertomaan, että kaikki tulisi vielä menemään hyvin. Yksi vastaaja, joka oli ollut hyvin ahdistunut ennen omia häitään ja nähnyt muutamaa päivää ennen niitä unta kuolleesta mammastaan, kertoi tunteistaan kokemukseen liittyen näin: ”Uni herätti minussa lämpimiä turvallisuuden tunteita. Se tuntui rohkaisulta ja huolenpidolta. Edelleenkin mietin välillä sitä unta.” (#31) Vastauksesta tulee näkyviin, että kokija tunsi saaneensa kohtaamisesta mammansa kanssa tarvitsemaansa rohkaisua ahdistavaan tilanteeseen. Myös lämpimät suhteet omiin eläviin läheisiin saatiin aineistossa nähdä heitä koskevien kokemusten lähteenä.

Osa vastaajista arveli, että taipumus kokea kummia asioita on jonkinlainen henkilökohtainen ominaisuus. Tämä taipumus saattoi olla sisäsyntyinen, kulkea esimerkiksi suvussa (ks. Koski & Järvenpää 2017, 288) tai tulla esiin ihmisen herkän luonteenlaadun tai vahvan intuition kautta, joskaan syystä ei oltu aina täysin varmoja. Yksi vastaaja esimerkiksi pohti asiaa näin:

Uskon, että joillakin ihmisillä on jostain syystä mahdollisuus tai jonkinlainen tendenssi tuntea, kuulla ja jopa nähdä yliluonnollisia asioita. En tiedä mistä se johtuu, mutta uskon että se liittyy jollain tavalla herkkyyteen, aistielämään ja siihen, että on jotenkin valmis ottamaan vastaan näitä asioita. #47

Myös Leea Virtanen pohti tutkimuksissaan mahdollisuutta, että osa ihmisistä olisi luonnostaan herkempiä yliluonnollisille kokemuksille, ja että luonnollinen taipumus kokemuksiin voisi mahdollisesti myös tuottaa niitä herkemmin. (Virtanen 1977, 24.) Osa aineistoni vastaajista kuitenkin näki kummien kokemisen olevan harjoiteltavissa oleva taito, johon kuka tahansa voi pyrkiä harjaantumaan. Erilaisia konkreettisia tapoja, joiden avulla kummia kokemuksia voi saavuttaa, mainittiin aineistossa muutamia. Yksi vastaaja esimerkiksi kertoi pyrkivänsä muodostamaan kontakteja kummien toimijoiden kanssa magian avulla, kun taas toisen mukaan omakohtaisia yliluonnollisia kokemuksia voi lisätä ja voimistaa säännöllisen meditaation avulla (ks. Luhrmann 2012, 189–192). Oli

kyseessä kuitenkin itse hankittu tai syntymässä saatu kyky kokea kummia, siihen suhtautuminen vaihteli aineistossa jonkin verran: osa piti sitä suurena lahjana, kun taas osa totesi, että heidän elämänsä olisi helpompaa, jos he eivät kokisi tällaisia asioita. Jotkut eivät kommentoineet asiaa lainkaan. Etenkin ne, joiden kokemukset olivat usein toistuvia, tuntuivat kuitenkin hyväksyneen ne osaksi normaalia elämäänsä.

3.4.3 Luonnolliset selitykset

Kaikki aineiston selitysmallit eivät viittaa kummiin toimijoihin tai taitoihin: kyselyn vastauksista löytyi myös selitysmalleja, joissa kokijat etsivät kokemukselle niin sanottua luonnollista tai tieteellistä selitystä. Mielenkiintoista on, että huomattava osa vastaajista oli kummien selitysmallien lisäksi pohtinut myös tällaista selitystä kokemuksilleen, joskaan läheskään kaikki eivät olleet hyväksyneet sitä pääselitysmallikseen. Esimerkiksi Caron Lipman on tuonut esiin, että luonnollisen selityksen mahdollisuuden pohtiminen kummista kokemuksista kerrottaessa on paitsi ymmärrettävä reaktio yliluonnolliseen kokemukseen länsimaisessa kulttuurissa, myös kokemuksestaan kertovan keino luoda itsestään kuvaa järkevänä ja luotettavana kertojana: luonnollisia selityksiä on pohdittu ja ne eivät selitä kokemusta, mikä antaa luotettavuutta tulkinnalle, että kyseessä oli yliluonnollinen kokemus (Lipman 2014, 174). Aineistosta löytyi kuitenkin myös muutamia vastaajia, jotka eivät hyväksyneet tai halunneet hyväksyä kokemukselleen mitään muuta selitysmallia kuin luonnollisen selityksen.

Aineistossa esiintyi karkeasti jakaen kahdenlaisia luonnollisia tai tieteellisiä selitysmalleja: itsestä riippumattomia ja itsestä riippuvaisia. Itsestä riippumattomissa luonnollisissa selityksissä kokijat arvelivat jonkin heistä itsestään riippumattoman asian saaneen kokemuksen aikaan: tällaisia selityksiä olivat muun muassa sattuma ja ympäristön ominaisuudet, kuten vetävä ikkuna tai kummallinen valaistus. Itsestä riippuvaisissa luonnollisissa selityksissä kokijat puolestaan arvelivat jonkin heidän mielensisäisen prosessinsa tai ominaisuutensa aiheuttaneen kokemuksen (ks. Koski & Järvenpää 2017, 281–285). Näissä vastauksissa pohdittiin, olisiko kyseessä voinut olla esimerkiksi jonkinlainen aivojen tuottama harha, liian vilkkaan mielikuvituksen tuotos, lääketieteellinen häiriö tai kokijan muuttuneesta tajunnantilasta, kuten väsymyksestä tai päihteiden vaikutuksen alla olemisesta johtunut ilmiö (ks. Koski & Järvenpää 2017, 276). Osa vastaajista oli myös miettinyt oman mielen järkkymisen mahdollisuutta selitykseksi kokemuksen ilmaantumiselle. Tämä ei kuitenkaan ymmärrettävistä syistä ollut monellekaan vastaajalle

mieluisen selitysmalli. Yksi kokija, jonka kokemukset liittyivät fyysisen maailman muutoksiin, kuten kukkaruukun mullan siirtymiseen keskelle lattiaa ja kylpyhuoneen hanan menemiseen itsestään päälle, kuvaili ajatuksiaan asian suhteen näin:

Toinen mahdollinen teoria on ollut se, että olen täysin menettämässä järkeni ja aiheuttanut teot tiedostamattani itse. Tämä olisi luonnollisesti itselleni vaikea teoria hyväksyä. Olen myös vankasti sitä mieltä että jos olisin itse tapahtumat aiheuttanut, olisi se vaatinut aika paljon kykyä itseltäni tietämättä suunnitella ja toteuttaa tapahtumat niin, etteivät esimerkiksi käteni olisi olleet mullassa tai sukkani valmiiksi märät. #52

Vastaja oli tullut siihen tulokseen, että kokemusten aiheuttaja oli jonkinlainen selittämätön, sattumanvarainen energia, jonka toiminta ei ollut millään tavalla suunnitelmallista. Vastaus kuvaa kuitenkin hyvin sitä, miten erilaisia selitysmalleja punnittaessa kokija voi päätyä hyödyntämään mieluummin sellaista mallia, johon hän itse tahtoo uskoa. Oma, olemassa oleva käsitys itsestä ja maailmasta voikin toimia yhtenä olennaisena, selittämättömien kokemusten tulkintaa ohjaavana tekijänä: analysoin tätä selitysmallien aspektia tarkemmin seuraavassa luvussa.

3.4.4 Selitysmalleja ohjaavat tekijät

Aineiston vastaajien tavat selittää kummia kokemuksia ja niiden aiheuttajia osoittautuivat analyysin aikana varsin moninaisiksi: kiinnostavaa on kuitenkin myös pohtia, miksi vastaajat päätyivät juuri näihin selitysmalleihin. Miksi yksi arveli kokemuksensa takana olleen tuntematon henki, kun taas toinen epäili päästäneensä mielikuvituksensa laukaamaan? Mitkä eri tekijät ohjaavat epätavallisten kokemusten tulkintaa? Marja-Liisa Honkasalo on huomauttanut, että esimerkiksi uskonnollisia kokemuksia ohjaa uskonnollinen kieli: kummien kokemusten kohdalla samanlaista ilmiötä ei kuitenkaan ole havaittavissa (Honkasalo 2017a, 33). Kun yhteistä tulkintakehystä ei ole, joutuvat kumman kohdanneet luomaan sellaisen itse, kukin omien käsitystensä ja resurssiensa mukaan. Kaikki vastaajat eivät avanneet tätä kokemukseensa liittyvän pohdinnan aspektia vastauksissaan, mutta varsin monet kuitenkin kertoivat ajatteluprosessistaan, mikä monilta osin mahdollisesti selitysmalleja ohjaavien tekijöiden tarkastelun aineistossa. Mutta millaiset asiat lopulta ohjasivat kokemuksen tulkinnan tiettyyn malliin tai malleihin?

Noin kolmasosassa vastauksista kokemuksen konteksti vaikutti jollakin tavalla sen tulkintaan. Suurimmassa osassa näistä vastauksista tämä konteksti liittyi jollakin tavalla joko kuolemaan tai kokijan omaan toimintaan. Kuolema vaikuttaa toimivan jollakin

tapaa herkistävänä tekijänä kummille kokemuksille (ks. esim. Virtanen 1974; Alasuutari 2017; Vila 2019): useissa aineiston tapauksissa, joissa kuoleman konteksti oli läsnä, kyseessä oli jonkun kokijan läheisen äskettäinen tai yllättävä kuolema, ja kokemuksen tulkittiin joko liittyvän tähän läheiseen, tai olevan suoraan tämän aiheuttama. Myös muunlainen kuoleman läheisyys, kuten hautausmaalla oleskeleminen, edesmenneen läheisen syntymäpäivä ja kuolleen kunniaksi järjestetty hiljainen hetki mainittiin aineistossa. Toinen yleinen konteksti, johon kokemus asettui, oli vastaajan oma, aiempi toiminta. Tästä hyvinä esimerkkeinä toimivat muutamat jo aiemmin tekstissä mainitut kokemukset. Yksi vastaajista kertoi toivoneensa, että hänelle tapahtuisi jotain pahaa, ja joutuneensa parin päivän sisällä sairaalaan. Toinen taas kertoi harkinneensa, osallistuisiko uushenkiseen tapahtumaan vai lähentyisikö katolisen kirkon kanssa juuri ennen kokemusta, jonka seurauksena hän päätyi lähentymään katolisen kirkon kanssa. Näiden ja kuoleman kontekstiin liittyvien kokemusten voisikin omalta osaltaan nähdä tukevan luvussa 1.4.2 esittelemääni kulttuurihypoteesia (ks. Honko 1972): kokemukset ovat aiheuttaneet kokijoissaan ensin hämmennystä, mutta saaneet lopulta selityksen kokemuksen kontekstiin liittyvästä kansanperinteestä. Esimerkiksi kansanuskoon kuuluva käsitys siitä, että kuolleet voivat palata jossakin muodossa elävien luo, on tuttu monelle nykyajankin suomalaiselle (ks. Alasuutari 2017; Enges & Koski 2015). Aineiston pienuuden vuoksi tästä huomiosta ei voi kuitenkaan vetää laajoja johtopäätöksiä. Lisäksi myös kokemuksen aikaansaaminen itsessään saattoi aineistossa olla toimintaa ohjaava tekijä: yksi aineiston vastaajista kertoi suoraan pyrkivänsä tuottamaan kummia kokemuksia meditaation ja magian avulla, ja olevansa tyytyväinen saadessaan niitä aikaan. Muun muassa T.M Luhrmann on huomannut tutkimuksissaan, että säännöllinen meditointi tai maaginen harjoittelu voi oikeissa olosuhteissa todella toimia kummia kokemuksia tuottavana tekijänä (Luhrmann 2012, 189–192, ks. myös Ådahl 2017, 141).

Osalla vastaajista jo olemassa oleva käsitys maailmasta sai tulkitsemaan kokemuksia tietyllä tavalla, tai vastavuoroisesti kieltäytymään hyväksymästä tiettyjä selityksiä. Joissain vastauksissa tämä tuli esiin yksittäisten huomioiden kautta: teatterissa laulava olento ei voinut olla fyysinen, koska se ei syyttänyt teatterin automaattivaloja, eikä kokijan asunnossa vaikuttava voima voinut olla tiedostava, koska tiedostava olento ei toimisi niin sattumanvaraisesti. Toiset vastaukset taas reflektoivat selkeästi jo olemassa olevaa maailmankuvaa, jota vasten kummaa kokemusta tulkittiin (ks. Enges 2012, 75–76; Honko 1972). Yksi vastaajista esimerkiksi kertoi uskoneensa aina enkeleihin, joten

oman kokemuksen tulkinta enkelien viestiksi tuntui oikealta ja sopivalta (ks. Koski & Järvenpää 2017, 286–287). Toinen taas kertoi suoraan olevansa taikauskoinen, ja uskovansa, että mitään sellaista ei pitäisi sanoa ääneen, mitä ei halua tapahtuvaksi – hänen kokemuksensa selittyi ainakin osittain tämän säännön rikkomisena. Aineistosta löytyi myös muutamia vastaajia, jotka kertoivat, ettei kokemus voinut olla yliluonnollinen, koska he itse eivät usko yliluonnolliseen. Yksi vastaajista esimerkiksi ilmaisi, että haluaa saada henkien olemassaololle tieteelliset todisteet, ennen kuin voi ”kunnolla” uskoa niihin. Toinen vastaaja, jonka kokemus liittyi mystisesti katoavaan jakoavaimeen, puolestaan luonnehti asiaa näin:

En usko yliluonnolliseen ts. ilmiöihin, joita ei voi mallintaa matemaattisesti. Tietenkin matemaattikkona ja fyysikkona tiedän, että nykyisin käytössä olevat fysiikan mallit eivät ole "totuus", mutta selittävät tunnetun maailman ilmiöt erittäin tarkasti. Niinpä en mitenkään voi uskoa, että kyseessä myöskään olisi "tuntematon luonnonlaki". Todennäköisintä on, että minulla on ollut jonkinlainen TIA-häiriö, jonka aikana olen siirtänyt jakoavaimen jonnekin ja sen on sieltä sitten löytänyt mummuni tai pappani ja vienyt sen talolle. Tätäkin heiltä silloin aikanaan kysyin, mutta he eivät myöntäneet vieneensä. #28

Vastauksesta näkee hyvin, että vastaaja luottaa vahvasti tieteelliseen maailmankuvaan, eikä näin ollen pidä yliluonnollista mahdollisena selityksenä kokemukselleen, siitä huolimatta, että jakoavaimen katoaminen ja myöhempi ilmestyminen talolle ei koskaan selvinnyt. Tämä on varsin ymmärrettävää: kumma kokemus horjuttaa tieteellistä maailmankuvaa, ja voi näin ollen olla siihen vahvasti luottavalle ihmiselle huolestuttava ja ahdistava kokemus. Jos henkilö ei usko yliluonnolliseen, ei hän yleensä myöskään halua nähdä tai kokea ”olemattomia”. Jonkinlaisen luonnollisen selityksen löytäminen kummalle kokemukselle voikin tässä tapauksessa vähentää sen häiritsevyyttä ja uhkaa vallitsevalle maailmankuvalle, tarjoten samalla myös todisteen siitä, että kokemus ylipäättään on mahdollinen, ja todella tapahtunut kokijalleen. (Koski & Järvenpää 2017, 278.)

Selityksen pohdinta ei aina ollut kokijoille nopea tai helppo prosessi: noin viidesosa vastaajista kertoi etsineensä, tai yrittäneensä etsiä aiheesta ja mahdollisista selitysmalleista tietoa ymmärtääkseen, mitä heille oli tapahtunut. Näiden aineiston vastaajien kokemuksen voi nähdä mukailevan luvussa 1.4.2 esiteltyä elämshypoteesia: heidän kummat kokemuksensa vaikuttavat syntyneen ilman selkeää aiempaa tietämystä yliluonnolliseen liittyvästä kansanperinteestä, jota kulttuurihypoteesissa pidetään vaatimuksena kokemuksen ilmaantumiselle (kts. Hufford 1982). Tästä huomiosta ei voi kuitenkaan vetää suoria johtopäätöksiä, sillä aineistoni ei ole kovin suuri, eivätkä vastaajat

avanneet omaa aiempaa tietämystään tarkemmin. Lähteet, joista he etsivät kummalle kokemukselleen selitystä, olivat sen sijaan moninaiset. Osa vastaajista oli lähtenyt tiedonkeruussaan liikkeelle internetin kautta, kun taas toiset olivat alkaneet muistella vanhempaa tietoa, jonka he olivat kenties joskus lukeneet jostakin: osa ei kertonut, miten he olivat tietoa etsineet. Aineistossa mainittiin muun muassa keskustelupalstoja, googletamista, paikalliseen historiaan ja Rudolf Steinerin teoksiin tutustumista ja hallusinaatioiden tieteellisen määritelmän sekä oirekuvan tarkastelemista – vaikka kokemus olisi aluksi jäänyt selittämättömäksi, halu tietää ajoi vastaajia eteenpäin, ja osalla etsiminen palkittiin oikealta tuntuvan selitysmallin löytämisellä, tai ainakin jonkin selitysmallin poissulkemisella. Osa vastaajista taas lähti liikkeelle omista, vastaavista kokemuksistaan: jos kokemus muistutti aiempaa kokemusta tai se toistui, ei ollut kaukaa haettua pohtia, olisiko myös aiheuttaja sama. Jos kokemus taas tuntui huomattavan erilaiselta, oli kenties syytä pohtia jonkin muun selityksen mahdollisuutta. Omien kokemusten lisäksi myös muiden vastaavia kokemuksia hyödynnettiin. Tietyissä paikoissa tapahtuvista kokemuksista saatettiin kysyä samassa paikassa paljon aikaa viettäviltä, esimerkiksi perheeltä ja työkavereilta, ja lähipiirin tai suvun kokemukset esimerkiksi henkien kohtaamisesta tai enneunista saattoivat ohjata tulkitsemaan myös omia kokemuksia samalla tavalla (ks. Lipman 2014). Kummat kokemukset eivät välttämättä tuntuneet myöskään niin kummallisilta ja selittämättömiltä, jos esimerkiksi suvussa tai lähipiirissä oli kokemusta samantapaisista asioista (ks. Koski & Järvenpää 2017, 288–289).

Osassa kokemuksista selitysmallista muodostui joko heti tai ajan kanssa niin selkeä, ettei vaihtoehtoisille selitysmalleille nähty tarvetta: esimerkiksi kuolleiden läheisten kohtaamisten yhteydessä tuli esiin tapauksia, joissa kokija tunnisti läheisensä piirteet tai toiminnan, eikä näin ollen useinkaan jäänyt epäilemään, kuka tai mikä kokemuksen takana oli. Toisilla taas mahdollisia selitysmalleja saattoi olla useita, tai koko kokemus oli jäänyt täysin selittämättömäksi. Muutamat vastaajat kuitenkin toivat esiin, että heidän tulkintaansa ei ohjannut niinkään paljon se, mitä he tiesivät tai mihin he uskoivat, vaan se, mihin he tahtoivat uskoa. Kaksi vastaajaa toi esiin, että he eivät olleet varmoja, oliko kuollut läheinen kokemuksen aiheuttaja, mutta he halusivat kovasti uskoa niin. Yksi vastaaja taas kertoi, että vaikka hän haluaisi saada kokemukselleen selityksen, hän ei kuitenkaan tahtoisi sen olevan niin sanotusti järjenmukainen selitys, sillä hän pitää siitä, että kokemus oli jännittävä. Hän ei kuitenkaan avannut asiaa vastauksessaan sen enempää: kenties luonnollinen selitys vähentäisi kokemuksen hohtoa? Yksi vastaaja

puolestaan ilmoitti, ettei halunnut uskoa kokemuksensa olevan merkki hulluksi tulemisestä, joten hän turvautui mieluummin toisenlaisiin selitysmalleihin. Koski ja Järvenpää ovat kytkeneet ilmiön nykyajalle ominaiseen maailmankuvien moninaistumiseen: yleisten ja kulttuuristen tulkintakehysten hyödyntämisen lisäksi kokijoilla on mahdollisuus muunnella ja yhdistellä niitä mielensä mukaan, ja hyödyntää halutessaan myös täysin yksilöllisiä tulkintoja. (Koski & Järvenpää 2017, 273). Kummien kokemusten tulkinnan siirtyessä yhä enemmän yhteisön vastuulta yksilön hoidettavaksi on kokijan mahdollista valita mahdollisista selitysmalleista juuri se, joka tuntuu hänestä itsestään hyvältä.

3.5 Kummien kokemusten vaikutukset kokijoihinsa

Kummat kokemukset ilmenivät aineistossa monin tavoin. Ne saivat aikaan vaihtelevia, toisinaan ristiriitaisia tunteita ja niille annettiin useita erilaisia selitysmalleja. Mutta vaikuttivatko ne millään tavalla niitä kokeneisiin ihmisiin? Osa vastaajista raportoi, että kokemuksella ei ollut mitään erityistä vaikutusta heihin tai heidän arkeensa – he saattoivat miettiä sitä toisinaan, ja kokemukset olivat selkeästi olleet sen verran mieleenpainuvia, että niistä kerrottiin aihetta käsittelevän kyselyn kautta, mutta muuten niillä ei ollut ollut suurempaa vaikutusta kokijoidensa elämään (ks. Rancken 2017, 226–235). Osa vastaajista kuitenkin kertoi kokemuksen vaikuttaneen ainakin jollakin tavalla joko heidän arkielämäänsä, maailmankuvaansa tai molempiin, ja tarkastelenkin seuraavaksi, miten tämä käytännössä näkyi vastauksissa. Jotkin vaikutukset olivat huomattavia, osa taas varsin huomaamattomia: kiinnostavaa on myös se, että erilaisilla kokemuksilla saattoi olla kokijoihinsa hyvinkin erilaisia vaikutuksia. Myös vaikutusten intensiteetti vaihteli. Jos kokijalla oli monia kokemuksia, osa niistä saattoi vaikuttaa huomattavastikin hänen elämäänsä, kun taas osalla ei ollut mitään mainittavaa vaikutusta.

3.5.1 Vaikutukset arkielämään

Aineiston perusteella kummat kokemukset olivat vaikuttaneet kokijoidensa arkielämään pääasiassa kahdella tavalla: parantuneen elämänlaadun, sekä oman käytöksen ja kiinnostuksenkohteiden kautta. Kaikki vastaajat, jotka mainitsivat kumman kokemuksen vaikuttaneen elämänlaatuunsa, kertoivat myös, mielenkiintoista kyllä, sen vaikuttaneen positiivisesti: aineistossa kuvattiin kokemuksen tuoneen mukanaan esimerkiksi levollisuutta, lohdutusta, rauhaa ja turvallisuuden tunnetta. Yksi vastaaja kuvaili edesmenneen lemmikkikaninsa vierailun lievittäneen kanin kuoleman tuottamaa surua ja syyllisyyttä, ja tuoneen tunteen, että kani ei kanna hänelle kaunaa ja rakastaa häntä syvästi. Lisäksi

kokemus oli saanut hänet tuntemaan, että missä kani nykyään onkin, sillä on siellä kaikki hyvin. On mielenkiintoista, että kukaan vastaajista ei kertonut ainakaan suoraan kokemuksen vaikuttaneen heidän elämäänsä negatiivisesti – voi olla, että pelottavien tai ahdistavien kokemusten kohdalla kokijat pyrkivät parhaansa mukaan unohtamaan ne, tai ainakin olemaan vatvomatta niitä niin, että ne vaikuttaisivat suoraan heidän elämäänsä.

Oman käytöksen ja kiinnostuksenkohteiden muutokset vaikuttivat aineistossa usein liittyvän jollakin tavalla kokemukseen ja sen sisältöön. Vastaajat raportoivat muun muassa kasvaneesta kiinnostuksesta yliluonnollisia tai henkisiä asioita kohtaan, ja pyrkimyksensä luottaa omaan intuitioon enemmän tulevaisuudessa (ks. Rancken 2017, 236–241). Joskus muutokset koskivat vain yksittäisiä asioita: yksi vastaaja totesi kokemuksensa opettaneen, miten toimia, jos vastaava tilanne tulee uudelleen kohdalle, kun taas toinen totesi olevansa kokemuksesta johtuen nykyään varovaisempi käsitellessään asioita. Yksi vastaaja, jonka asunnon lamput paloivat tuntemattomasta syystä tiheään tahtiin, puolestaan totesi joutuneensa kokemuksensa vuoksi ostamaan ja vaihtamaan lampuja useammin kuin haluaisi, ja kokevansa koko asian varsin ärsyttäväksi. Omassa aineistossani kummien kokemusten konkreettiset vaikutukset kokijoidensa elämiin vaihtelevat siis vain yhdenlaiseen asiaan tai tilanteeseen keskittyvistä useampaan elämänalueeseen vaikuttaviin muutoksiin.

3.5.2 Vaikutukset maailmankuvaan

Arkielämän lisäksi osa vastaajista koki kumman kokemuksen vaikuttaneen myös jollakin tavalla heidän maailmankuvaansa. Pystyin erottelemaan aineistosta kolme tapaa, joilla kokemus oli muuttanut kokijansa käsitystä maailmasta: selittämättömyyden korostuminen, tiedon tai uskon saaminen ja maailman avautuminen (vrt. Rancken 2017). Nämä kategoriat eivät ole täydellisiä, mutta antavat ainakin hieman osviittaa siitä, miten yliluonnollinen kokemus voi muokata kokijansa käsitystä maailmasta.

Selittämättömyyden korostumisen kohdalla kokemus oli saanut kokijat tulemaan siihen tulokseen, että maailmassa on monia asioita, joita tiede ja ihmiset eivät vielä ymmärrä. Osalle kokemus oli luonut tämän käsityksen, osalle puolestaan vahvistanut sitä, tai saanut hyväksymään sen. Yksi vastaajista esimerkiksi kertoi asiasta näin: ”Olen hyväksynyt, että on olemassa paljon asioita, joita emme ymmärrä, ja mitä enemmän opin luonnontieteistä, sitä vahvemmin tajuan, miten vähän tiedämme kaikesta ja miten uskottomat todellisuus joskus on.” (#44). Kokemus ei näissä tapauksissa ole välttämättä muo-

kannut suuresti kokijansa maailmankuvaa. Sen sijaan se on avannut sinne mahdollisuuden sellaisten asioiden olemassaolosta, joita ei voi selittää ihmiskunnan ja tieteen nykyisillä tiedoilla, ja jotka saattavat jäädä selittämättömiksi myös jatkossa.

Tiedon tai uskon saamisen tapauksessa kokemus on muokannut kokijansa maailmankuvaa erityisesti jonkin tietyn, kokemukseen liittyvän osa-alueen kohdalla. Näissä tapauksissa kokijat kertoivat esimerkiksi alkaneensa epäillä, että kuolema ei olekaan kaiken loppu, sielunkierto voisi olla mahdollista ja että kuolleet läheiset voivat vielä kuolemansa jälkeen seurata eläviä, suojellen ja tarkkaillen (ks. Alasuutari 2017). Kolmen vastaajan kohdalla kokemus oli ollut niin vaikuttava, että se oli saanut heidät vaihtamaan kokonaan uskontoa, tai tuonut heidän elämäänsä jonkinlaisen henkisen käänteen – yksi vastaaja esimerkiksi totesi kokemuksen saaneen hänet luopumaan ateismista, ja ryhtymään luonnonuskovaksi. Aineistossa kerrottiin myös esimerkiksi kuolemanpelon haihtumisesta ja uskon vahvistumisesta kuolemanjälkeiseen elämään. Tämän kategorian kohdalla, kuten yleisestikin kummien kokemusten kohdalla, kuolema tuli jossain muodossa esiin varsin usein. Tämä johtuu luultavasti osittain siitä, että monet tämän kategorian kokemuksista liittyivät läheisen kuolemaan tai kuolleen läheisen kohtaamiseen, mutta voi osittain olla myös yleistä kiinnostusta aihetta kohtaan. Kuolema on yksi ihmiskunnan suurista mysteereistä: ei ole ihmekään, että kummalliset kokemukset tässä elämässä saavat pohtimaan myös mahdollisuutta, että kuolema ei kenties olekaan kaiken loppu.

Maailman avautumisen kategoria on hieman hankala määritellä, koska identifioin sen aineistolähtöisesti. Osa ihmisistä nimittäin kuvaili kokemuksen vaikuttaneen heidän maailmankatsomukseensa ikään kuin avaavasti. He kuvailivat kokemuksen tehneen heistä avoimempia maailmaa ja yliluonnollisen mahdollisuutta kohtaan. Toisin kuin selittämättömyyden korostumisessa, jossa vastaajat kuvailivat osan maailman tapahtumista jäävän heille selittämättömiksi, maailman avautumisessa vastaajat ottivat kokemukset vastaan avoimin mielin ja ikään kuin avasivat maailmankuvaansa tilaa niille. Kokemus oli paitsi avannut kokijoiden mieliin mahdollisuuden yliluonnollisen olemassaololle, myös saanut heidät ylipäättään suhtautumaan avoimemmin maailmaan ja muihin ihmisiin: aineistossa vastaajat kuvailivat olevansa nykyään uteliaampia, näkevänsä maailman avoimemmin, suhtautuvansa uskontoihin ja muihin kummia kokeneisiin suo-

peemmin ja ymmärtävämmiin ja kohtelevansa muita ihmisiä paremmin. Kokemus oli tarjonnut heille uuden tavan katsoa maailmaa ja oleilla siinä.

Kuten elämään vaikuttavien vaikutusten kohdalla, myös maailmankuvan muutokset tuntuivat olevan aineiston perusteella positiivisia, tai ainakin neutraaleja. Sama ilmiö on tullut esiin Jeena Ranckenin väitöskirjassa, jossa hän tutki yliluonnollisten kokemusten saamia merkityksiä. Rancken huomasi tutkimuksessaan, että kokemuksista kerrottaessa ihmiset korostivat niiden positiivisia puolia ja myönteisiä vaikutuksia – siitä huolimatta, että lähes puolet Ranckenin haastattelemissa ihmisistä oli kokenut kokemuksensa tapahtumahetkellä negatiiviseksi. Tätä voi kuitenkin ainakin osittain selittää kokemuksen mahdollisesti myöhemmin aiheuttamalla, positiivisilla muutoksilla elämään, sekä kokemuksesta seuranneen yliluonnollisen uskon herättämällä positiivisilla tunteilla. Rancken huomauttaa myös, että negatiivisten kokemusten kuvaaminen jälkikäteen elämää rikastavina tai opettavaisina kokemuksina on mahdollisesti yksi länsimaisen kulttuurin suosima kerronnan tapa, johon hänen informanttinsa omissa kertomuksissaan nojasivat. (Rancken 2017, 299–304.)

Omassa aineistossani yliluonnollisen uskon herättämät positiiviset tunteet näkyivät ainakin tiedon tai uskon saamisen luokassa, ja voi hyvin olla, että ihmiset haluavat selittää omia kokemuksiaan mieluummin positiivisen kuin negatiivisen kautta. Toisaalta aineistossa tuli näkyviin myös tapauksia, joissa kokijat eivät halunneet kokea vastaavaa kokemusta enää uudelleen, ja osa kertoi suoraan pitävänsä kokemustaan liian pelottavana tai ahdistavana moiseen. Voikin siis olla, että osalla vastaajista kokemus oli vaikuttanut heidän elämäänsä negatiivisesti, mutta he eivät syystä tai toisesta halunneet kertoa siitä, tai kysymyksenasettelu ei ollut oikeanlainen saadakseen myös nämä kokemukset näkyviin. Aineistoni perusteella kummat kokemukset olivat kuitenkin enimmäkseen saaneet kokijoidensa elämässä ja maailmankuvissa positiivisia merkityksiä, ja saattoivat vaikuttaa kokijoidensa elämiin niin pienillä kuin suurillakin tavoilla.

3.6 Kumma ja stigma

Omakohtaiset yliluonnolliset kokemukset ovat länsimaisessa, rationaalisessa kulttuurissa arkaluontoinen aihe – niiden voi paikoitellen katsoa olevan jopa tabu (Rancken 2017, 73). Vaikka tilanteen voi nähdä olevan muutoksessa kaiken aikaa, ja yliluonnollisten asioiden olevan aiempaa hyväksytympi osa länsimaista kulttuuria (ks. luku 1.3.2), ei ole kuitenkaan vaikea argumentoida, ettei kyseessä ole vielääkään täysin yhteiskunnallisesti

hyväksyttävä asia. Vaikka kummat kokemukset ovatkin varsin yleisiä (ks. esim. Wooffitt 1992; Rancken 2017; Honkasalo 2017; Ketola & Sohlberg 2022), niistä puhutaan harvoin, eikä kertomuksille ole olemassa virallista foorumia. Länsimaisessa kulttuurissa elää lisäksi vahvana käsitys siitä, etteivät niin kutsutut tavalliset ihmiset tulkitse ympäristön tapahtumia kovinkaan helposti yliluonnollisen tulkintakehyksen kautta: näin ollen ihminen, joka kokee kummia asioita, saa helposti maineen hyväuskoisena ja typeränä, yliluonnollisten asioiden kokijana. Pahimmillaan omista kokemuksista kertominen voi johtaa sosiaaliseen häpeäleimaan, stigmaan. Kummia kokenut voikin joutua hankalaan tilanteeseen: toisaalta hän haluaisi jakaa erikoisen kokemuksensa muiden ihmisten kanssa, mutta toisaalta hän ei kuitenkaan halua riskeerata omaa mainettaan tavallisena, rationaalisenä ihmisenä. (Rancken 2017, 74.)

Kummiin kokemuksiin liittyvä arkaluontoisuus heijastuu melkeinpä kaikkeen sitä koskettavaan – tieteelliseen tutkimukseen, yhteiskunnalliseen keskusteluun, ja ennen kaikkea kumman kohdanneiden omiin kokemuksiin ja käsityksiin kokemastaan. Tässä mielessä tämä käsittelyluku jatkaa edellisen luvun teemaa. Jeena Rancken on nostanut esiin tärkeän huomion, että se, kuinka moni ihminen kertoo yliluonnollisista kokemuksista ei ole mittari sille, kuinka moni niitä ylipäättään kokee: jos kyselyssä esimerkiksi kysytään kumman kohtaamisesta, voi moni päättää mieluummin vaieta kuin kertoa kokemuksistaan avoimesti (Rancken 2017, 75). Jos omasta kokemuksesta taas päättää kertoa, liittyy siihen usein varautuneisuutta ja melkeinpä anteeksipyytävyyttä. Esimerkiksi Diane E. Goldstein on nostanut esiin, että kummitustarinoita kerrotaan yleensä mielellään, mutta omien kummien kokemusten kohdalla kertominen on paljon varovaisempaa ja muistuttaa usein enemmän todistajalausuntoa kuin tarinan kertomista – kertojat varautuvat kerrottunsa negatiiviseen reaktioon (Goldstein 2007, 70–71; ks. myös Wooffitt 1992, 153). Vaikka oma tutkimukseni ei käsittelekään juuri kummista kokemuksista kertomisesta (esimerkkeinä tällaisista tutkimuksista ks. esim. Wooffitt 1992; Bennett 1999), kertoo tämä huomio mielestäni hyvin siitä, miten arasta aiheesta on kysymys. Tämä arkaluontoisuus näkyi monin tavoin myös omassa aineistossani: minun ei ollut alun perin edes tarkoitus tarkastella kummaan liittyvää stigmaa tässä tutkimuksessa, mutta sen selkeä esiintyvyys aineistossa sai minut muuttamaan mieleni. Näkökulmansa puolesta kummaan liittyvä stigma kiinnittyi kolmanteen tutkimuskysymykseeni, siihen, miten kokemukset ovat vaikuttaneet kokijoihinsa, joten päädyin lisäämään sen alakysymykseksi tämän tutkimuskysymyksen alle.

Yksi tapa, jolla kummien kokemusten arkaluontoisuus näkyi aineistossani, on se, keille kokijat olivat kertoneet kokemuksistaan. Esimerkiksi Gillian Bennett on nostanut esiin näkökulman, että kummallisista tapahtumista kertominen muille voi olla kokijalle yksi tapa käsitellä niitä (Bennett 1999, 45). Vaikka tämä ei olekaan ainoa mahdollinen motiivi omakohtaisista kummista kokemuksista kertomiseen (ks. Enges 2012, 268–269), ei ole kuitenkaan yhdentekevää, kokevatko ihmiset, että he voivat puhua kokemuksistaan muille. Kaikki aineiston vastaajat eivät kommentoineet asiaa, mutta lähes puolessa vastauksista tuli esiin jonkinlainen varovaisuus kertomisen suhteen, tai kertomisen rajoittaminen tiettyihin ihmisiin – suurin osa niistä vastaajista, jotka olivat kertoneet kokemastaan, olivat kertoneet siitä vain itselleen läheisille ihmisille, kuten perheenjäsenille, ystäville tai kumppaneille. Osa vastaajista lisäsi vastauksiinsa myös tiedon, että he kertoivat omakohtaisista kokemuksistaan vain sellaisille läheisille, joiden arvelivat olevan avoimia tällaisille asioille, tai joilla on samantapaisia kokemuksia. Tämä on varsin ymmärrettävää: esimerkiksi Kirsi Kanerva on todennut, että arkaluontoisista asioista kerrotaan herkemmin turvalliseksi koetuissa sosiaalisissa tilanteissa, esimerkiksi juuri saman kokeneiden läheisten kesken (Kanerva 2017, 97). Yksi vastaaja kommentoi asiaa näin:

Olen kertonut tapahtumasta parille perheenjäsenelleni sekä joillekin läheisille ystävilleni. Heille kerroin kokemuksestani, koska oudot kokemukset olivat yleisemmin tulleet puheeksi, ja osa heistä jakoi minulle omia kokemuksiaan. Tunnin lisäksi heidät hyvin ja tiesin, että he osaisivat suhtautua kokemukseeni ymmärtävästi ja asiallisesti. Muille ihmisille en ole kokemuksesta kertonut lähinnä siksi, että selittämättömistä kokemuksista ei yleensä puhuta vieraampien ihmisten kanssa. Toisaalta, vaikka aihepiiri tulisi puheeksi, en välttämättä jakaisi kokemustani vieraampien ihmisten kanssa, koska se on sen verran henkilökohtainen ja arkaluonteinen. #1

Vastauksessa tulee mielestäni hyvin esiin varovaisuus kummasta kokemuksesta kerrottaessa: vastaaja on kertonut kokemuksestaan ensisijaisesti niille läheisille ihmisille, jotka osaavat suhtautua kokemukseen ymmärtävästi eivätkä vähättele sitä. Lisäksi kokemus tuntuu vastaajasta sen verran arkaluonteiselta, ettei hän jakaisi sitä tuntemattomampien kanssa, vaikka asia tulisikin puheeksi. Kuten vastaaja itse hyvin totesi, kummista kokemuksista ei yleensä puhuta vieraammille ihmisille: niiden jakaminen kuuluu luotetulle lähipiirille.

Omasta kummasta kokemuksesta saatettiin kertoa läheisille myös siinä tapauksessa, että asia koski heitä jollakin tavalla: tällainen tapaus saattoi olla vaikkapa kuolleen sukulaisten näkeminen. Näin kaikki läheiset pääsivät jakamaan kokemuksen tuoman lohdutuk-

sen ja ihmetyksen tunteen. Yksi vastaaja, joka oli kokemuksensa aikana nähnyt kuolleen pikkuserkkunsa enkelinä, kertoi asiasta näin: ”Olen kertonut useille ihmisille kokemuksestani. Tiesin, että esimerkiksi perheeni ei pidä minua hulluna tämän takia, sillä äitini isä on myös nähnyt enkelin. Halusin kertoa tämän perheelleni myös, jotta voisin tuoda heille mielenrauhaa tiedolla, että serkullani on kaikki hyvin tuonpuoleisessa.” (#8). Koti ja läheiset ovat monille ihmisille tärkeitä, joten ei ole mielestäni ihmeäkään, että kummista kokemuksista kerrotaan helpommin perhepiirissä, etenkin tapauksissa, joissa kokemus koskee rakasta läheistä. Koski ja Järvenpää ovat tuoneet esiin, että perheessä tapahtuneet ja kerrotut kummat kokemukset ovat monella tapaa yksityisempiä kuin laajemmin kerrotut: kotonaan ihmiset voivat ylipäättään kertoa, hyväksyä ja esittää tulkin-toja, joita eivät kenties koskaan uskaltaisi kertoa vaikkapa omalla työpaikallaan. Lisäksi, jos kyseessä on omaa kuollutta läheistä koskeva kokemus, kokijan ei tarvitse selittää sen merkityksellisyyttä eläville läheisilleen: nämäkin ovat tunteneet vainajan, ja ymmärtävät näin ollen kokemuksen merkityksellisyyden. (Koski & Järvenpää 2017, 290.) Kokemuksen ei kuitenkaan tarvinnut välttämättä liittyä mihinkään kaikkia koskevaan asiaan, jotta siitä kerrottiin. Läheisille saatettiin aineistossa kertoa kokemuksesta myös siinä tapauksessa, että kokija kaipasi vertaistukea tai lohdutusta kokemansa jälkeen.

Kummiin kokemuksiin liittyvä stigma tuli aineistossa esiin myös muilla tavoilla. Noin puolet kyselyyn vastanneista kommentoi ainakin jollakin tavalla kummien kokemusten arkaluontoisuutta, tai sitä, miten se oli vaikuttanut heidän elämäänsä kumman kokemuksen kokijoina. Aineistossa mainittiin esimerkiksi kokemuksesta kertomatta jättäminen hulluksi leimautumisen pelossa, ajatus siitä, että kokemus voisi tehdä kokijastaan jollakin tavalla heikomman muiden silmissä sekä epäily, että kertominen johtaisi väistämättä vain pilkkaan ja tapahtuneen mitätöintiin. Yksi vastaaja esimerkiksi kommentoi asiaa näin: ”Olen kertonut läheisimmille ystäville mutta en yleensä kovin avoimesti puhu kokemuksista. Pääsyynä tähän se, että valtaosa tutuistani suhtautuu yliluonnollisiin asioihin hyvin skeptisesti ja pelkään että tulisin leimatuksi "hulluksi" jos kertoisin omista kokemuksistani avoimesti.” (#52). Toinen puolestaan totesi näin: ”Olen kertonut tapahtuneesta vain muutamille ihmisille. Ennen kertomista olen arvioinut, millaisen "hörhön" leiman saan tapahtuneesta kertomisen jälkeen. Jos olen arvellut tarinan kuulijan olevan avomielinen eikä välittömästi kyseenalaistavan tapahtunutta, olen saattanut kertoa siitä.” (#4). Nämä vastaukset tuovat mielestäni hyvin esiin sen, että vaikka kokemuksesta tahdottaisiinkin kertoa muille, ovat kertojat selkeästi tunteneet tarvetta pohtia, kenelle asi-

asta uskaltaa kertoa, tai kohdeltaisiinko heitä eri tavalla kertomisen jälkeen (ks. Kanerva 2017, 115; Korkeila & Koski 2017, 245). Muutamat vastaajat myös kommentoivat suoraan olevansa tietoisia, että aiheen ympärillä on paljon stigmaa.

Kummiin kokemuksiin liittyvät stereotypiat tulivat jonkin verran esiin aineistossa. Esimerkiksi melko yleinen ajatus siitä, että kumma kokemus johtuu esimerkiksi kokijan luonteesta, havaintovirheestä tai muuttuneesta tajunnantilasta (ks. esim. Hänninen 2009; Honko 1972; Bennett 1999; Koski & Järvenpää 2017; James 1982), tuli esiin osassa vastauksista: nämä vastaajat saattoivat esimerkiksi kertoa vastaustensa lomassa olevansa hyvin rationaalisia tai skeptisiä ihmisiä, tai korostaa, että he olivat kokemansa aikana hereillä, pirteitä ja tekemässä täysin tavallisia, arkisia asioita. Muutamissa vastauksissa tuli esiin myös stereotyyppinen käsitys kumman kokijoista outoina tai mieleltään järkyntyneinä ihmisinä. Tämä tuli esiin esimerkiksi jonkinlaisen sairauskohtauksen tai hulluksi tulemisen pohtimisessa kumman kokemuksen selitykseksi (ks. luku 3.4.3), mutta myös osan kokijoista suhtautumisessa omiin kokemuksiinsa tai toisiin ihmisiin, joilla on kummia kokemuksia. Yksi vastaaja esimerkiksi kommentoi näin: ”Olen kertonut muutamille ihmisille. En kuitenkaan kaikille läheisilleni, koska en halua saada henkisen tyyppin leimaa tai kimppuuni kaiken maailman kristallikivihippejä.” (#9). Toinen vastaaja, joka kertoi vastauksessaan omien kokemustensa lisäksi myös exänsä äidin kummista kokemuksista, kertoi puolestaan näin:

Exän äiti on ääriuskovainen ja luulee puhuvansa jumalan kanssa⁵. On välillä myös väittänyt että minulla on ollut jokin negatiivinen ajatus hänestä vaikka tilanne ei olisikaan ollut totta. [...] Tuntuu siltä että hänellä on todella pahoja mielenterveysongelmia. Tiedä sitten miten ne liittyvät siihen että hänellä on outoja kykyjä... #41

Molemmista vastauksista ilmenee käsitys yliluonnollisesta ja sen kanssa kosketuksissa olevista ihmisistä jonakin epäilyttävänä, jota olisi kenties syytä välttää: ensimmäinen vastaaja ei tahdo leimautua kummien kokijaksi tai saada epäilyttäviä kristallikivihippejä kimppuunsa, kun taas toinen pohtii, voisivatko hänen exänsä äidin kyvyt olla seurausta tämän uskonnollisesta vakaumuksesta tai mielen järkkymisestä. Suurin osa vastaajista ei ilmaise kantaansa näin selvästi, mutta omakohtaiset yliluonnolliset kokemukset voidaan silti selkeästi kokea epäilyttävinä ja ikävinä. Tämä tuli esiin esimerkiksi kysyttäessä, tahtoisivatko vastaajat kokea jotakin samantapaista uudelleen (ks. luku 3.2).

⁵ ks. T.M. Luhrmann 2012

Yksi asia, joka minua kiinnosti yliopisto-opiskelijoiden kummien kokemusten tutkimisen suhteen, oli se, tulisiko heidän asemansa yliopisto-opiskelijoina jotenkin esiin heidän vastauksissaan. Suurimmassa osassa vastauksista näin ei ollut: kokemukset eivät liittyneet yliopistoon, tai niitä ei refleктоitu opiskelijuutta vasten. Yhdeksän vastaajaa päätyi kuitenkin pohtimaan kummia kokemuksia suhteessa tieteeseen ja sen tuottaman tiedon asemaan ainakin jollakin tavalla, ja koska nämä pohdinnat sivusivat usein juuri kumman arkaluontoista asemaa, päätin sisällyttää ne tähän alalukuun.

Osassa vastauksista tieteellinen maailmankuva ohjasi ainakin jollakin tavalla sitä, miten kokijat käsittelivät omia kokemuksiaan tai kertoivat niistä: yksi vastaaja esimerkiksi totesi olevansa aina kokemuksistaan kertoessaan hyvin tietoinen, ettei hänellä ole tarjota niihin tieteellistä selitystä, kun taas toinen koki, ettei voinut kokemuksestaan huolimatta kunnolla uskoa henkien olemassaoloon, ennen kuin sille olisi tieteelliset todisteet. Muutamissa vastauksissa taas korostui tietynlainen turhautuminen tieteeseen, ja siihen, ettei yliluonnollisia kokemuksia oteta sen piirissä vakavasti. Yksi vastaaja esimerkiksi kommentoi, että ”Näitä asioita ei varmaan ole edes tutkittu kunnolla koska niitä pidetään höpö höpö-juttuina” (#41), kun taas toinen totesi näin:

Hyvin valikoiden kerron näistä. Varsinkaan tieteelliset tai akateemiset ympyrät eivät oikein tunnu hyväksyvän yliluonnollisia kokemuksia. Niitä kun ei voi "tieteellisesti tutkia tai todistaa". On myös ihmisiä, jotka eivät usko näihin ollenkaan tieteestä viisi, kuten isäni. Toisinaan näiltä ihmisiltä saa vastaukseksi, ettei voi kiistää yliluonnollisuutta sen vuoksi, ettei itse ole kokenut sitä, mutta ei voi uskoa siihen, koska ei ole omakohtaista kokemusta. #47

Tiede saatettiin kokea siis paitsi kokemukset potentiaalisesti jonakin päivänä mahdollisesti selittävänä tekijänä, myös ihmisten oikeiden kokemusten olemassaolon kieltävänä toimijana. Etenkin toisessa vastauksessa tulee hyvin esiin myös kummiin kokemuksiin liittyvä todistustaakka. Länsimaisessa tietoteoriassa korostetaan havaintojen ja tieteellisen tutkimuksen merkitystä ilmiön todistajina: jos jotakin ei voi suoraan havainnoida tai tutkia, ei se voi olla myöskään todellista. Kummat kokemukset kuitenkin ovat todellisia kokijoilleen, vaikka ovatkin muille usein näkymättömiä. Tämä johtaa helposti epäilyyn ja vaatimukseen todistaa kokemus objektiivisesti todeksi. (Honkasalo 2017a, 63–64.) Kumman kokijat voivatkin jäädä eräänlaiseen limboon: he itse ovat havainnoineet kumman todeksi, mutta eivät pysty todistamaan sen olemassaoloa muille vaaditulla tavalla. Kummasta tulee muille ihmisille totta vasta, kun he näkevät sen omin silmin tai jokin tutkimus todistaa sen olemassaolon: siihen asti asiaa ei voi tyydyttävästi todistaa

suuntaan eikä toiseen. Yksi vastaaja kommentoikin kumman ja sen kokijoiden yhteiskunnallista asemaa osuvasti näin:

Kokemukseni ovat saaneet minut tiedostamaan yliluonnollisen mahdollisen olemassaolon. Yleensä jätän yliluonnolliset kokemukseni omaan arvoonsa, koska yhteiskunta on rakennettu sille pohjalle, että yliluonnollista ei ole olemassa. Yhteiskunnassa on helpompi elää agnostikkona kuin uskojana, koska jokaiselle uskomukselle löytyy intohimoinen kieltäjä. [...] En oikeastaan tässä vaiheessa välitä tapahtuuko yliluonnollisia asioita vai ei. Olisi kätevämpi, jos yliluonnolliset kokemukset loppuisivat. #29

Vastaaja toteaa, että vaikka hänen kokemuksensa ovat saaneet hänet tiedostamaan yliluonnollisen mahdollisuuden, jättää hän silti kokemukset omaan arvoonsa, koska kokee voivansa elää modernissa yhteiskunnassa helpommin tällä asenteella. Vaikka kummat kokemukset ovatkin todellisia, olisi yksinkertaisesti helpompaa, jos ne loppuisivat: näin vastaajan oma kokemus ja yhteiskunnalliset arvot eivät olisi ristiriidassa.

4. Yhteenveto

4.1 Mitä aineisto kertoo yliopisto-opiskelijoiden kummista kokemuksista

Tutkimukseni tarkoituksena oli tarkastella yliopisto-opiskelijoiden omakohtaisia kummia kokemuksia niiden herättämien tunteiden ja pohdinnan näkökulmasta. Lisäksi halusin tarkastella, miksi kokemukset koettiin kummiksi, millaisia selitysmalleja niille annettiin sekä sitä, minkälaisia vaikutuksia kokemuksilla oli ollut kokijoihinsa. Päädyin tarkastelemaan aineistoa myös kummiin kokemukseen liittyvän stigman näkökulmasta, vaikka tämä ei ollut alkuperäinen tarkoitukseni. Julkaisin Webropol-kyselyni kahdelle yliopiston sähköpostilistalle 17.1.2023, ja suljin sen 16.2.2023, kun kysely oli saanut 53 vastausta. Kaikki vastaajat olivat Turun yliopiston opiskelijoita, jotka opiskelivat joko pää- tai sivuaineopintoja humanistisessa tai matemaattis-luonnontieteellisessä tiedekunnassa – suurin osa oli kuitenkin humanistisen tiedekunnan opiskelijoita. Vastaajien ikäjakauma oli melko laaja, mutta suurin osa vastaajista, noin 38 %, oli 22–27-vuotiaita. Lisäksi kaikista vastaajista noin 68 % oli naisia. 48 vastaajaa antoi luvan arkistoida vastauksensa HKTL-arkistoon tutkimuksen päätyttyä. Viisi kieltäytyi antamasta lupaa, joten hyödynnän heidän vastauksiaan osana tätä tutkimusta, mutta en luovuta niitä tutkimuksen loputtua arkistoon jatkokäyttöön.

Aineistoni vastaajat olivat kokeneet monenlaisia kummia kokemuksia. Tämän lisäksi osa vastaajista oli kokenut useamman kuin yhden kokemuksen. Aineiston käsittelyn ja analysoinnin helpottamiseksi jaoin siinä esiintyvät kummat kokemukset viiteen eri luokkaan: aistikokemuksiin, fyysiseen maailmaan vaikuttaviin kokemuksiin, enne- ja aavistuskokemuksiin, unikokemuksiin ja muihin kokemuksiin. Aistikokemukset olivat aineiston yleisin kokemusluokka, ja laskin siihen kuuluvaksi erilaiset, ensisijaisesti aistien kautta havaitut kummat kokemukset. Yleisimmät aistit, joilla kumma havaittiin, olivat aineistossa näkö ja kuulo, mutta aineistossa esiintyi myös tuntoaistilla havaittuja kokemuksia, sekä erilaisia vaikeammin määriteltäviä aistikokemuksia, kuten tunteet erilaisista energioista, katsotuksi tulemisesta tai läsnäolosta. Yleisimpiä aisteilla havaittuja kummia kokemuksia olivat erilaisten ihmismäisten hahmojen tai valon näkeminen ja äänen kuuleminen huoneista, joissa ei ollut ketään. Toinen aineistossa yleinen kokemusluokka olivat jollakin tavalla fyysiseen maailmaan vaikuttavat kokemukset. Tällaisista kokemuksista aineistossa yleisin oli esineiden selittämätön liike tai katoaminen kokijan niihin koskematta. Myös sähkölaitteisiin jollakin tavalla vaikuttaneita koke-

muksia esiintyi, esimerkiksi juuri sammutettujen valojen syttymisen muodossa. Kolmatta aineistossa esiintynyttä luokkaa, aavistuksia ja enteitä, yhdisti varsin selkeästi se, että kokemus oli vahvistunut kummaksi vasta myöhemmin, kun enne kävi jollakin tavalla toteen kokijan elämässä. Aavistus- ja ennekokemukset liittyivät aineistossa yleensä jollakin tavalla kokijan lähipiiriin, ja usein myös kuolemaan. Neljäntenä selkeänä kategoriana aineistostani nousivat erilaiset unikokemukset, joita erotti muista kokemuksista se, että kokija tiedosti olleensa unessa kokemuksensa aikana. Unikokemukset näyttäytyivät yleensä joko enneunina tai kuolleiden läheisten kohtaamisina, mutta aineistossa esiintyi myös muunlaisia unikokemuksia. Viidenneksi ja viimeiseksi kategoriaksi aineistosta muodostuivat muut kokemukset. Sisällytin tähän kategoriaan ne kokemukset, joiden kokemustapa oli jokin muu kuin edellä mainitut, mutta joita ei ollut aineistossa tarpeeksi, että ne muodostaisivat oman kokemuskategoriansa. Tällaisia kokemuksia olivat esimerkiksi dejá vu -tyyppiset kokemukset, ihmeparantumiset ja muistot entisistä elämistä. Lisäksi sisällytin kategoriaan myös niiden vastaajien vastaukset, jotka vastasivat kyselyyn vain kertoakseen, etteivät olleet kokeneet mitään yliluonnollista tai kummaa.

Kummat kokemukset olivat aineistossa herättäneet kokijoissaan kolmenlaisia emotionaalisia reaktioita: negatiivisia, positiivisia ja hämmentyneitä. Negatiiviset reaktiot ilmenivät kumman tapahtumahetkellä muun muassa pelon, kauhun tai ahdistuksen tunteina, tai esimerkiksi jähmettymisenä tai pakenemisena. Positiivisiin tunteisiin taas kuuluivat esimerkiksi rauhan, ilon ja lohdutuksen tuntemukset. Osa vastaajista puolestaan oli kokenut tapahtumahetkellä enimmäkseen hämmennystä, ihmetystä tai uteliaisuutta. Nämä kolme tunnekategoriaa ovat tulleet esiin myös aiemmissä kummiin kokemuksiin keskittyvissä tutkimuksissa (Kanerva 2017, 98–108). Huomionarvoista on, että kummaan kokemukseen liittyvät tunteet saattoivat muuttua ajan kuluessa: tapahtumahetkellä pelottava kokemus saattoi tuntua myöhemmin hämmentävältä, ja hämmennystä alun perin herättänyt lohduttavalta. Suurin osa aineiston vastaajista oli avoimia uusille kummille kokemuksille, osa tietyin reunaehdoin. Osa oli kuitenkin ehdottomasti sitä mieltä, etteivät tahtoisi kohdata kummaa uudelleen missään muodossa.

Aineistosta paljastui, että kokemuksen luokitteluun juuri kummaksi tai yliluonnolliseksi vaikutti eniten kokemuksen ilmestyminen itsessään. Suurin osa kyselyyn vastanneista oli sitä mieltä, että kokemus itsessään teki tilanteesta kumman: ilman kumman elementin ilmestymistä tilanne ei olisi eronnut tavallisesta arjesta. Etenkin ennekoke-

musten kohdalla tärkeäksi kummaksi tulkitsemisen tekijäksi nousi kuitenkin kokemuksen konteksti suhteessa myöhemmin tapahtuneeseen, enteen vihjaamaan tapahtumaan. Muita aineistossa esiintyneitä syitä pitää kokemuksesta kummana olivat kokemuksen toistuvuus, voimakkuus ja ainutlaatuisuus. Muutamat vastaajat myös kertoivat kokemuksen tuntuneen jollakin tavalla selkeästi erilaiselta kuin tavalliset, arkiset kokemukset, mutta tämä näkökulma tuli esiin vain muutamassa vastauksessa: voikin todeta, että suurimpaan osaan aineiston kokemuksista ei liittynyt muita kummaan viittaavia tekijöitä kuin kumma tapahtuma itsessään.

Kummille kokemuksille oli annettu aineistossa monenlaisia selitysmalleja. On myös syytä huomata, että suurin osa vastaajista oli ehtinyt pohtia monia eri selityksiä kokemukselleen ennen kuin oli päätyntä johonkin tiettyyn selitysmalliin. Kaikki vastaajat eivät myöskään olleet välttämättä löytäneet kokemukselleen yhtä tyydyttävältä tuntuvaa selitystä. Aineistosta nousi lopulta kolme toisistaan selkeästi erottuvaa selitysmalliluokkaa: tietoiset kummat toimijat, omat taidot, ajatukset tai tunteet sekä luonnolliset selitykset. Tietoisien kummien toimijoiden tapauksessa kokija oli tullut siihen tulokseen, että kokemuksen takana oli jonkinlainen kumma, mutta tiedostava olento, jonka toiminnalla oli jonkinlainen päämäärä. Yleisimpiä tällaisia toimijoita aineistossa olivat erilaiset kummitukset ja henget sekä kokijan kuolleet läheiset, mutta vastauksissa mainittiin myös esimerkiksi enkeleitä, ufoja, pahoja henkiä ja selittämättömiä energioita. Toinen aineistossa esiintynyt selitysluokka olivat kokijan omat taidot, tunteet tai ajatukset. Näissä selitysmalleissa kokija arveli olleensa jollakin tavalla itse osallisena kokemuksen aiheuttamisessa: hän saattoivat esimerkiksi arvella oman hankalan elämäntilanteensa tai vahvojen tunteidensa jollakin tavalla vetäneen kumman luokseen. Osa vastaajista puolestaan arveli, että heillä oli jonkinlainen henkilökohtainen taipumus kokea kummia asioita – tämä saattoi olla suvussa kulkeva taito tai luonteenlaatuun liittyvä ominaisuus. Muutamat totesivat kumman kokemisen olevan harjoitettavissa oleva taito, jonka kuka tahansa voi periaatteessa oppia. Kolmas aineistosta selkeästi erottuva selitysmalli olivat erilaiset luonnolliset selitykset. Jaoin selkeyden vuoksi tämän kategorian kahteen osaan: itsestä riippumattomiin ja itsestä riippuvaisiin luonnollisiin selityksiin. Itsestä riippumattomissa luonnollisissa selityksissä kokijat arvelivat kokemuksen johtuneen jostakin heistä riippumattomasta, mutta luonnollisesta tekijästä: tällaisia olivat esimerkiksi satutuma ja erilaiset ympäristön ominaisuudet, kuten erikoinen valaistus. Itsestä riippuvaisissa luonnollisissa selityksissä kokijat puolestaan pohtivat, olisiko kokemus voinut joh-

tua jostakin heihin itseensä liittyvästä luonnollisesta tekijästä, kuten muuttuneesta tajunnantilasta, liian vilkkaasta mielikuvituksesta, aivojen tuottamasta harhasta tai jopa kokijan oman mielen järkkymisestä. Mielenkiintoista aineistossa oli myös se, että lähes kaikki vastaajat, jotka olivat miettineet useampaa selitystä kokemukselleen, olivat miettineet luonnollisia selityksiä yhtenä mahdollisena selityksenä.

Tavat, joilla aineiston vastaajat olivat päätyneet erilaisiin selitysmalleihin, olivat myös varsin moninaiset. Noin kolmasosalla vastaajista kokemuksen konteksti oli vaikuttanut jollakin tavalla sen tulkintaan: esimerkiksi kuoleman läheisyys ja vastaajan oma, aiempi toiminta olivat yleisiä konteksteja, jotka vaikuttivat siihen, miten kokija päätyi selittämään kokemuksensa. Osa vastaajista taas toi esiin oman, jo olemassa olevan maailmankuvansa merkityksen. Jos vastaaja esimerkiksi uskoi enkeleihin, oli hänen helppo tulkita kokemuksensa enkelikokemukseksi, kun taas tieteellistä maailmankuvaa kannattava vastaaja saattoi kieltää yliluonnollisen kokemuksen mahdollisuuden täysin. Joillakin kokijoilla selitysmallin etsiminen oli pitkän selvitystyön tulos. Nämä vastaajat olivat selitystä pohiessaan turvautuneet esimerkiksi internettiin, aihetta käsittelevään kirjallisuuteen, omiin aiempiin kokemuksiinsa ja lähipiiriinsä vastaaviin kokemuksiin. Muutamat vastaajat toivat myös esiin, ettei heidän selitysmallinsa nojannut niinkään siihen, mitä he arvelivat, kuin siihen, mihin he tahtoivat uskoa: muutamat toivoivat kokemuksensa olleen kuolleen läheisen aiheuttama, kun taas yksi kommentoi uskovansa mieluummin kohdanneensa kumman toimijan, kuin siihen, että olisi tullut hulluksi.

Viimeinen päätutkimuskysymykseni oli selvittää, miten kokemukset olivat vaikuttaneet kokijoihinsa. Kaikilla vastaajilla kokemukset eivät olleet vaikuttaneet heihin millään tavalla, mutta niiden, joiden kokemukset olivat olleet vaikuttavia, vaikutustavat saattoi jakaa kahteen luokkaan: vaikutuksiin arkielämään ja vaikutuksiin maailmankatsomukseen. Vaikutukset arkielämään jakautuivat elämänlaatua parantaneisiin sekä omiin kiinnostuksenkohteisiin ja käytökseen vaikuttaneisiin kokemuksiin. Elämänlaadun parantumisen kohdalla kokemus oli jollakin tavalla parantanut kokijansa elämää – kokijat saattoivat kokea saaneensa kummasta kokemuksestaan esimerkiksi lohdutusta, turvallisuuden tunnetta tai rauhaa. Omiin kiinnostuksenkohteisiin ja käytökseen vaikuttaneet kokemukset puolestaan olivat esimerkiksi saaneet kokijansa kiinnostumaan yliluonnollisista ja henkisistä aiheista tai luottamaan enemmän intuitioonsa. Maailmankuvaan vaikuttaneet kokemukset jaoin kolmeen luokkaan: selittämättömyyden korostumiseen, tie-

don tai uskon saamiseen ja maailman avautumiseen. Selittämättömyyden korostumisessa kohtaaminen kumman kanssa oli saanut kokijan tiedostamaan, että maailmassa on paljon selittämättömiä asioita, joista ihmiset eivät tiedä. Tiedon tai uskon saamisessa kokemus taas oli vaikuttanut kokijansa maailmankuvaa jonkin tietyn, kokemukseen liittyvän osa-alueen kohdalla – muutamat olivat päätyneet jopa vaihtamaan uskontoa kokemuksensa seurauksena. Usein nämä muutokset liittyivät jollakin tavalla kuolemaan: kokija oli esimerkiksi saattanut alkaa pohtia kuolemanjälkeisen elämän mahdollisuutta. Maailman avautumisen kohdalla vastaajat puolestaan kuvailivat kokemuksen tehneen heistä avoimempia maailmaa ja yliluonnollisen mahdollisuutta kohtaan: he olivat esimerkiksi alkaneet uskoa yliluonnolliseen tai muuttuneet avoimemmiksi, suvaitsevaisemmiksi ja uteliaammiksi. Mielenkiintoista kaikissa yllä mainituissa luokissa on mielestäni se, että kumma kokemus oli vaikuttanut kokijaansa jollakin tavalla positiivisesti: negatiivisia vaikutuksia ei aineistossa selkeästi mainittu.

Päädyin tässä tutkimuksessa tarkastelemaan aineistoani myös kummaan liittyvän stigmatin kautta: tämä ei ollut alkuperäinen tarkoitukseni, mutta aihe tuli aineistossa sen verran selkeästi esiin, että tunsin tarpeelliseksi ottaa sen osaksi tutkimuskysymyksiäni. Kummaan liittyvä stigma näkyi aineistossa ensisijaisesti siinä, kenelle kummasta kokemuksesta uskallettiin kertoa: useimmiten kokijat olivat kertoneet kokemastaan vain lähipiirilleen, ja sielläkin vain ihmisille, joiden arvelivat olevan hyväksyviä kokemusta kohtaan. Myös kumman arkaluontoisuutta kommentoitiin. Vastaajat kertoivat esimerkiksi pelkäävänsä hulluksi leimautumista, jos kertovat kokemuksestaan, tai arvelivat että kertominen johtaisi vain pilkkaan. Tämä näkyi myös kyselyn vastauksissa: vastaajat saattoivat esimerkiksi korostaa olleensa kokemuksensa aikana hereillä, pirteitä, arkisessa kontekstissa ja täysissä mielen ja ruumiin voimissa. Muutamilla vastaajilla vaikutti myös olevan varsin negatiivinen kuva yliluonnollisia asioita kokevista ihmisistä, vaikka he itsekin olivat kokeneet kummia asioita. Tämä saattoikin olla yksi vaikuttava tekijä, miksi osa vastaajista ei tahtonut kokea yliluonnollisia asioita toista kertaa. Muutamissa vastauksissa korostui myös länsimaisen, tieteellisen maailmankuvan rooli kummien kokemusten marginalisoijana: kokijat saattoivat esimerkiksi todeta, ettei kummiin kokemuksiin uskota tai niitä ei tutkita kunnolla tieteen piirissä, vaikka kokemuksina ne ovat täysin todellisia. Yksi vastaaja nosti esiin huomion, että nykyaikaisessa yhteiskunnassa olisi helpompi elää, jos ei kokisi kummia kokemuksia – yhteiskunnalla kun on varsin selkeä käsitys, ettei yliluonnollisia ilmiöitä ole olemassakaan.

Kaiken kaikkiaan yliopisto-opiskelijoiden kummat kokemukset ja niihin liittyvä pohdinta osoittautuivat aineistossa moninaisiksi. Kumman kohtaaminen oli selkeästi herättänyt kyselyn vastaajissa paljon mielteitä ja spekulatiota, jotka joistakin yhteisistä elementeistä huolimatta olivat jokaiselle kokijalle ainutlaatuisia. Aineiston perusteella voikin mielestäni todeta, että kummat kokemukset vaikuttavat olevan varsin henkilökohtaisia ja uniikkeja asioita, ja niihin suhtautuminen vaihtelee paljon eri ihmisten välillä. Joihinkin kokemus ei ollut vaikuttanut juuri ollenkaan, kun taas joillekin se oli saattanut nousta hyvinkin merkitykselliseksi ja tärkeäksi tapahtumaksi – on ihmisestä itsestään kiinni, miten hän päätyy suhtautumaan kokemaansa. Vaikka aineistoni perusteella ei voikaan tehdä laajempia yliopisto-opiskelijoiden kummiin kokemuksiin liittyviä yleistyksiä, toivon kuitenkin, että tutkimukseni on tarjonnut mielenkiintoisen ikkunan niiden maailmaan. Käsittelen seuraavissa luvuissa vielä tutkimukseni johtopäätöksiä sekä aiheen jatkotutkimusmahdollisuuksia, ennen kuin lopetan gradutyöni omaan pohdintaani kummista kokemuksista ja niihin suhtautumisesta.

4.2 Johtopäätökset

Ensimmäinen asia, jonka tutkimukseni osoittaa, on se, että omakohtaisia kummia kokemuksia esiintyy myös nuorempien suomalaisten keskuudessa. Vaikka graduni ei vastaakaan kysymykseen siitä, kuinka moni yliopisto-opiskelija keskimäärin on kokenut jotakin, jonka tulkitsee yliluonnolliseksi tai selittämättömäksi, on jo pelkkä todiste siitä, että kummia kokemuksia esiintyy heidän joukossaan, mielestäni huomionarvoinen tutkimustulos. Kuten luvussa 1.3 tuli esiin, länsimaisen tieteen kentällä on vallinnut käsitys, että yliluonnollinen olisi jonkinlainen katoava tai vähintäänkin voimiaan menettävä ilmiö, jonka modernisaatio ja tieteen kehitys syrjäyttäisivät lopulta kokonaan. Vaikka tämä käsitys onkin myöhemmin osoittautunut ainakin osittain vääräksi uudenlaisen henkisyyden nousun myötä (ks. luku 1.3.2), vallitsee yhteiskunnallisella tasolla silti ajatus, ettei kummaa ilmiönä ole olemassakaan, tai jos sitä koetaan, ovat kokijat pakosti joko taikauskaisia, vanhempia, kouluttamattomia, tai heidän havaintojensa taso on jonkin tavalla alentunut (ks. Rancken 2017, 1; Virtanen 1977, 16, 20; Hänninen 2009, 51). Oma aineistoni kuitenkin haastaa tämän stereotypian (ks. myös Hänninen 2009). Kyselyn vastaajat olivat enimmäkseen nuoria, kaikki olivat ainakin jossakin määrin korkeakoulutettuja, ja osa vastaajista päätyi myös erikseen korostamaan vastauksissaan, etteivät he ole taikauskaisia ja että heidän havaintojensa taso kokemuksen aikana oli täysin tavallinen. Nämä havainnot aineistosta osoittavat mielestäni sen, että kummien kokemi-

nen ei ole ainakaan koulutuksesta tai iästä kiinni: niitä voi kohdata kuka tahansa, taustasta riippumatta. Tämä ei kuitenkaan tarkoita, etteikö juuri nuorempien ihmisten kummien kokemusten tutkimusta kannattaisi jatkaa.

Yksi syy, miksi tartuin gradussani juuri yliopisto-opiskelijoiden kummiin kokemuksiin, oli se, ettei aihetta oltu juurikaan tutkittu Suomessa nuorempien ihmisten näkökulmasta. Tähän ovat kiinnittäneet huomiota myös aiheen aiemmat tutkijat: monissa kummia kokemuksia käsittelevissä tutkimuksissa on pohdittu, miksi niihin ei ole päätytty mukaan myös keski-ikältään nuorempien ihmisten kokemuksia. Marja-Liisa Honkasalo on esittänyt, että nuorten puuttuminen tutkimuksista voisi johtua yhteiskunnan moniarvoistumisesta ja arvojen yksilöitymisestä, joiden seurauksena nuoremmat ihmiset eivät kenties ole niin huolissaan siitä, että heidän kokemuksensa poikkeavat valtavirrasta (Honkasalo 2017a, 26). Näin ollen he eivät kenties kokisi tarvetta ottaa yhteyttä tutkijoihin kertoakseen kokemuksistaan. Mielestäni oma tutkimukseni kuitenkin haastaa tämän päätelmän. Yli puolessa saamistani vastauksista tuli jollakin tavalla esiin kummiin kokemuksiin liittyvä stigma, ja suuri osa vastaajista oli joutunut miettimään, kenelle he uskaltavat kokemuksistaan kertoa (ks. luku 3.6). Mielestäni tämä osoittaa, että yhteiskunnan moniarvoistuminen ei ole poistanut ainakaan yliopisto-opiskelijoiden keskuudesta huolta siitä, että omat kokemukset poikkeavat liikaa valtavirrasta.

Selitystä siihen, miksi nuorten kokemukset puuttuvat aiemmista kummia kokemuksia käsittelevistä tutkimuksista, on mielestäni parempi etsiä niiden aineistonkeruutavoista. Varsin suuri osa suomalaisia kummia kokemuksia tutkimuksissaan käsitelleistä tutkijoista on tiedottanut tutkimuksesta tai kerännyt aineistonsa lehti-ilmoitusten tai kirjeiden kautta. Näin tekivät niin Leea Virtanen, Kirsi Hänninen kuin Jeena Ranckenkin – Honkasalon ja Kosken toimittaman kokoomateoksen aineisto puolestaan kertyi spontaanisti lähetettyjen kirjeiden kautta, kun tutkimushankkeesta oli ensin uutisoitu mediassa. Lehti-ilmoitus tai radiossa kerrottu keräyskutsu eivät kuitenkaan välttämättä tavoita nuorempia ihmisiä samalla tavalla kuin vanhempia: niistäkin nuorista, jotka lukevat perinteisiä paperilehtiä, kovin moni ei oman kokemukseni mukaan luultavasti vastaisi lehti-ilmoitukseen, jossa pyydetään kertomaan omakohtaisista kummista kokemuksista. Sen sijaan esimerkiksi internetin kautta julkaistu tai siellä täytettävissä oleva kysely voisi toimia paremmin, jos tutkija haluaa tarkastella juuri nuorten ihmisten kokemuksia: oman tutkimukseni aineistonkeruu osoittaa tämän. Tutkimukseni osoittaa mielestäni

myös, että nuorten ihmisten yliluonnolliset kokemukset ovat vielä melko tutkimaton kenttä, jolla on kuitenkin paljon potentiaalia. Kokemuksia on, ja niistä kerrotaan oikeita kanavia pitkin, mikä takaa, että aiheesta riittää tutkittavaa vielä monelle tulevallekin tutkijalle.

Vaikka ikäryhmä on eri, on aineistostani silti löydettävissä varsin paljon yhtymäkohtia aiempiin kummia kokemuksia käsitteleviin tutkimuksiin. Vastaajien kuvailemat kummat kokemukset vastasivat ainakin jossakin määrin aiemmissä tutkimuksissa kuvailtuja elämysaiheita: aistikokemuksia, fyysisen maailman muutoksia, enteitä ja unikokemuksia esiintyi sekä omassa aineistossani, että esimerkiksi Mieli ja toinen -kirjeaineistossa ja Leea Virtasen 1970-luvun tutkimuksissa, joskin eri kokemusten painotukset ja yleisyys saattoivat olla hieman erilaisia. Jollakin tavalla kuolemaan liittyvien kokemusten esiintyvyys myös omassa aineistossani antaa ymmärtää kuoleman olevan edelleen varsin yleinen kummien kokemusten aihe ja konteksti nykypäivänä, joskaan samalle esiintyvyyden asteelle kuin esimerkiksi Leea Virtasen aineistossa ei päästä – tämä tosin selittyy oletettavasti sillä, että Virtasen aineistossa esiintyi paljon sotaan liittyviä kokemuksia. Myös kumman kokemuksen kokemiseen liittyvät tunnereaktiot olivat omassa aineistossani samankaltaisia kuin aiemmissä tutkimuksissa, joten tässä eri ikäryhmien välillä ei vaikuta olevan suuria eroja. Kokemukselle annettavien selitysten kohdalla kiinnostavaksi eroksi nousi kuitenkin se, ettei omassa aineistossani esiintynyt lainkaan samoissa määrin aiemmissä tutkimuksissa varsin yleisiä kristinuskoon pohjautuvia selitysmalleja (ks. Koski & Järvenpää 2017, 285–288). Joitakin mainintoja esimerkiksi enkeleistä ja pyhimyksistä toki löytyi, mutta selkeästi kristinuskoon pohjautuva tulkintakehys jäi kyselyvastauksissa sen verran vähälle käytölle, ettei siitä olisi muodostunut omaa kategoriaansa: paljon yleisempää oli esimerkiksi kummittelun tai kuolleiden läheisten vierailun mahdollisuuden pohtiminen. Aineistoni ei toki ollut niin suuri, että tästä huomiosta voisi vetää laajempia johtopäätöksiä, mutta havainto on mielestäni silti kiinnostava. Se tuntuu myös olevan linjassa suomalaisen uskonnollisuuden yleisten kehityskulkujen kanssa: esimerkiksi Kirkon tutkimuskeskus on havainnut, että nuoret ihmiset kokevat uskonnon yleensä itselleen vähemmän merkitykselliseksi asiaksi kuin vanhemmat (Ketola 2020, 17, 38–39). Voikin siis olla, että länsimaiden sekularisaatio-prosessi ja moderni henkisyiden kehitys (ks. luku 1.3.2) näkyvät aineistossani ensisijaisesti institutionaalisen uskonnollisuuden vallan vähentymisenä nuorten ihmisten maailmankuvissa kummien kokemusten katoamisen sijaan. Tämä näkökulma tarvitsisi kui-

tenkin lisätutkimusta. Aineistosta esiin nostamani teemoittelut eroavat muutenkin jonkin verran aiempien tutkimusten kategorisoinneista (ks. esim. luku 3.5), joten toivon niiden voivan hyödyttää tai täydentää kummiin kokemuksiin liittyviä kategorisointeja tulevissa tutkimuksissa.

Kuten jo aiemmin mainitsin, hyödynsin aineistoni analysoinnissa Marja-Liisa Honkasalon ja Kaarina Kosken toimittamassa *Mielen rajoilla* -kokoomateoksessa esiteltyä kumman käsitettä. Käsitteeseen kuuluu olennaisena osana tietynlainen epämääräisyys ja vaikeasti kuvailtavuus, mutta Honkasalo on määritellyt kumman kokemuksen erottuvan olennaisesti uskonnollisista ja mystisistä kokemuksista ainakin neljällä tavalla: kumman kohtaamiseen ei kuulu mystisille kokemuksille ominaista antautuvuuden, passiivisuuden ja sulautumisen tunnetta, ne sijoittuvat arkiseen kontekstiin rituaalisen kontekstin sijaan, ruumiillisuus tulee niissä yleensä jollakin tavalla esiin, ja kokemusten tulkinta ei ole uskonnollisen kielen ja kontekstin ohjaamaa. Lisäksi kumman kokemuksen kokenut on yleensä tietoinen siitä, että riippumatta hänen omasta suhtautumisestaan kokemukseensa, valtakulttuuri suhtautuu vastaavanlaisiin kokemuksiin yleensä vähintäänkin epäilevästi, vaikkakaan tätä aspektia Honkasalo ei ole ymmärtääkseni määritellyt virallisesti kumman tunnusmerkiksi. (Honkasalo 2017a, 33–35).

Vaikka en aineistonkeruukyselyssäni kysynyt suoraan sellaisia kysymyksiä, joiden avulla kumman kriteerien täyttymistä voisi systemaattisesti tarkastella, on omassa aineistosani silti havaittavissa paljon piirteitä, jotka sopivat Honkasalon määritelmään. Kokemukset esimerkiksi sijoittuivat melkein pä poikkeuksetta jonkinlaiseen arkiseen kontekstiin (ks. luku 3.3), eikä niiden kuvailussa ollut juurikaan havaittavissa passiivisuuden tai antautuvuuden tunteita: päinvastoin, kokijat olivat usein selkeästi reagoineet tapahtuneeseen jollakin tavalla, kuten etsimällä sen lähdeä. Myös ruumiillisuuden aspekti tuli aineistossa esiin kokemusten herättämien voimakkaiden tunteiden, sekä aineistossa muutamia kertoja mainittujen vahvojen kehollisten reaktioiden kautta (ks. luku 3.2). Vaikka muutamat vastaajat tarkastelivatkin kokemuksiaan kristinuskon kautta, esimerkiksi tulkitsemalla näkemänsä olennon enkeliksi tai kokemuksen johdatukseksi, ei voi kuitenkaan mielestäni todeta, että uskonnollinen kieli olisi yleisellä tasolla ohjannut kokemuksia. Sen sijaan erilaisia selityksiä kokemuksille oli etsitty monistakin eri läheistä (ks. luku 3.4), mikä tukee käsitystä kummasta ylijäämäkategoriana, jolla ei ole omaa kielellistä ja tulkinnallista kehystä. Tämän lisäksi aineiston vastaajista suuri osa kom-

mentoi kummaan liittyvää stigmaa jollakin tavalla, ja kertoi sen vaikuttaneen esimerkiksi siihen, keille he olivat kokeneet voivansa kertoa kokemuksesta (ks. luku 3.6), mikä osoittaa vastaajien olleen tietoisia siitä, ettei valtakulttuuri välttämättä suhtaudu kokemuksiin hyväksyvästi. Voikin siis todeta, että oma aineistoni tuntuu tukevan *Mielen rajoilla* -teoksessa esiteltyjen kummaa kokemusta määrittävien tekijöiden esiintyvyyttä myös nuorempien ikäryhmien kohdalla.

Analyttisen käsitteen ja teorian lisäksi kumman käsite palveli työtäni myös muilla tavoin. Se toimi etenkin työni alkuvaiheessa ja kyselypyynnön laatimisen aikana tärkeänä sateenvarjoterminä monille erilaisille kokemuksille, joita kuitenkin yhdisti se, että niissä kaikissa oli jotakin kummaa tai arkeen sopimatonta. Kumma terminä pitää sisällään käsityksen koettujen kokemusten kummallisuudesta, hämmentävyydestä ja poikkeuksellisuudesta kokijoilleen: tämä olikin se näkökulma, josta käsin lähdin tutkimusprosessisani liikkeelle. Aineistoni vastaajat olivat kokeneet monenlaisia asioita. He olivat tulkinneet, tunteneet, pohtineet ja muuttuneet eri tavoin toisiinsa nähden. Mutta heitä kaikkia yhdisti kumman kokemuksen kokeminen – he olivat kokeneet jotakin erityistä, hämmentävää, kummallista, epäilyttävää, kenties jopa täysin selittämätöntä. Kumma terminä toi nämä erilaiset kokemukset yhteen. Jos olisin pyytänyt vastaajiani kertomaan esimerkiksi pelkistä yliluonnollisista kokemuksista, ja käyttänyt yliluonnollisen käsitettä teoreettisena pohjanani, olisi aineistoni voinut olla erilainen, enkä olisi välttämättä osannut tarkastella sitä yhtä monipuolisesti kuin nyt. Kumma osoittautuikin mielestäni varsin käyttökelpoiseksi analyysin apuvälineeksi, ja voin helposti nähdä, että sitä voisi soveltaa myös tuleviin tutkimuksiin, joita aiheen ympärillä tehdään.

Entä mitä tutkimukseni paljasti itse kummasta ilmiönä? Kiinnitin jo luvussa 1.5.3 huomiota siihen, että kumma terminä määrittyy ennen kaikkea sen perusteella, mitä se ei ole – ei sen perusteella mitä se on, kuten monissa muissa käsitteissä. Honkasalon esittämistä kriteereistä huolimatta kumma on jotakin määrittelemätöntä: se on outoa, poikkeavaa, ei-arkista, ulkopuolista. Se jää tuttujen ja hyväksytyjen kulttuuristen konseptien ulkopuolelle (Koski & Järvenpää 2017, 297). Kummat kokemukset eivät yleensä esimerkiksi kuulu uskontojen piiriin, tai jos ne sellaisiksi lasketaan, ne eivät enää ole kummia: ne muuttuvat pyhiksi, mystisiksi, hyväksytyiksi. (Rancken 2017, 79–80; Korkeila & Koski 2017, 243–244). Rancken on huomauttanut, että erilaisia yliluonnolliseksi tai poikkeavaksi tulkittavia kokemuksia on niin paljon, ettei niille oikein voi määrittel-

lä yleispäteviä ja objektiivisia piirteitä, jotka pätsivät jokaiseen kokemukseen: näin ollen määritelmiä pakenevan luonteen voi nähdä yhtenä kokemuksia yhdistävänä tekijänä (Rancken 2017, 66). Korkeila ja Koski puolestaan ovat todenneet hyvin, että kumma luokittelemisen voi nähdä eräänlaisena kokemusten kodittomuutena (Korkeila & Koski 2017, 261). Kumman nimitys kuuluu ensisijaisesti kokemuksille, jotka eivät kuulu suoraan minnekään: ne eivät mahdu fyysiikkaan tai arkijärkeen, niille ei löydy sopivaa paikkaa modernista, länsimaisesta maailmankuvasta. Tässä mielessä huomion, että kumman kokijat ovat yleensä tietoisia valtakulttuurin käsityksestä kummasta jonakin marginaalisena ja olemattomana, voisi mielestäni lisätä kumman kriteerien joukkoon. Se tuli esiin omassa aineistossani sekä kokijoiden tietoisuudessa kummaan liittyvästä stigmasta, että siinä, miten samantapaisillekin kummille kokemuksille voitiin antaa useita erilaisia selitysmalleja: määritelmien ja raamien puutteessa hyvinkin monenlaiset selitykset ja tulkinnat voivat paikata aukon, jonka kumma kokemus voi jättää kokijansa maailmankuvaan. Ja juuri siinä kenties onkin kumman ydin: sitä ei voi ehkä koskaan selittää tavalla, joka olisi tyydyttävä kaikille sen kokeneille, koska se näyttäytyy eri ihmisille eri tavoin. Kummaa ei voi luontevasti määritellä sen perusteella mitä se on, koska mitä se on on varjo: ei valoa vaan valon puutetta, ei määritelmiä vaan määritelmien rakoja, ei tunnettua vaan piiloon jäänyttä, tutkimatonta. Kummaa itsessään ei voi ottaa kiinni ja laittaa mikroskoopin alle – sitä ei voi mitata eikä punnita. Ainoa aspekti, jonka tiede tällä hetkellä voi todella tavoittaa, ovat kumman kohdanneiden ihmisten kokemukset. Ja kuka tietää, ehkä jonakin päivänä tiedämme tarpeeksi, että meillä on mahdollisuus tarkastella myös kummaa itsessään ilmiönä. Ehkä silloin kumma voisi lopulta lakaista olemasta kummallista ja koditonta, ja muuttua tunnetuksi ja tutuksi, hyväksytyksi osaksi ihmisten elämää ja kokemusmaailmaa. On tietysti kysymys erikseen, olisiko kumma tällaisessa tapauksessa enää kummaa, vai jotakin muuta. Aiheesta saadun uuden tiedon merkitys kuitenkin luultavasti korvaisi määritelmän muuttamisesta aiheutuvan vaivan moneen kertaan.

4.3 Mahdollisuuksia jatkotutkimukseen

Oman kyselyni 53 vastausta osoittautuivat tämän työn puitteissa varsin kattavaksi ja monipuoliseksi tutkimusaineistoksi. Tutkimuksesta jäi kuitenkin pois monta näkökulmaa, joista käsin aineistoa olisi voinut hyödyntää. Tämä johtuu enimmäkseen gradutyöläse asetetuista puitteista: työ ei voi olla liian pitkä, eikä liian laaja. Se ei kuitenkaan tarkoita, ettenkö olisi voinut hyödyntää joitakin näkökulmia enemmän ja tarkemmin, kuin

mitä olen tässä työssä tehnyt. Esimerkiksi kummista kokemuksista kerrottaessa käytettävät kerronstrategiat ja niiden ilmentymät aineistossa jäivät työssäni vähälle käytölle, vaikka niistä joitakin huomioita teinkin – tämä on sinänsä sääli, sillä aineistoa olisi mielestäni voinut hyvin tarkastella myös tästä näkökulmasta. Omat tutkimuskysymykseni ja analyysitapani eivät kuitenkaan sopineet näkökulmaan kovin hyvin, ja tekstin pituuden puitteissa jätin sen enimmäkseen hyödyntämättä. Koska tarkoitukseni on kuitenkin arkistoida aineistoni tutkimuksen jälkeen HKTL-arkistoon, toivon, että joku tuleva tutkija pääsee jonakin päivänä hyödyntämään sitä myös tästä näkökulmasta.

Tutkimukseni on vain yksi katsaus yliopisto-opiskelijoiden kummien kokemusten maailmaan. Olen pyrkinyt tarkastelemaan omaa aineistoani kattavasti ja monipuolisesti, mutta aineiston pienuuden takia joitakin näkökulmia ja kokemuksia jäi varmasti piiloon. Mielestäni olisi kiinnostavaa toteuttaa samantapainen tutkimus esimerkiksi hieman eri menetelmin tai kysymyksin. Olisivatko vastaukset olleet erilaisia, jos olisin tehnyt kyselytutkimuksen sijaan haastattelututkimusta? Olisiko muista tiedekunnista tullut erilaisia kertomuksia ja näkemyksiä kummiin kokemuksiin? Miten omakohtaisiin kummiin kokemuksiin tai yliluonnolliseen yleisestikin suhtaudutaan yliopistomaailmassa? Kokisivatko vastaajat yliopisto-opintojen vaikuttaneen käsityksiinsä kummasta ja yliluonnollisesta, josta tästä kysyttäisiin? Miten opiskelijat arvelisivat suhtautuvansa kanssaopiskelijoihin, jos nämä kertoisivat kokeneensa kummia? Yliopisto-opiskelijoita ja heidän suhdettaan kummaan voisi tutkia myös lukemattomista muista näkökulmista. Tällaisia näkökulmia voisivat olla vaikkapa yliopiston yliluonnolliseen liittyvä folklore ja kampuskertomukset (ks. alaviite 3), sekä näiden näkyminen opiskelijaelämässä – Turun yliopiston opiskelijoiden on esimerkiksi mahdollista ostaa Aurajokituupparihaalarimerkki. Entäpä jos kohderyhmää vaihtaisi? Millaisia olisivat esimerkiksi teinien kummat kokemukset? Entä niiden ihmisten, jotka kokevat yliluonnollisen tavalliseksi ja saumattomaksi osaksi omaa elämäänsä? Kummien kokemusten kenttä on laaja, ja sen parissa voisi tehdä lukemattomia tutkimuksia ja tutkailla lukemattomia näkökulmia, kuten edellä oleva kysymysten ja ehdotusten lista osoittaa. Toivon, että myös tulevat tutkijat innostuvat näistä mahdollisuuksista ja tarttuvat niihin.

Kummien kokemusten suomalainen tieteellinen tutkimus on ottanut pitkiä harppauksia viime aikoina. Kauas on tultu Leea Virtasen tutkimusten vaikenemisesta kuoliaaksi 1970- ja 80-luvuilla. Aihe ei ole kuitenkaan missään nimessä loppuun kaluttu myöskään

laajemmassa yhteiskunnallisessa kontekstissa: kummien kokemusten tutkimuksen kentällä on mielestäni jäljellä vielä paljon kiinnostavia tutkimuskohteita, joihin tieteellinen tutkimus voisi tuoda lisävaloa.

Yksi näkökulma, josta nykyajan ihmisten kummia kokemuksia voisi lähestyä tulevissa tutkimuksissa, on kulttuurin, ja erityisesti populaarikulttuurin, vaikutus kokemuksiin ja niiden tulkitsemiseen. Annette Hill on huomauttanut, että käsitykset siitä, mikä on ylikuonnollista, ovat vahvasti sidoksissa ympäröivään kulttuuriin. Populaarikulttuuri muokkaa jatkuvasti käsitystä siitä, mitä ylikuonnollinen on ja millaisilla tavoilla se voidaan esittää erilaisissa medioissa – kumman kokijat taas ovat tietoisia kulttuurisesta ja sosiaalisesta kontekstista, johon heidän kokemuksensa sijoittuvat. (Hill 2011, 5.) Caron Lipman puolestaan on tuonut ilmi, että kulttuuriset, uskonnolliset ja kansanuskoon liittyvät uskomukset näkyvät kummien kokemusten tulkinnassa. Monilla hänen haastattelemissaan ihmisillä oli esimerkiksi varsin selkeitä käsityksiä siitä, miten kummitukset käyttäytyvät ja miten niiden kanssa kuuluisi toimia, ja he pohtivat ja refleктоivat omia kummituskokemuksiaan usein juuri näitä käsityksiä vasten. Lipman onkin pohtinut, missä määrin kulttuuriset käsitykset kummasta muokkaavat kummia kokemuksia, ja missä määrin ihmisten omat kummat kokemukset tuottavat uusia käsityksiä siitä, miten kumma käyttäytyy. (Lipman 2014, 161–164.) Kulttuurin vaikutus kokijoiden tulkintoihin omista kokemuksistaan tuli myös omassa aineistossani esiin jonkin verran, mutta ei erityisen paljon: niinpä olisikin kiinnostavaa tutkia, miten kulttuuriset kuvastot siitä, mitä ylikuonnollinen on, vaikuttavat ihmisten käsityksiin siitä ja omista kokemuksistaan. Tämän näkökulman kautta voisi mahdollisesti tarkastella myös kulttuurihypoteesin ja elämshypoteesin paikkansapitävyyttä nykyajassa – sivusin aihetta oman aineistoni kautta lyhyesti luvussa 3.4.4, jossa huomasin, että aineistostani löytyi merkkejä molempien hypoteesien paikkansapitävyydestä. Aineiston pienuus esti kuitenkin tekemästä niistä laajempia johtopäätöksiä. Kumman kulttuurista aspektia käsittelevän tutkimuksen ei tarvitsisi myöskään rajautua pelkästään kumman omakohtaisesti kohdanneisiin ihmisiin. Voisi olla kiinnostavaa selvittää, millaisia käsityksiä moderneilla, länsimaisilla ihmisillä on esimerkiksi siitä, mitä kummitukset, tontut ja haltijat ovat, miltä ne näyttävät, mitä ne tekevät ja miten niiden kanssa kuuluisi toimia. Vaikka henkilö ei uskoisi-kaan ylikuonnolliseen, on kaikilla ihmisillä kuitenkin jonkinlainen kulttuurinen käsitys siitä, mitä ylikuonnolliset toimijat ovat: olisi kiinnostavaa saada selville, millaisia piirteitä kummille toimijoille annetaan ja mihin nämä kuvaukset perustuvat.

Mielestäni kiinnostavaa voisi olla myös selvittää, miten nykyajan kummia toimijoita nimitään, ja mihin nimeäminen perustuu. Tämä kysymys, jos tutkimus aiheesta joskus tehtäisiin, linkittyisi luultavasti edellisen kappaleen tutkimusehdotukseen. Pohdin kummille toimijoille annettuja nimiä hieman jo luvussa 3.4.1, jossa yksi vastaaja oli esittänyt kohtaamalleen kummalle toimijalle useaa eri nimeä. Pasi Enges on huomauttanut, että samasta uskomusolennosta voidaan ajallisesti, paikallisesti ja eri konteksteissa käyttää useita eri nimityksiä, ja vastaavasti samalla nimellä voidaan kuvailla hyvinkin erilaisia olentoja. Jokaisella kulttuurilla on myös tietty määrä nimityksiä, joilla yliluonnollisia olentoja ylipäättään kutsutaan ja kuvaillaan: näihin nimityksiin sisältyy puolestaan käsityksiä olennon olemuksesta, toiminnasta ja ominaisuuksista. Enges onkin kuvaillut olentojen nimeämistä tavaksi jäsentää erilaisten kummien olentojen kirjo koherentiksi järjestelmäksi. Mielenkiintoisen tästä järjestelmästä tekee se, että nimitykset ovat monitulkintaisia ja niitä käytetään eri tavoin yksilö- ja tilannekohtaisesti. (Enges 2012, 125–126.) Niinpä olisikin kiinnostavaa tutkia, minkälaiseen merkitysten ja sanojen järjestelmään nykyajan uskomusolennot asettuvat. Miten ihmiset määrittelisivät aaveen tai kummituksen, entä rauhattoman sielun? Mitä eroa olisi tontulla ja haltijalla? Olisiko nimeämisessä havaittavissa kansainvälisiä vaikutteita, nimeäisikö joku tietynlaisen kummituksen mieluummin vaikkapa yüreiksi tai yokaiksi kuin aaveeksi? Tuntuisiko eri olentojen määrittelemisen määrittelijöistä enemmänkin turhauttavalta kuin kiinnostavalta, koska samalla nimityksellä voidaan eri konteksteissa viitata eri asioihin? Pelkästään tästä kysymyksestä ei kenties saisi tarpeeksi aineistoa yksittäiseen tutkimukseen, mutta mielestäni oli silti kiinnostavaa pohtia sitä samalla, kun kirjoitin tätä gradutyötä.

Vielä yksi hyvä syy aiheen jatkotutkimukselle on mielestäni kummaan liittyvän stigman ja arkaluontoisuuden purkaminen. Kuten tässä tutkimuksessa on mielestäni tullut hyvin ilmi, kummien kokemusten kokemiseen liittyy vielä nykyaikanakin varsin paljon varovaisuutta ja huolenaiheita: kokijat voivat esimerkiksi miettiä, ovatko he tulleet hulluiksi, murehtia, hylkäävätkö muut ihmiset heidät, jos saavat kuulla kokemuksesta, tai pelätä, ettei heitä oteta enää tosissaan, jos he kertovat. Samat huolenaiheet tulivat vastaan lähes jokaisessa ihmisten omia kummia kokemuksia käsitelleessä tutkimuksessa, jonka luin tämän gradun tekoa varten. Ja jokaisen maininnan kohdalla mieleeni tuli sama kysymys: miksi? Miksi kummat kokemukset ovat niin arkaluontoisia, että niistä kertomista täytyy pelätä? Miksi ihmisten täytyy kantaa kokemuksiaan yksin silloinkin, kun he eivät tätä tahtoisi tehdä? Miksi kummien kokemusten ja niiden kokijoiden hyljeksiminen on hy-

väksyttävämpää kuin heidän hyväksymisensä – mitä järkeä siinä on? Vastaus kaikkiin näihin kysymyksiin on sama: länsimaissa kummat kokemukset nähdään helposti joko mielenterveyden häiriöinä tai tieteellisen maailmankuvan haastajina, ja tästä syystä niitä marginalisoidaan. Sen sijaan että kokemusten olemassaolo hyväksyttäisiin, ne työnnetään yhteiskunnan laitamille, jossa ne eivät häiritse yhteiskunnan olemassa olevaa maailmankuvaa. Tämä ei kuitenkaan estä kokemuksia tulemasta: sen sijaan se marginalisoi niiden kokijat, jättäen heidät yksin kokemustensa ja niiden herättämien kysymysten kanssa. En väitä, etteivätkö kummat kokemukset voisi olla häiritseviä kokijalleen, tai kuulua jonkin mielenterveyden häiriön piiriin: jos ne häiritsevät elämää, on niihin ilman muuta oltava mahdollisuus hakea apua. Suurin osa kummista kokemuksista ei kuitenkaan ole tällaisia, eivätkä niitä kokeneet ihmiset ole yhtään sen epäluotettavampia tai epävakampia kuin kukaan muukaan. Kummia kokemuksia vain tapahtuu, ja niitä voi kohdata jokainen meistä ilman, että ne tekisivät meistä epävakaita, hulluja tai outoja.

Kummien kokemusten marginaalisuus juontuu mielestäni paljolti siitä, ettei niistä puhuta ilmiönä: kun jostakin ei ole saatavilla tieteellisesti tutkittua, eikä juuri muunkaanlais-takaan tietoa, se näyttäytyy helposti jonakin outona ja tuntemattomana, jonka kanssa ei kenties ole suotavaa olla kosketuksissa. Kummia kokemuksia käsittelevän tieteellisen tutkimuksen määrän kasvu viime vuosina osoittaa kuitenkin, että tämä käsitys voi olla hitaasti murtumassa. Tie ei ole kuitenkaan vielä raivattu: tarvitaan lisää tietoa ja tutkimusta, jotta kummiin kokemuksiin liittyviä stereotyyppioita voidaan toden teolla ruveta purkamaan. Yliluonnolliseen ei tarvitse uskoa, eikä sitä tarvitse haluta kokea ymmärtääkseen, että kummat kokemukset ovat kokijoilleen totta, ja että nämä ihmiset ansaitsevat tulla kuulluiksi ja uskotuiksi siinä missä kaikki muutkin. Kuten Korkeila ja Koski ovat hyvin ilmaisseet: ”Millaisia arvoja suomalaiset puolustavat sulkiessaan yhteisöstä henkilön, joka on kohdannut haltijan, enkelin tai edesmenneen omaisen, nähnyt taivaalla kaksi kuuta tai kuullut erikoisia ääniä?” (Korkeila & Koski 2017, 262). Tätä kysymystä voi meistä jokainen varmasti miettiä seuraavan kerran, kun joku uskaltautuu kertoamaan meille omasta kummasta kokemuksestaan. Ja sen sijaan, että kääntäisimme tälle ihmiselle selkämme, voimmekin ojentaa kätemme ja pyytää häntä kertomaan lisää.

5. Lähdeluettelo

- Alasuutari, Pertti 2011 (1993): *Laadullinen tutkimus 2.0*. Tampere: Vastapaino.
- Alasuutari, Varpu 2017: Kuolema, suru ja kummat kokemukset. Teoksessa Marja-Liisa Honkasalo & Kaarina Koski (toim.) *Mielen rajoilla: arjen kummat kokemukset*, 163–195. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 1432. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Andell, Kia & Harley Bergroth & Marja-Liisa Honkasalo 2019: Uncanny experiences as therapeutic events. Teoksessa Suvi Salmenniemi & Johanna Nurmi & Inna Perheentupa & Harley Bergroth (toim.) *Assembling Therapeutics. Cultures, Politics and Materiality*, 188–205. Lontoo: Routledge.
- Bennett, Gillian 1999: *”Alas, Poor Ghost!”: Traditions of Belief in Story and Discourse*. Logan: Utah State University Press. Saatavissa: <https://doi.org/10.2307/j.ctt46nwwn>
- Eliade, Mircea 2003 (1957): *Pyhä ja profaani*. Helsinki: Loki-kirjat.
- Ellis, Bill 2003: *Aliens, Ghosts, and Cults: Legends We Live*. Jackson: University Press of Mississippi.
- Enges, Pasi & Kirsi Hänninen 2015: Uskomuksellisia ilmiöitä nykyajassa. Teoksessa Pasi Enges & Kirsi Hänninen & Tuomas Hovi (toim.) *Kansanuskosta nykypäivän henkisyteen*, 8–14. Folkloristiikan julkaisuja 4. Turku: Turun yliopisto.
- Enges, Pasi & Kaarina Koski 2015: Kansanuskontutkimuksen suuntaviivoja muuttuvassa maailmassa. Teoksessa Pasi Enges & Kirsi Hänninen & Tuomas Hovi (toim.) *Kansanuskosta nykypäivän henkisyteen*, 15–45. Folkloristiikan julkaisuja 4. Turku: Turun yliopisto.
- Enges, Pasi 2004: Uskon ja epäuskon traditiot: Leea Virtanen, parapsykologia ja tutkijan suhde yliluonnolliseen. *Elore* 11(1). Saatavissa: <https://journal.fi/elore/article/view/78435>
- Enges, Pasi 2012: *”Minä melkein uskon”*. *Yliluonnollinen ja sen kohtaaminen tenon-saamelaisessa uskomusperinteessä*. Turun yliopiston julkaisuja. Sarja C, Scripta lingua

Fennica edita. Turku: Turun yliopisto. Saatavissa: <https://urn.fi/URN:ISBN:978-951-29-5003-4>

Gillham, Bill 2007 (2000): *Developing a Questionnaire*. Lontoo: Continuum International Publishing Group.

Goldstein, Diane E. & Sylvia Ann Grider & Jeannie Banks Thomas 2007: *Haunting Experiences: Ghosts in Contemporary Folklore*. Utah: Utah State University Press. Saatavissa: <https://doi.org/10.2307/j.ctt4cgmqg>

Goldstein, Diane E. 2007: Scientific Rationalism and Supernatural Experience Narratives. Teoksessa Diane E. Goldstein & Sylvia Ann Grider & Jeannie Banks Thomas: *Haunting Experiences: Ghosts in Contemporary Folklore*, 60–78. Utah: Utah State University Press.

Hill, Annette 2011: *Paranormal Media: Audiences, Spirits and Magic in Popular Culture*. New York: Routledge.

Hjelm, Titus 2022: Maallistuminen, uushenkisyys ja ”tahto uskontoon”: Uskontosociologian trendeistä. Teoksessa Tiina Mahlamäki & Minna Opas (toim.) *Uushenkisyys*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. Saatavissa: <https://doi.org/10.21435/tl.275>

HKTL-arkiston tietosuojailmoitus 2023. Saatavissa: <https://www.utu.fi/fi/yliopisto/humanistinen-tiedekunta/hctl-arkisto>

Honkasalo, Marja-Liisa & Kaarina Koski (toim.) 2017: *Mielen rajoilla: Arjen kummat kokemukset*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 1432. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Honkasalo, Marja-Liisa 2017a: Kirjoituksia elämästä. Teoksessa Marja-Liisa Honkasalo & Kaarina Koski (toim.) *Mielen rajoilla: arjen kummat kokemukset*, 11–84. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 1432. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Honkasalo, Marja-Liisa 2017b: Hipaisuja ja ryminää – aineellisten ja aineettomien toimijoiden jäljillä. Teoksessa Marja-Liisa Honkasalo & Kaarina Koski (toim.) *Mielen rajoilla: arjen kummat kokemukset*, 196–234. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 1432. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Honko, Lauri 1972: *Uskontotieteen näkökulmia*. Porvoo: Werner Söderström Osakeyhtiö.

Hufford, David J. 1982: *The Terror That Comes in the Night: An Experience-centered Study of Supernatural Assault Traditions*. Publications of the American Folklore Society, osa 7. Philadelphia: University of Pennsylvania Press.

Häkkinen, Antti & Mikko Salasuo 2015: Johdanto. Teoksessa Antti Häkkinen & Mikko Salasuo (toim.) *Salattu, hävetty, vaiettu: Miten tutkia piilossa olevia ilmiöitä*, 9–17. Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura, julkaisuja 161. Tampere: Vastapaino.

Hänninen, Kirsi 2009: *The Construction of Self in Finnish First-Person Supernatural Encounter Narratives*. Väitöskirja. Ohio State University. Saatavissa: http://rave.ohiolink.edu/etdc/view?acc_num=osu1261592657

James, William 1982 (1902): *The Varieties of Religious Experience: A Study in Human Nature*. New York: Philosophical Library.

Johansson, Katarina 2018: *Meningsskapande i samtiden - en fokusgruppundersökning om vad det innebär att tro på oförklarliga fenomen i ett sekulariserat senmodernt samhälle som Sverige*. Teologian ja uskontotieteen pro gradu -tutkielma. Lund: Lundin yliopisto. Saatavissa: <https://www.lunduniversity.lu.se/lup/publication/8950698>

Järvenpää, Juuso 2017: Katsaus suomalaisen rajatiedon historiaan. Teoksessa Marja-Liisa Honkasalo & Kaarina Koski (toim.) *Mielen rajoilla: arjen kummat kokemukset*, 302–318. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 1432. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Kanerva, Kirsi 2017: Kumma ja tunteet. Teoksessa Marja-Liisa Honkasalo & Kaarina Koski (toim.) *Mielen rajoilla: arjen kummat kokemukset*, 87–123. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 1432. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Ketola, Kimmo & Sohlberg, Jussi 2022: Ketkä näkevät enkeleitä? Suomalaisten yli-luonnolliset kokemukset ja enkeliusko kyselytutkimusten valossa. Teoksessa Tiina Mahlamäki & Minna Opas (toim.) *Uushenkisyys*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. Saatavissa: <https://doi.org/10.21435/tl.275>

Ketola, Kimmo 2020: Uskonto ja kulttuurin murros. Teoksessa Hanna Salomäki & Maarit Hytönen & Kimmo Ketola & Veli-Matti Salminen & Jussi Sohlberg (toim.) *Uskonto arjessa ja juhlassa: Suomen evankelis-luterilainen kirkko vuosina 2016–2019*, 12–44. Kirkon tutkimuskeskuksen julkaisuja 134. Vaasa: Grano Oy. Saatavissa: <https://julkaisut.evl.fi/catalog/Tutkimukset%20ja%20julkaisut/r/4238>

Korkeila, Jyrki & Koski, Kaarina 2017: Kummat kokemukset, häpeäleima ja psykoosit. Teoksessa Marja-Liisa Honkasalo & Kaarina Koski (toim.) *Mielen rajoilla: arjen kummat kokemukset*, 235–267. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 1432. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Koski, Kaarina & Honkasalo, Marja-Liisa 2015: Miten tutkia kummia kokemuksia? *Elore* 22(1), 1–31. Saatavissa: <https://doi.org/10.30666/elore.79186>

Koski, Kaarina & Järvenpää, Juuso 2017: Kummien kokemusten tulkinta. Teoksessa Marja-Liisa Honkasalo & Kaarina Koski (toim.) *Mielen rajoilla: arjen kummat kokemukset*, 271–301. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 1432. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Koski, Kaarina 2016: Yliluonnollista vai patologista? Yliluonnollisten kokemusten muuttuvat tulkinnat. *Elore* 23(1), 1–31. Saatavissa: <https://doi.org/10.30666/elore.79241>

Koski, Kaarina 2019: Palvotut, kiistetyt ja kuvitellut uskomusolennot. Teoksessa Pasi Enges & Kirsi Hänninen (toim.) *Hirvityksiä, haamuja ja henkioppaita: Kirjoituksia uskomusolennoista*, 13–46. Folkloristiikan julkaisuja 5. Turku: Turun yliopisto.

Laine, Timo 2001: Miten kokemusta voidaan tutkia? Fenomenologinen näkökulma. Teoksessa Juhani Aaltola & Raine Valli (toim.) *Ikkunoita tutkimusmetodeihin II: Näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin*, 26–43. Chydenius-instituutin julkaisuja 3/2001. Jyväskylä: PS-kustannus.

Lipman, Caron 2014: *Co-habiting with Ghosts: Knowledge, Experience, Belief and the Domestic Uncanny*. Lontoo: Routledge.

Luhrmann, T.M. 2012: *When God Talks Back: Understanding the American Evangelical Relationship with God*. New York: Random House.

Mahlamäki, Tiina 2017: Tieteen ja uskonnon rajoilla – matka jatkuu. Teoksessa Marja-Liisa Honkasalo & Kaarina Koski (toim.) *Mielen rajoilla: arjen kummat kokemukset*, 321–335. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 1432. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

McClenon, James 2000: Content Analysis of an Anomalous Memorata Collection: Testing Hypotheses Regarding Universal Features. *Sociology of Religion* 61(2), 155–169.

Myllyniemi, Satumaarit 2021: *Yliluonnollinen sota: 1939–1945*. Kirjokansi; 257. Helsinki: SKS Kirjat.

Mäntylä, Janne 2019: ”Niihin tuntuu latautuneen menneisyyden voimaa” – Merkityksenanto, maaginen ajattelu ja onnenesineiden kuvaukset yliopisto-opiskelijoiden tärkeissä esineissä. Uskontotieteen pro gradu -tutkielma. Turku: Turun yliopisto.

Nörenberg, Henning 2017: The Numinous, the Ethical and the Body. Rudolf Otto’s ‘The Idea of the Holy’ Revisited. *New Theology* 3(1), 546–564. Saatavissa: <https://doi.org/10.1515/opth-2017-0042>

Rancken, Jeena 2017: *Yliluonnollinen kokemus: tulkinta, merkitys ja vaikutus*. Tampere: Vastapaino.

Sue, Valerie M. & Lois A. Ritter 2012: *Conducting Online Surveys*. Toinen painos. Los Angeles: SAGE. Saatavissa: <https://dx.doi.org/10.4135/9781506335186>

Termonen, Mari 2002: *Lapsuuden yliluonnollisten olentojen pelko: ilkeät ja pahat hahmot*. Folkloristiikan pro gradu -tutkielma. Turku: Turun yliopisto.

Tideliu, Cristoffer 2020: The paranormal: Conceptualizations in previous research. *Scripta Instituti Donneriani Aboensis* 29, 216–238. Saatavissa: <https://doi.org/10.30674/scripta.84823>

Tucker, Elizabeth 2005: *Campus Legends: A Handbook*. Greenwood Folklore Handbooks. Westport: Greenwood Press.

Tucker, Elizabeth 2007: *Haunted Halls: Ghostlore of American College Campuses*. Jackson: University Press of Mississippi.

Tuomi, Jouni & Sarajärvi, Anneli 2018: *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi*. Uudistettu painos. Kustannusosakeyhtiö Tammi.

Tutkimuseettinen neuvottelukunta, 2012: *Hyvä tieteellinen käytäntö ja sen loukkausepäilyjen käsittelyminen Suomessa*. Saatavissa: <https://tenk.fi/fi/ohjeet-ja-aineistot/HTK-ohje-2012>

Vila, Aino 2019: Kuollut läheinen vierailulla. Teoksessa Pasi Enges & Kirsi Hänninen (toim.) 2019: *Hirvityksiä, haamuja ja henkioppaita*, 153–171. Folkloristiikan julkaisuja 5. Turku: Turun yliopisto.

Virtanen, Leea 1974: *Kun kello pysähtyi: Tavallisen suomalaisen ylikuonnolliset kokemukset*. Porvoo: Werner Söderström Osakeyhtiö.

Virtanen, Leea 1977: *Telepaattiset kokemukset*. Porvoo: Werner Söderström Osakeyhtiö.

Wooffitt, Robin 1992: *Telling Tales of the Unexpected: The Organization of Factual Discourse*. Lontoo: Harvester Wheatsheaf.

Ylijoki, Oili-Helena 1998: *Akateemiset heimokulttuurit ja noviisien sosialisatio*. Tampere: Vastapaino.

Ådahl, Susanne 2017: Kummat tuntemukset: Aistikokemukset todellisuuden rajalla. Teoksessa Marja-Liisa Honkasalo & Kaarina Koski (toim.) *Mielen rajoilla: arjen kummat kokemukset*, 124–160. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 1432. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Liitteet

Liite 1 : Sähköpostilistoille lähetetty viesti

Hei!

Olen Anne Luoranen, neljännen vuoden maisterivaiheen opiskelija, ja teen pro gradu -tutkielmaa Turun yliopiston uskontotieteen oppiaineeseen. Graduni aiheena ovat yliopisto-opiskelijoiden omakohtaiset kummalliset, selittämättömät tai yliluonnolliset kokemukset, ja niihin liittyvät tunteet. Olet tervetullut vastaamaan kyselyyn, jos olet josakin vaiheessa elämääsi kokenut jotakin kummallista, selittämätöntä tai yliluonnollista, oli tämä mitä tahansa. Ei ole väliä, onko kokemuksesta vuosia vai tapahtuiko se vasta eilen, tai arveletko sen aiheuttajaa yliluonnolliseksi tai kenties silkaksi sattumaksi – olen kiinnostunut kaikista kokemuksista, jotka juuri sinusta ovat vaikuttaneet kummallisilta tai selittämättömiltä.

Kysely koostuu muutaman taustakysymyksen lisäksi kahdeksasta avoimesta kysymyksestä, joissa pyydän sinua kuvailemaan kokemustasi ja sen herättämiä tunteita, sekä pohtimaan kokemuksen mahdollista vaikutusta elämääsi. Kyselyyn vastaaminen vie vastausten laajuudesta riippuen noin 10–30 minuuttia. Kaikkiin kysymyksiin ei ole kuitenkaan pakko vastata. Toivon vastauksia helmikuun puoleenväliin mennessä, jonka jälkeen kysely sulkeutuu. Linkki kyselyyn löytyy alta.

Linkki kyselyyn: <https://link.webropolsurveys.com/S/3A7E10BF5C974302> [suljettu 16.2.2023]

Tutkimukseen osallistuminen on vapaaehtoista. Vastaaminen on anonyymia, ja mahdolliset suorat lainaukset ilmaistaan siten, ettei yksittäisiä vastaajia ole suoraan mahdollista tunnistaa vastausten perusteella. Lainausten yhteydessä vastaajista voidaan kuitenkin mainita ikä, sukupuoli ja/tai tiedekunta. Gradutyön valmistuttua kyselyvastaukset arkistoidaan Turun yliopiston Historian, kulttuurin ja taiteiden tutkimuksen laitoksen arkistoon (HKTL-arkisto) myöhempää opetus- tai tutkimuskäyttöä varten, arkiston sääntöjen mukaisesti. Lisätietoa HKTL-arkistosta ja sinne tallennettavien tietojen käytöstä löytyy viestin liitteenä olevista HKTL-arkiston käyttösäännöistä. Tutkimuksen tietosuojailmoitus löytyy myös viestin liitteenä.

Mikäli sinulla on kysyttävää kyselystä tai pro gradu -tutkimuksesta, minuun voi ottaa yhteyttä sähköpostiosoitteeseen alluor@utu.fi. Tutkimuksen ohjaajana toimii uskontotieteen professori Minna Opas, minna.opas@utu.fi.

Kiitos mielenkiinnosta ja tervetuloa vastaamaan kyselyyn!

Ystävällisin terveisin,

Anne Luoranen

Liitteet:

Tietosuojailmoitus

Arkiston käyttösäännöt

Liite 2 : Kyselyn kysymykset

Kysymys 1: Ikä

18–22

23–27

28–32

33–37

38–42

43–47

48–52

Yli 52

Kysymys 2: Sukupuoli

Avoim vastaus

Kysymys 3: Tiedekunta

Avoim vastaus

Kysymys 4: Vastaukseni saa arkistoida HKTL-arkistoon

Kyllä

Ei

Kysymys 5: Oletko kokenut jotakin kummallista, yliluonnollista tai selittämätöntä? Kerro kokemuksestasi. Voit kertoa halutessasi myös useista kokemuksista.

Avoim vastaus

Kysymys 6: Millaisia tunteita ja ajatuksia kokemus herätti sinussa tapahtumahetkellä, entä jälkikäteen? Millaisia tunteita ja ajatuksia se herättää tällä hetkellä?

Avoim vastaus

Kysymys 7: Tuntuiko sinusta tapahtumahetkellä tai jälkikäteen, että tilanteessa oli jotakin epätavallista tai arkisesta poikkeavaa? Mitä?

Avoin vastaus

Kysymys 8: Minkä arvelet mahdollisesti aiheuttaneen kokemuksen? Millaisen pohdinnan kautta päädyit tähän lopputulokseen?

Avoin vastaus

Kysymys 9: Tietävätkö muut ihmiset kokemuksestasi? Miksi olet/et ole kertonut siitä muille?

Avoin vastaus

Kysymys 9: Onko kokemus vaikuttanut jotenkin sinuun tai elämääsi? Jos on, miten?

Avoin vastaus

Kysymys 10: Haluaisitko kokea jotakin vastaavaa uudelleen? Miksi/miksi et?

Avoin vastaus

Kysymys 11: Haluaisitko kertoa vielä jotakin, mikä ei ole tullut esille aiemmista vastauksistasi?

Avoin vastaus